IVSTI LIPSI

DE CRVCE

LIBRI TRES

Ad sacram profanámq; historiam utiles.

Vnà cum NOTIS.

Accessit è prælectionibus

GEORGI CALIXTI

De verâ formâ crucis

APPENDIX:

ET

GEORGI CASSANDRI

in eamdem rem EPISTOLA,

Cum Gratia & Privil. S. Cæs. Maj.

BRVNSVIGAE

Typis Andreæ Duckeri, Impensis Godfridi Mülleri. CIↃ IↃ CXL,

AD

TRES ORDINES BRABANTIAE

ANTISTITES
NOBILES
MAGISTRATVS.

LIBELLOS de CRVCE quos ſcripſi, meritiſſimò ad vos defero, patriæ noſtræ primores viri. Primùm, quia in ſolo veſtro concepti natíque ſunt, in hac Louanienſi vrbe: tum quia aura fauoris veſtri elicuit, qui me benignè huc arceſcendum putaſtis, bono rei litterariæ & iuuentutis. Laudo hunc animum, atque etiam miror. qui in tot circumſtantibus turbis, & cùm vndique inſo-

nuit bellorum tuba; tibias tamen & fistulas, vt sic dicam, Musarum cogitatis, & pacis artes neglectum non itis inter media arma. Quod rectè & vtiliter à vobis fieri, prudentes magis sentiũt quàm vulgus. Nam reuera inclyti Ordines, hæc nõ ornamenta solùm reip. sunt, sed auxilia & fulcra. Tollite; quid nisi squallor & tenebræ occupant, & ferox quædam, aut vt veriùs dicam, ferina vita? Ab omni æuo (Annales sacros & profanos consulite) Deus exstare artes istas voluit, velut pharos & lucentes quosdam ignes in tempestuoso mari. Istæ pacem dirigunt, bellum dirimunt: istæ vitia virtutésque premunt aut excitant, testes temporum, arbitræ meritorum. Reges,

ges, & magna illa nomina, obliuionem æternam iamnunc cogitent, niſi pennatus iſte currus euehat, & oſtendat per æuum, & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exſtare artes iſtas voluit: & hoc quoque ab eo, quòd vos iuuatis. Eat in ſæcula, fuiſſe in vnâ prouinciâ per quinque ampliùs luſtra bellum, ídque ciuile, imò inteſtinum; collapſa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatámque inopiam: vos animo ſteriſſe dites & vberes, & de rebus ſalutaribus iudicaſſe magis, quàm computaſſe. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ ſupponite, nec præſentia ſolùm in oculis habete, ſed futura. Potens ille Deus viuit,

&

& magnus noster Rex: vterque auxiliabitur, ille & iste in suâ caussâ. Interea CRVCEM accipite, atque etiam ferte. Vt columna, quæ recta stat, imposito magis pondere firmatur: sic altas rectásq; mentes oportet, non cedere oneri, sed obniti. Vos per vos facietis. ita vterque illa faveat & auxilietur, quem dixi. Louanii, pridie Nonas Nouembr. ∞.IↃ. XCII.

AD LECTOREM.

HABES Lector quæ de Cruce scripsimus, sed germana. Anteà, atq. alibi, quæ edita (credes hoc nobis) non sunt nostra. Quid ergo? non illa dictauimus? Fortasse. sed ô imperitiam! quasi edendi illo fine. Reuerentior posteritatis sum: & aliud scio esse Schedia, aliud Opera; nec subitaria hæc nostra dedicanda in Memoriæ templo. Quid, quod alii grauiùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas nostras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Æuum hoc vt multis delictis fibulam, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod auet procacißimus quisque, id etiam audet. Ego semel & seriò testor, audite qui in Europâ. NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. Quicunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè esse? Ecce in bona opésq. externas ius est non viuo mihi solùm, sed mortuo,

& ſolatium fati eſt voluntas vltra fatum: in iſtis animi & ingenii verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui poteſtis; & vos lectores quâ poteſtis: illi puniendo, vos ſpernendo. Ego præter teſtari nihil habeo. & hoc etiam addo, Siquid vſquam præter religionem moresq; veterum, non agnoſco: & tibi adhæreo Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli Petrus & Paulus cum ſanguine ſuo profuderunt. *Hæc ex animo ſcripta, vt in animum demitas, te, per ſpes tuas, & per quidquid carum eſt, Lector rogo.*

Hoc de Rom. *Tertull. præſcript. adu. hæret. cap.* XXXVI.

IN

IN

IVSTI LIPSII V. CL. DE CRVCE LIBRVM. AD PRINCIPES Christianos Elegia IOANNIS BOCHII S. P. Q. Antverpiensi à Secretis.

SI QVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & studium vos excitat ullum,
Et memores vestri nominis esse juvat;
Christiadûm ô proceres, positis advertite mentes
Rebus, & hoc uno figite corda libro.
Hic decus, & factis seges hic uberrima vestris,
Laurus & hic vero Principe digna viret.
Qua genus humanum devicta morte triumphat
Arbore, cui nostræ stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Christi sanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostræ,
Majestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lavat humanæ vulnera sortis, alit.
O crux, ô lumen, spes unica, planta salutis,
O lignum ætherii fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hæc medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc, erat illa doloris
Mater, at hæc plausus, lætitiæq; fuit,
Perque nefas, vitiumque suo de semine, cælum
Clauserat illa, fores hac reserante patent.
Illam Tænario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.
Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obses,
Lethæo veteres carcere traxit avos.

Nec

Nec voluit seros Erebo parere nepotes:
Colla sed excusso libera ferre iugo:
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperii signa futura sui.
Vmbrarum hac oculis haud aspicit arbiter æquis,
Sæuit, & auxiliis expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & dominæ concitat vrbis opem.
Primaq; Cæsareus tentauit verbera lictor
Incassum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosvis obduruit ictus,
Statque magis, quantò cæditur illa magis.
Christiadûmq; fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago.
Vnus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos.
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoria fasces
Subdidit, & victo Cæsare iura dedit.
Hinc aquilæ cessêre Cruci, vastûmque per orbem
Crux fuit augustis gloria prima viris.
Vt quoties fera barbaries, aut nominis hostis
Christiadûm, sacræ mouerit arma Cruci;
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedûmq; phalanges,
Pontus, & Ismarii Luna superba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, mediis vel Syrtibus Ammō,
Errorum aut furiis gens agitata nouis;
Protinus intrepidis animis, armisq; paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.
Nunc idem, & rabie nunc imminet hostis eadem,
O proceres, eadem caussa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.
Crux acies volet in medias, hoc vincite signo,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygii tremuere lacus, quod mundus, & hostis.
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.

Hæc

Hæc monet antiqui scrutator Lipsius æui,
Et stimulos scriptis subdit ad arma suis.
Vile crucis quondam leti genus erat vmbris,
Pœnáque supplicii quanta, quibúsque fuit:
Exemplóque docet, tantum si dedecus insons
Mortis, ob humani criminis acta tulit;
Si Deus esse reus voluit, culpámque piauit,
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos stringere ferrum
Pro cruce, coniunctas sumere tela manus.
Hoc vos sancta fides (nam defensoribus istis
Tempus eget) pietas, officiúmque rogant.
Arma dabunt superi victricia, tessera Christus,
Crux signum, noster buccina Iustus erit.

MAXAE.

MAXAEMYLIANI DE VRIENDT,

SENATVI GANDAVENSI A SECRETIS, AD IVSTI LipsI de Cruce libros,

Epigramma.

SVpplicii ferale genus, trabs hospita leti,
Crux olim, & dirus sontibus horror erat.
Tormentum inuisum, durum, execrabile lignum,
Quo grauius nullum terra nouerca dabat.
At postquam sata patre Deo, sata Virgine proles
Diluit in celsa crimina nostra cruce:
Victima pro seruis dominus, pro sontibus insons,
Pro læsis medicus, pro grege pastor amans;
Ilicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophæum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hospite pressa Deo tanti Crux numinis, olim
Crux scelerum Nemesis, nunc scelerum vna salus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco texit auara sinu:
Dum veluti postliminio tandem extulit illam,
Et luci lucem Cæsar habere dedit* *constant.
Fallor? an & IVSTVS ceu Cæsaris æmulus, atra
Nocte laborantem tollit ad astra Crucem?
O factum iustè: sic rident lumina iustis.
Inuidiâ iniustis lumina fracta dolent.

Anumam rex Delius indit.

DE JUSTI LIPSJ LIBRIS DE CRUCE,

MICHAELIS VANDER-HAGHEN ANTVERPIENSIS.

Ad Lectorem Epigramma.

SI te prisca juvant: hoc, docti, DE CRUCE, LIPSI,
Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguē,
Qnale fuit, nostram SALVIFICAMQ CRUCEM:
In qua hominum lapsus, scelerumq; Piator, atrocem
Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Unde nova extinctis lux extitit, vnde sepultis
Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manarit;
Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis reserat penetralia, Lector,
Vtere eo; & quantus, disce, vir ille siet.

IN CLAR. VIRI
IVSTI LIPSI
DE CRUCE LIBROS.

LIPSI, Palladiæ decus coronæ,
LIPSI, delicium nouem Sororum,
Quo nec est melior benigniórque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa. nam tu,
Qui doctissimus unus es virorum,
Unus es simul optimus virorum.
Est cura pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE *sunto tres libelli*
Docti, Iupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hic videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

IVSTI

DE CRVCE

LIBER I.

CAP. I.

Præcatiuncula. Materies & ordo operis.

AGGREDIOR de CRUCE ſcribere, ſed tuam prius opem auxiliúmq; inuocans qui eã conſecraſti, & infame illud lignum inſtrumentum feciſti publicæ ſalutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta ſcribere, tibi in honorem, Cruci in ſplendorem, nobis in fructum. Materies & or-

do mei operis iste. *Quid Crux*, & *Cuiusmodi* fuerit: *Ubi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quatenus* usurpata. Hæc omnia non distinctè solùm, sed diffusè dicam: nec displicebit accuratio illi, cui salutare hoc signum placebit.

CAP. II.

Crucis nomen polysemon. Hæc nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

Crux quidquid cruciat

CRux significatione duplici, Laxâ & Adstrictâ. Illa est, cùm pro omni angore, tormento, atque etiam interitu sumunt. Vt Comici passim, qui *Abire* jubent *in malam Crucem*: vt Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: vt Plautus de homine merso aquis, *Abstractum in maximam malam Crucem*. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices dixit

Menæch. Prolog.

dixit *Cruces*: nec dissimiliter Plautus:
Aulu- lar. *Aliqua mala Crux semper est, quæ aliquid petat.* Paullo diversius illud ejus-
Ibidē. dem: *Quæ te mala Crux agitat?* quod adfine istis, Quæ laruæ, aut quæ intēperiæ? At Adstricta significatio est hæc mea, & vulgo receptissima, cùm peculiariter cruciatum & interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, *Mors in ligno.* quia eximius ille, mors tarda & planè cum sensu. Dixerunt & alio nomine *Gabalum.* Nonius ex Varrone citat:
In Gabalum *Nos barbari quòd nocentes in Gabalum suffigimus homines, vos non barbari noxios absoluitis.* *Gabalus.* Quæ vox etiā in priscis Glossis, sed vocali mediâ mutante: *Gabulum, βάσανος.* explicatq; laxè, vt vides, & pro quocunque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem, lignum, stipitem.* *Infelix arbor.* In carmine
lib. 1. horrendo apud Liuium: *Caput obnubito, arbori infelici suspendito.* De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm sic interpretatur.
Epist. c. 1. & Seneca: *Inuenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam.* *Infelix lignū.*
In Octavio Minutius Felix; *Deus ligneus, rogi fortasse*

Infelix stipes. *Infamis stipes.* *se vel infelicis stipitis portio*: id est, crucis. Dixit & *Infamem* Poëta incertus. In Catalect. Virg.

Noxius infami districtus stipite membra,
Sperat & à fixâ posse redire Cruce.

Natæ appellationes à judicio & sensu vulgi, quibus hoc supplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in meo quidem & prisco libro) *Damnatam Crucem* dixit. * *Damnatæ*, inquit, *jam crucis candidatus*: bene, & pro hoc sensu. lib. 1. de Asin. * Vulgò destinatæ. Etsi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, similitudine etiam ita dictam suspensionem aut fixionem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano sunt *Cruces Caucasorum*, alludenti ad Promethea illic affixum; quem ipsum Lucianus describit & appellat σταυρωθέντα. Sic & Manilius de Andromedâ, quæ in scopulo vincta & ceto exposita: Lib. 1. adversus Marc. cap. 1. *Cruces in petrâ.* Lib. V.

Et cruce virgineâ moritura puella pependit.

CAP. III.

Nomina phrasésve ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare, item Cruciarius, pro appendendo.

CRU-

CRucis hæc nomina: supplicii, quod per eam, ista. *Cruci suffigere.* vt Velleius de piratis, quos Cæsar, inquit, *Cruci suffixit, In cruce suffigere.* vt Hirtius. *Iuba Numidas eos, qui loco amisso fugâ se receperant, in cruce omnes suffixit.* Item *Cruci affigere*, & *Crucifigere*, crebra in libris. De bello Africo.

Figere. Illud minùs, *Figere* ἁπλῶς & sine additione. Tertullianus sic utitur: *Taceo quòd figitur* (Christus:) *in hoc enim venerat.* Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Episcopus dixit: De patientia, c. III.

Configere.

Agnoscant trepidi, quem confixere rebelles: Natali IX. Felic.

de Christo ad iudicium venturo. Etsi Tertullianus paullo aliter, *veterem hominem confixum esse Christo* dicit: quod vulgò, *unà crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt, *Cruciare*. *Ausonius*. De Resur. carn. cap. XLVII.

Cruciare.

——— *Cruciauerat illic*
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim In Cupidine crucif.

Hegesippus: *Capiebantur innumeri* (Iudæi,) *quingenti fermè ad diem cruciabantur*, quod est in crucem agebantur: atque Iosephus in istâ ipsâ re dixerat, ἀνεςαυρῶσ. Paulinus. Lib. v. cap. XVIII. lib. VI. Excid. c. XII.

——Cruciatâ in carne coruſcum Natal. ix. Fel.
Agnoſcant trepidi.

Gloſſæ veteres: *Cruciat, crucificat,* σαυρεῖ. Nota ibidem & *Crucificat,* quod in ijsdem gloſſis alibi: *Crucificatus,* ἐσαυρωμένος. A *Crucio* ſive & *Cruce* ipsâ *Cruciarius* dictus is, qui in cruce, vel qui eâ dignus. In ipsâ, vt Petronius: *Cruciarij vnius parentes vt viderunt noctu laxatam custodiam, detraxêre pendentem.* Et in Declamationibus Calpurnij Flacci inſcriptio: *Pædagogus cruciarius,* &: *Peregrinus cruciarius.* de his qui appenſi iam in cruce. At qui eâ digni, per conuiciũ aut minas quoque ſic nominati. Iſidorus: *Cruciarius, eò quòd ſit cruce dignus.* Apuleius: *Nec tantillum cruciarius ille deterritus.* Ammianus: *Longum eſt, quæ cruciarius ille conflavit.*

(Margin, left: *Cruciarius.* ὁ σαυρωθείς. *Cruciarius.* ὁ σαυρώσιμος. Margin, right: In Satyr. Declamat. xvii. & xxiii. Lib. x. Lib. xxix.)

CAP. IIII.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Heſychius & Ouidius emendati, iſte etiam explicatus.

ISTA Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρὸς & σκόλοψ. Illud frequentius; quod tamen propriè non

(Margin, left: σαυρὸς quid?)

non nisi stipitem signat singularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* sive

In O-dys. ξ. initio. *Vallum*. Eustathius: Σταυροὶ ὀρθὰ καὶ ἀπωξυμμένα ξύλα· τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ λαλοῦσιν εὐγενῶς γίνονται δὲ παρὰ τὴν εἰς ἀέρα στάσιν, ἢ παρὰ τὸ εἰς ὄρθρον ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri sunt ligna recta & praeacuta: quae & Stauara dicuntur ab ijs qui minùs ingenuè loquuntur. facta vox, vel quòd ad aërem stent, vel quòd in latū. Hi ipsi & Scolopes dicuntur*. Quod ait, εἰς ὄρθρον vel *in latum*, de pluribus jūctis verum est, vt solet in castrorum vallo. Neque immuto; etsi ex Hesychio paullo aliter deriuante, possim. Ille sic: σταυροὶ, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα, ἀπὸ τοῦ ἑστάναι σταυροὶ, ἢ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὔραν ἵστασθαι: *Stauri, defixi stipites sunt, valli, & omnia ligna recta stantia: ab eo quòd stent Stauri, vel quòd ad auram consistant*. Allusisse ad postremum hoc etymon Prudentius videatur: — Unde vox facta?

——Crux istum tollat in auras
Viuentesq; oculos offerat alitibus. — Περὶ στεφ. Hym. XI.

Lucia- Hæc Grammatici. sed Lucianus ingenio-

ni iocosa deriuatio. geniosè & pro argumento, in Iudicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quæ figurâ crucem refert. Ait ἀπὸ τοῦτου (τοῦ Ταῦ) καὶ τῷ τεχνήματι τῷ πονηρῷ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: *ab istâ etiam, instrumento pessimo* (cruci) *pessimum nomen venisse.* Atque hoc in fine etiam dialogi iterat. Iam Σκόλοψ propriè, vallum, sudemque significat acutam. Hesychius: Σκόλοπες, ὀξέα ξύλα, ὀρθά: *Scolopes, acuta ligna, recta.* Homerus:

Σκόλοψ quid?

——Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ] Iliad. μ vers. 63.
Ὀξέες ἑστάσιν.

Ibi Eustathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὀξέα, ἃ καὶ σταυροὺς ἐκάλουν· ἐφ' οὓς οἱ κρεμασθέντες ἀνεσταυρῶσθαι καὶ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: *Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appensi, cruci & vallo figi dicebantur.* Et bene, quòd duo illa verba suggerit, quibus ipsam crucifixionem signabant, Ἀνασταυροῦν & Ἀνασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compositò, ad elationem scilicet fixionemque in alto notandam: etsi aliàs etiam simpliciter, σταυροῦν & σκολοπίζειν. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vsi,

γῦ, Προσηλοῦν & Κρεμᾷν siue Ανακρεμᾷν quorũ illud clauationem ipsam in ligno propriè notat, hoc suspensionem. In illo, scriptoris aliquis error videtur apud Hesychium: Προσήλωται, ἀνέστρωται. atque ego rescribam, ἀνεσταύρωται. In isto, sæpe interpretum, qui ad suspensionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod Arrianus narrat de Musicano: τοῦτον κρεμάσαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτοῦ γῇ: aliter versum legi, cùm sic debuerit: *Hunc Alexander crucifigi in suâ regione iubet*. Curtius satis præit, qui scribit *in crucem sublatum*. Ita quod Diodorus Siculus in eiusdem Alexandri rebus, de Tyro captâ; τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας, οὐκ ἐλάττους τῶν δισχιλίων, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè; *Duo millia crucibus affixa per ingens litoris spatium pependerunt*. Et exempla pluscula. Tale apud Latinos ipsum *Suspendere*, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. Vt in Silio:

H Sychius correctus.

Lib. VI

Lib. XIII.

Suspendere quid?

Lib. I.

Hunc postquam diro suspensum robore vidit.

Epist. VII.

In Senecâ: *Latrocinium fecit aliquis. quid*

quid ergo meruit? vt suspendatur. In Ouidio:

In Ibin. *More vel intereas capti suspensus Achæi,*
Qui miser auriferâ teste pependit aquâ.

Lib. VIII. Quibus versibus vera historia & sensus è Polybio reddatur iste. Antiochus rex per fraudem Achæum ex arce Sardium deduxit, & per insidias cepit. Καὶ ἔδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταῤῥίψαντας ἐς ὄνειον ἀσκὸν, ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα: *Et visum est, primò admutilare illum miserum & extremas partes succidere, deinde capite ejus resecto & in asininum culleum coniecto, reliquum corpus crucifigere.* Hæc res: sperne aliorum inanes logos. Sed & mecum lege, *teste pependit aquâ*: non *triste* aut *restè*, quod vulgatur. Vult enim, eum non in ipsâ auriferâ aquâ, id est Pactolo, suspensum: quî potuit? sed iuxta eam, atque illâ quasi arbitrâ & inspectante. Pactolus autem haud longè Sardes, vbi hæc gesta. *Ovidius explicatus.* *Leviter emendatus.*

CAP.

CAP. V.

Diuisio prin. a Crucium: & de specie vetustissimâ dictum, Affixione. Tertullianus per occasionem correctus, atque Isis eadem cum Cerere existimata.

VERBA non vltrà me tenent: rem ordiamur. cui illustrandæ duplex genus Crucium statuo, *Simplex* & *Compactum*. Illud vero, cùm in vno simplicique ligno sit affixio, aut infixio. Quæ crux, meo iudicio, prima fuit, & in aliam speciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, ut tetigi: altera ad *Affixionem*, altera ad *Infixionem*. Nam aliàs ad arborem siue stipitem alligabant figebántve hominem. vt in *Cupidine crucifixo* Ausonij, quem sic describit:

Crux simplex.

Ejus discrimen.

Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deûm pœnis. Cruciaverat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.
Huius in excelso suspensum stipite Amorem,

Deuin-

Deuinctum post terga manus, substrictaque plantis
Vincula mærentem, nullo moderamine pœnæ
Adfigunt.

Verba omnia nota: videbis & in arboris stipite appensum, nec manibus expansis, sed à tergo deuinctis, denique nec clauis sed funibns substri-

ctum: nisi fortè in pedibus. Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui Saturni *sacerdotes, vt* inquit, *in eisdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votiuis Crucibus exposuit.* In

Apolog. c. VIII.

In arboribus appensio.

Mar-

xxIIII. Septẽbris. Martyrologio, de Paphnutio: *Ipse palmæ arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur.* Nec ambigimus arbores plerumque huic rei servisse, præsertim in grandi numero cruciandorum, sive recisas leviter & ad Crucem aptatas, sive etiam comantes. Sed &

Sive in rudi stipite. in stipite simplici idem fuit. Ex Tertulliano: *Quanto distinguitur à Crucis stipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ sine effigie, rudi palo & informi ligno prostant?* Nam rudem ecce palum componit & assimilat cum Cruce. Sed in ejus verbis menda de Apolog. cap. XVI.

Tertullianus emendatus. Cerere Farreâ. Cur enim sic appellet? an quia far inuenerit? esto. atqui non omnis Ceres sic efficta, sed certa aliqua, & in loco, quem voluit expressum: sicut de Pallade, quæ Athenis.

Ceres Pharia sive AEgiptia. Legendum arbitror, *Faria* siue *Pharia*: quasi dixerit Cererem, quæ in AEgypto. Et intelligi credam Isidem: quæ nomine diuertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: Δημήτηρ δὲ Ἶσις. In Apuleio, ipsa de se Isis: *Me primigenij Phryges Pessinuntiam matrem nominant, me Eleusinij vetustam* Lib. XI de Asin.

deam

deam Cererem. Eusebius de Præparatione: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν Ὄσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἶσιν Δήμητραν: *Aiunt Ægyptij Osirim esse Bacchum, Isidem verò Cererem.* Lib. II. cap. I.

CAP. VI.

Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati.

Infixio qua vulgò Impalatio.

ATQVE hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: est & in eâdem Infixio. qualis? *cùm nudum hominem erecto acutóque stipiti infigebant*, eâ for-

formâ & facie quam exempla hæc
Consolat. ad Marc. c.xx. docebunt. Seneca: *Video istic Cruces nec vnius generis, sed aliter ab alijs fabricatas. Alij capite converso in terram suspendêre, alij per obscœna stipitem egerunt.* Duo in ijs verbis obserues, & Cruces varias fuisse, quod nunc diducimus, & inter eas,
Epist. xiiii. Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.* Viden' clarè medium hominem scissum & transfossum? Atque id imagine etiam illustrat Hesychius: *σκόλοψιν, ὡς ὄπτησιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακουργοῦντας ἀνεσκολόπιζον, ὀξύνοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκων*: σκόλοψις. ea dicta. *Sudifixionem* dixeris *quasi Assationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto ligno penetrantes spinam & dorsum, sicuti assos in verubus pisces.* Vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν vbi legitur, plerumque referendum ad hanc formam. Ista

Crux nescio an Mæcenati etiam *Mæcenati lux.*
Epist. cap. 1. descripta: cuius versus apud Senecam iam olim sic legimus:

Hanc mihi, vel acutâ
Si sedeam Cruce, sustine.
Vita dum super est, bene est.

Vult miser & adsuspirat viuere, etiam inter tormenta, & in istâ maximè cruciante Cruce, quam signanter dixit *Acutam.* Sed ait etiam *Sedere:* bene. Nam ille profectò habitum hominis ab inferno in superum sic transfixi. Hoc ipsum genus Ανασκινδυλεύεσθαι, dictum Græcis, quasi diffindere & dissecare. Hesy- II. De Repub.
chius: Ανασκινδυλεύεσθαι, ἀνασκολοπισθῆναι.
Et Platoni. Plato eo verbo vsus: Μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, τελευτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασκινδυλευθήσεται: *Flagellabitur, distorquebitur, denique omnia mala passus Cruce diffindetur.*
Et Plinio. Plinij etiam verba huc referam narrantis, Polybium cùm Lib. VIII. c. XVI.
Scipione in Africâ leones homicidas *crucifixos vidisse, quia ceteri metu pœnæ similis absterrerentur eâdem noxâ.* Quis enim credat operosam

&

& compoſitam crucifixionem illam fuiſſe? non ego: & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in ſtipite infixione, ſiue etiam affixione.

CAP. VII.

In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius ſpecie, Decuſſatâ. & an hæc ſit Andreana?

AT *Compacta* Crux eſt, quæ *manu facta, idq; è duplici ligno.* Ita ſeptuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Ioſuæ quà vulgò eſt, *lignum*, & Chaldæo paraphraſte,

Crux, ipsi verterunt * ξύλον δίδυμον: bene sanè, ad hanc formam. Hæc est plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non semel dicta. Huius species triplex, vt distinctè imò curiosè edisseram, & semel tollam dubitationes, aut lites. Est *Decussata*, est *Commissa*, est *Immissa*. Illa prima mihi dicitur, *in quâ duo ligna directa & æquabilia inter se obliquantur.* Decussare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus: *Decussare, est per medium secare, veluti si duæ regulæ concurrant ad speciem litteræ X. quæ figura est Crucis.* Nec minùs clarè Isidorus: X. *littera, & in figurâ Crucem, & in numero decem demonstrat.* Obscuriùs paullo allj Patres & Doctores nostri. vt Iustinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, Εχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί *Decussauit eum in vniuerso:* adseveranter ad Christum & Crucem nostram retulit, quo nisi hoc aspectu? Iam cùm transuersis obliquatisque manibus benedictionem Iacobi eôdem aptant:

*Ligni geminum.

Patibulum quid propriè.

Crux Decussata.

In Hieré. c. XXXI

Lib. I. Orig. c. III.

Adverſ Tryph.

Iustinus explicatus.

Lib. IIII. de Orth.

c.xII. tant: quid nisi hæc forma in oculis? *Et Damascenus.* Damascenus: Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐνηλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα: *Iacob adorans extremum virgæ, alternantibus manibus liberos Ioseph benedicens, etiam signum hoc Crucis describit manifestissimò.* Quid χεῖρες istæ ἐνηλλαγμέναι etsi non ambiguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum Iacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου, τὴν ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν τιθείς: *Israël manus permutans, dextram quidem in iunioris, sinistram verò in senioris caput imponens.* Et Tertullianum in istâ ipsâ re: *Impositis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita transuersim obliquatis inter se, vt Christum deformantes, iam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram.* De Baptis. c. VIII. Quomodo Christum deformarunt illæ manus? imò *Crucem*: & sic mihi libido aliquando legere; sed re-

Crux Andreana.

fræno, & accipio Christum cruci-fixum. Hæc illa est, quam Andreanam hodie dicimus, validâ & satis veteri famâ diuum istum in eâ cruciatum. Anne verâ? facit me ut ambigam Martyrologium Romanum: in quo hoc saltem * legas, *in Cruce suspensum.* & magis Hippolytus, qui scribit *Crucifixum Patris in Achaiâ, ad arborem oliuæ rectum.* Quid magis contra famam? Atque hæc fixio ad Simplicem nostram potiùs abeat, longè à Decussatâ.

*Vti & in Abdia lib. III

In Comment. Græco

CAP.

CAP. VIII.

Commiſſa Crux quid nobis ſit? exemplis teſtibúſque aſſerta, tum etiam veſtigio noſtræ linguæ.

IAM *Commiſſam* Crucem appello, *cùm ligno erecto breuius alterum ſupernè, & in ipſo capite committitur, ſic vt nihil exſtet.* ea forma examuſſim eſt in T litterâ, quam vno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accuſatur: τῷ γὰρ τούτου σώματί φασι τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησαμένοις αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα σχήματι τοιούτῳ ξύλα τεκτήναντας, ἀνθρώπους ἀνασκολοπίζειν ἐπ' αὐτά: *Huius enim corporis ſilum tyrannos aiunt ſecutos, eiúſque ſpeciem imitatos, ſimili deinde figurâ ligna fabricaſſe, & homines in ijs fixiſſe.* Palàm eſt Crucem intelligi. Tertullianus: *Ipſa enim littera Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis.* Iſidorus: *Tau littera ſpeciem Crucis demonſtrat.* Hieronymus: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus vſque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet*

Commiſſa Crux.

III. aduerſus Marcion. De vocat. gent. In Ezec. c. IX.

Epist. adScu. *similitudinem.* Paulinus Nolanus: *Christus non multitudine nec virtute legionum, sed iam tunc in sacramento Crucis, cuius figura per litteram Græcam Tau numero trecentorum exprimitur, aduersarios Principes debellauit.* Adstruunt etiam picturæ, & nostra lingua. In illis quidem, passim hodie videas D. Antonij vetustissimi monachi penulæ & manui assui aut imponi hanc crucem. An quia Ægyptius ille vir, quibus iam olim notum, & inter sacra hoc signum? Certè in obeliscis, qui inde Romam vecti, sculptum sic vidimus ☥: cum annulo tamen vel ansulâ supernè, nec satis solidè scio ad quam rem aut vsum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Ecclesiasticæ nostræ historiæ prodiderunt. Ruffinus: *Signum hoc dominicæ Crucis, inter illas quas dicunt ἱερατικὰς, id est, Sacerdotales litteras habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex ijs, quæ apud illos sunt litterarum elementis. Cuius litteræ seu*

Antoniana Crux.

Ægyptius inter notas.

Lib. II. cap. XXIX.

seu vocabuli hanc asserunt esse interpretationem, VITA VENTURA. Sozomenus: Φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ καθαιρουμένου τοῦ (τοῦ Σαράπιδος) τινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένοις τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι. παρ' ἐπισημόνων δὲ τὰ τοιάδε ἑρμηνευθεῖσαν ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην. *Aiunt templo isto* (Sarapidis) *diruto & disiecto, quasdam ex ijs, quas vocant Hieroglyphicas notas, similes signo Crucis inscriptas lapidibus apparuisse. Ab ijs autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam significare Vitam venturam.* In Suidâ etiam historiola hæc breviter. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως καθαιρουμένων τοῦ Ἑλληνικῶν ἱερῶν, εὑρέθησαν ἐν τῷ Σαράπιδος νέῳ ἱερογλυφικὰ γράμματα σταυροῦ ἔχοντα τύπους. ἅπερ θεασάμενοι οἱ ἐξ ἑλλήνων χριστιανίσαντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικὰ γινώσκουσι γράμματα ζωὴν ἐπερχομένην. *Theodosio magno regnante, cùm fana gentilium diruerentur, inuentæ sunt in Sarapidis tem-*

Significatio eius.

Lib. VII. Eccl. Hist. c. XV.

plo Hieroglyphicæ litteræ habentes Crucis formas. quas videntes ij gentilium qui Christo iam addicti erant, aiebant significare Crucem apud peritos Hieroglyphicarum notarum Vitam venturam. Atqui & à linguâ argumentum petij, sed nostrâ. Nos inquam Belgę hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachijs sustentaculum subjicimus, vocamus ipsâ Latinâ voce *Cruckas.*

CAP. IX.

Affirmata Crux. Immissa è scriptis maximè Patrum: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam explicati.

DENIQVE *Immissa* crux est, *cùm ligno erecto transuersum alterum iniungitur atque immittitur, sed sic vt ipsum secet.* Ita eminētia hîc semper aliqua & capitellum, aliter quàm in Commissâ. Etiam anguli hîc siue fines quaterni, illic terni. Quis de istâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ pariter & Scripturæ priscę. Sed illas omitto aut differo: hæ va- *Immissa quid?*

riæ

riæ & obviæ ſunt, atq; ex ijs eligam non colligã, noſtro more. Iuſtinus ſignanter in primis deformat adverſus Tryphonẽ. Explicat vetus illud vaticinium de Vnicorni, & ad Crucem ſic aptat. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος, ἢ σχήματος ἔχοι ἄντις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν Σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ ἓν ἐστι τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ἐπηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ

A Iuſtino deſcripta.

ἄκρα

ἄκρα φαίνεται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας, καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Vnicornis enim cornua alteri rei, aut figuræ haud quispiam similia dixerit, aut ostenderit, quàm illi, quæ Crucem refert. Rectum enim vnum est lignum à quo est suprema pars in cornu sublata, cùm alterum lignum aptatum est: & vtrimque tanquam cornua illi vni cornu coniuncta, extrema apparent: & illud in medio defixum, & ipsum tanquam cornu eminet, in quo requiescunt. & innituntur crucifixi.* Obscuriuscula alibi verba. sed hac parte liquidissima, quòd eminens vnum cornu facit à vertice crucis. Iam alij Patrum, variâ imagine, non sine lasciuiâ quadam ingeniorum & stili eam describunt & notificant.

In Marc. c.xi. — Ab Hieronymo.

Vt Hieronymus: *Ipsa species Crucis, quid est nisi forma quadrata mundi? Aues quando volant ad æthera, formam Crucis assumunt. Homo natans per aquas, vel orans, formâ Crucis visitur.*

Apolog. c.xvi. — Tertulliano.

Vt Tertullianus: *Victorias adoratis, cùm in Tropæis Cruces*

ces intestina sint tropæorum. Omnes illi imaginum suggestus in signis, monilia crucium sunt. Sipara illa vexillorum & cantabrorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam, noluistis incultas Cruces consecrare. Vt Minutius Felix: *Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè, qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla castrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces sunt & ornatæ? Trophæa vestra victricia non tantùm simplicis Crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum sanè Crucis naturaliter visimus in naui, cùm velis tumentibus vehitur, cùm expansis palmulis labitur: & cùm erigitur iugum, Crucis signum est: & cùm homo porrectis manibus Deum purâ mente veneratur. Ita signo Crucis aut ratio naturalis innititur, aut vestra religio formatur.* Vt Maximus Taurinensis: *Grande est Crucis sacramentum, &, si intellegamus, per hoc signum mundus ipse saluatur. Nam cùm à nautis scinditur mare,*

In Dialogo Octavio.

Minutio.

De Cru. Dom. homil. I.

Maximo.

prius

*priùs arbor erigitur, velum distenditur, vt Cruce Domini factâ aquarum fluenta rumpantur. Sed & bonus agricola, cùm parat terræ solum vertere, non nisi per signum Crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subijcit, afficit (*lege *affigit) aures, stiuam inserit, figuram Crucis imitatur. Cælum quoque ipsum hujus signi figurâ dispositum est. Nam cùm quatuor partibus distinguitur, Oriente, Occidente, Meridiano, ac Septemtrione, quatuor quasi Crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis, cùm manus leuauerit, Crucem pingit. atque ideò eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem Domini fateamur.*

Iterum Iustino. Et diffusissimè omnium Iustinus: Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου (Σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον, ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηὶ σῶον μείνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργα- *Apolog. II.*

γαλείων. τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἥτε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ. καὶ τὰ παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ. ** λλωμῶν καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἵτε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε.

* vide Not.

Considerate omnia quæ in mundo sunt, an sine signo hoc Crucis gubernentur, aut possint præbere sui vsum. Mare enim non scinditur, nisi tropæum istud, quod malus appellatur, saluum in naui maneat. Terra non aratur sine eo. Fossores verò opus non absoluunt, neque alij item operarij Mechanici, nisi per instrumenta quæ formam hanc referant. At humana figura non alià re belluis differt, quàm quòd, & recta

recta sit, & manuum extensionem habeat, & in facie à fronte protensum nasum per quem & respiratio animalibus est, neque aliud demonstrat quàm signum hoc Crucis. Sed & apud vos notæ huius signi potentiam declarant: * *Vide Not.* * *cùm alia quædam, tum tropæa, ob quæ progressus & expeditiones vbique vobis fiunt imperij & potentiæ signa in istis præferentes, etsi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui sunt imagines in hac figurâ ponitis, & Deos per litteras appellatis.* Quæ pluscula posui, quia me quoque inter exscribendum delectarunt inuentiunculæ istæ Patrum. Spero & te, si plenè intelleges: atque adminiculum, figuras istas, habe.

CAP.

CAP. X.

In quâ Crucium formâ Christus mortem tulerit? videri in vltimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis.

D HABES

HABES omnes Crucium species. In quâ earum ille mortuus, qui morte suâ nobis vita? Ne quærendum quidem censeam, nisi dubitasse & disputasse viderem viros graues & sacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac postremâ. in illâ inquam, quæ quatuor finibus universum orbem cōplexa est, non sine mysterio, quod toti orbi mortuus, Saluator noster pependit. Tangit hoc & docet Sedulius: *Crux quadrangula, quo mysterio?* *lib. III.*

Néue quis ignoret speciem Crucis esse colendam,
*Quæ Dominum portauit ouans, ratione *potenti,* ** Siue patenti.*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget (Eous,
Occiduo sacræ labuntur sidere plantæ,
Arcton dextra tenet, medium læua erigit axem.

Ad Ephes. c. III. Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. cujus hæc verba, *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, & sublimitas & pro-* *D. Paulus explicatus.*

& profundum, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Augustinus: *Erat latitudo, in quâ porrectæ sunt manus; longitudo à terrâ surgens, in quâ erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno sursum quod eminet; profundum, vbi fixa erat Crux, & ibi omnis spes vitæ nostræ.*

In Psalmo c. III & alibi.

Damascenus: Ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως τό, τε ὕψος, καὶ τὸ βάθος, μῆκος καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται. *Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vinciuntur & iunguntur: sic per diuinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Latitudo, siue omnis conspicua & inconspicua creatura continetur.* Palàm & ipse quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat.

De Orth. lib. IV. c XII.

Ruffinus cur dissentit? qui tres modò agnoscit, & ipsa Apostoli verba (nefas!) admutilat & detruncat. *Docet*, inquit, *Apostolus Paulus illuminatos esse debere oculos*

Ruffini singularis sententia

In Symbolo.

cordis ad intellegendum quæ sit altitudo, latitudo & profundum. Descriptio Crucis est. cuius eam partem quæ in terram defixa est, profundum appellauit: altitudinem verò illam, quæ in aërem porrecta sublimis erigitur: latitudinem quoque illam quæ distenta in dextram læuámque protenditur. Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum sensu *longitudinem* vbique improuidè omisit, an de industriâ eiecit? Culpa, si illud: crimen, si istud. Sed ad rem. Poëtæ quoque & Pictores sunt à formâ istâ. Nonnus disertè scribit, Christum sublatum Εἰς δόρυ τετράπλευρον: *in lignum quadrilaterum.* Et in priscis sculpturis (illis meritò fides) quadrata conspicitur hæc forma. Constantinus Imp. in Labaro suo expressit: & Deus ipse in aëre ei deformarat. In columnis eiusdem Principis, quæ nunc in cognomine vrbe (heu, quò ea recidit?) Crux eiusmodi insculpta visitur, & vtrimque ab alatis Ge-

Crux in lapidibus.

Genijs ſuſtentatur. Quid, quòd in Numis plurifariam ſic apparet? quorum alibi damus typos. Nec meo ſenſu, ambigi profectò poteſt, in tam veteri Chriſtianorum ſenſu. Tamen ſunt qui de Commiſsâ, ſiue de Tau formâ contendunt nec damno, etſi diſſideo: quia & illi ſi Titulum ſupernè addis, efficere atque imaginari poſſis quaternos iſtos fines.

CAP. XI.

Apud pleraſque gentium Cruces ferè vſitatas. Apud Syros, Iudæos, Ægyptios, Perſas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRUCES ſatis vidimus: vbi gentium eæ in vſu fuerint, addam. Etſi vno verbo pænè dixerim, vbique gentium receptas. Oriens quidem pleruſque uſurpauit, idque iam olim. De Syris in Eſthêre Cap. VII. ſcriptum: *Suſpenſus eſt Aman in patibulo, quod parauerat Mardochæo.* *Crux Syris in uſu.* De Iudæis, in Ioſuâ: *qui regem eius* *Iudæis.*

c.VIII (Hai) *suspendit in patibulo vsque ad vesperam.* Item in Numeris: *Tolle cun-* c.XXV.
ctos Principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis. Atque in sacris libris sæpiùs. Ægyptios etiam vsos reperio. vt Thucydides de rege Inaro: προδοσίᾳ ληφθεὶς ἀνεσταυρώθη· *proditione captus, in crucem est actus.* Et Iustinus, in eâdem Ægypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in vltionem Eurydices patibulis suffiguntur.* Et Persas crebrò. Herodotus de Polycrate: Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε: *Interficiens eum (quod indignum relatu sit) Orœtes in Cruce suffixit.* Ammianus de suo æuo: *Ælianus Comes & Tribuni patibulis scelestè suffixi:* capti nempe à Persis. Sed Afros vel omnium creberrimè: qui non in viles modò, sed illustrissimas personas adhibebãt. Atque à Senatu Carthaginensium etiam *Duces,* (Valerij verba sunt) *bella prauo consilio gerentes, etsi prospera fortuna subsecuta esset, Cruci suffigebantur:* Video & Græcos usitasse. Certè Alexander Macedò Glaucũ medi-

Margin notes: Lib. I. — Lib. XXX. — *Ægyptius.* — In Thaliá. — *Persis* — Lib. XIX. — *Afris* — Lib. II. c. VII. — *Græc* — Plutarc. in Alexand.

medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xantippus Atheniensis Artäyctam Persam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges. Iam Romanis *vetus veterrimumque* (verba Victoris usurpabo) *supplicium patibulorum*. Si Liuio fides, statim sub primis regibus vsurparunt: & exemplum in Horatio, cui id sub Tullo parabatur. Etsi Cicero dissentire videtur, & horridũ illud Carmen ad Tarquinium Superbum auctorem referre. *I lictor,* inquit, *colliga manus. quæ non modò huius libertatis mansuetudinisque non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ, sed Tarquinij, superbissimi ac crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici suspendito* Quæ tamen aut populariter & ad caussam Cicero dixerit; aut hoc sentiens, non ab auctore illa Tarquinio fuisse, sed illo maximè digna, & apud eum crebra. Vtrum horum est, video etiam liberâ rep. statim in vsu cruces. Dionysius de seruis coniuratis: Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες,

Romanis, & quando.

In Constantino.

Lib. I.

Orat. pro Rabir.

Cicero expicatus.

Lib. v. Antiq.

οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγορῶν ἀχθέντες ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες: Et ilico alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes in Crucem acti sunt. & deinceps * ψαμμακόσιοι, vt cum Græcis dicam, testes. Quid Germani? nunquid & illi vsi? distrahor. Tacitus videtur dicere: *Proditores & transfugas arboribus suspendunt.* sed fortassis ad laqueum & suffocationem hoc aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: *Quot patibula captiuis, quæ scrobes:* quo nisi suo & Romano sensu?

De mor. German.

* *Infiniti, & ut arena.*

An Germani crucifixerint? Videri.

Annal. 1.

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuisse hoc supplicium, & plurimùm seruorum. Quas ob caussas ij affecti.

PLURIFARIAM igitur receptæ Cruces, sed vix tamen nisi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque apud eos seruorum ferè hoc supplicium, aut plebeiorum qui iuxta seruos. De seruis mulier apud Iuuenalem:

Serui plerumq; in Cruce.

Sat. VI.

Pone Crucem seruo.

Et

In Satyrico. Et alia apud Petronium: *Nec Dij sinant, vt amplexus meos in Crucem mittam.* Ita enim venustè seruum cruciarium appellat, quâ facie sermonis Scelus pro scelesto. Seruus ipse apud Plautum comiter fatetur.

In Milite. *Noli minitari, scio crucem futuram mihi sepulcrum,*
Ibi maiores mei siti sunt, pater, auus, proauus, abauus.

Seruile supplicium quid: Atque adeò peculiare hoc seruis, vt nomine *seruilis supplicij* Crux veniat capienda. In Tacito: *Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam seruili supplicio expiauit*: IIII. Hist. Iterum *Sumptum de eo supplicium in seruilem modum.* II Hist. In Vulcatio explicatiùs: *Centuriones rapi iussit, & in crucem tolli, seruilique supplicio affici.* In Auidio Cassio. In Capitolino: *Nam & in crucem milites tulit & seruilibus suppliciis semper affecit.* In Macrino. *Liuius illustratus.* Ergo Liuium sic euolues: *De captiuis, vt quisque liber, aut seruus, suæ fortunæ à quoque sumptum supplicium est.* Lib. III. Suæ fortunæ: nempe Crux seruo reposita, gladius aut securis

De bello Hispā. libero. Ipsum hoc ita in Hirtio legas: *Prehensi serui tres, & vnus è legione vernaculâ. Serui sunt in crucem sublati, militi ceruices abscisæ.* Seruile igitur hoc supplicium, sed non ob leuem, aut cottidianam noxam. Horatius indicat: *Caussæ grauiores ad crucem.*

Lib. I. Serm. III.

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces, tepidumq́ ligurrierit ius,
In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur.

Indicat, inquam, graues fuisse & in extremo supplicio extremas caussas. Sed quas illas? ægrè vniuersas dixerim: quasdam adnumerabo. *Vt Delatio.* In Pertin. Delatura domini. Pertinax apud Capitolinum, *eos qui calumnijs appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus liberauit, in Crucem sublatis talibus seruis.* Sic Macrino iam Hero-dian. lib. v. Principe, συκοφάνται τε, ἢ δοῦλοι, ὅσοι δεσπότας κατήγγελον, ἀνεσκολοπίσθησαν: *Sycophantæ, aut serui, quicumque dominos detulerant, in crucem sunt acti.*

Et

Et in genere, omnis machina con- *Machinatio.*
Lib. v. Sent. tit. XII tra dominicam ſalutem. Paulus: *Si ſerui de domini ſalute conſuluerint* (Mathematicos, intellige:) *ſummo ſupplicio, id eſt Cruce, afficiuntur.*
Item Fuga, ſed (vt opinor) diutur- *Fuga.*
Pro Deiotaro. na, aut repetita. Cicero tangit: *Quæ Crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicij adferre?*
Lib. II. c. VII. Et Valerius: *Cruce digniſſimi fugitiui.*
Ibidē. Quin Scipio, apud eundem, transfugas Romanos, *tanquam patriæ fugitiuos, Crucibus affixit.* Simile ſub Auguſto, in Sexti milite puniendo, qui ferè è fugitiuis: Τὸ μὲν δεδουλωκὸς, ait Dio, τοῖς δεσπόταις πρὸς τιμωρίαν ἀπεδόθη· εἰ δέ του μηδεὶς κύριος εὑρίσκετο, ἀνεσκολοπίζετο: *Seruitia dominis reddita ad pœnam; quorum domini non exſtarent, Cruci ſunt fixa.* Quanquam hîc & alia cauſſa ſuberat, Hoſtilitas in rem Romanam. Hæc & plura in ſeruis: quos mitiores durioréſve domini, grauiùs, mitiùs, pro arbitrio ſunt puniti.

CAP.

CAP. XIII.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, sed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures.

Crux indigna liberis.

QVID autem in liberis? Rara crux, vt prædixi. Quin remouere prorsus ab hoc genere Lactantius videatur, vbi de Christo: *Cur si Deus fuit, & mori uoluit, non saltem aliquo honesto genere mortis affectus est? cur potissimum Cruce? cur infami genere supplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* Sed frænanda ea assertio est: & ciue quidem indigna Crux, nec credo vsurpatam in eos nisi præter leges, & per sæuitiam: viliores liberi & prouinciales, non ab eâ profectò immunes. Atque hæc crimina in ijs cruciaria: primùm, Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* Caue de alio suspendio interpretêre. Petronius: *Imperator prouinciæ iussit Latrones Cru-*

Lib. IIII. Inst. cap. XXVI.

Præsertim ciuibus.

Latrones sic puniti.

Epist. VII.

In Satyr.

Crucibus affigi. Apuleius: *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* Callistratus IC'tus: *Famosos latrones, in his locis vbi grassati sunt, furcâ figendos compluribus placuit.* Scripserat ille, *Cruce*, vt pòst docemus. Cum ipso Seruatore vtrimque secus latrones duo fixi: quos duo Euangelistæ disertè λῃστὰς appellant, Lucas paullo communiùs κακούργους. Deinde Sicariatus. Paulus: *In honestiores* (sicarios) *pœna capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tolluntur, aut bestijs subijciuntur.* Tertiò, crimen Falsi. Firmicus: *Facient in crimine falsi comprehensos in Crucem tolli.* Anne & furtum? ita, sed non Romæ, Lampridius: *Cùm quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi responderunt, Crucem.* Et mirum ni è Gallis Germanisve isti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: sed ego sileo, quæ testibus aut tabulis non consigno.

Lib. III. de Asin.

Lib. XXXIIX de pœnis.

Et Sicarii.

Lib. V. Sent. XXIII.

Et Falsaris.

Lib. VI. Matth. c XXVI

Alibi & Fures.

In Alexand.

CAP.

CAP. XIIII.

Quæ caussa falsò aßignata in Cruce Christi? videri Innovationem & Seditionem esse.

CUM hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore nostro quis prætextus (nam caussa nunquam fuit) ad Crucem? Blasphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudiciis Iudæorum. Atque ipsi sanè ita apud Pontificem accusant: & huic noxæ testes quærunt, & ipse denique Pontifex eius damnat. Attamen, si legem spectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac simpliciùs, totum illud iudicium, etsi iudicij dissimile, Romanis moribus legibúsque directum? Mihi videatur. & respondeam damnatum innoxium nostrum agnum, quasi Seditionis nomine & Regni affectati. Certè Romanâ lege, *auctores seditionis aut tumultus pro qualitatis dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut bestijs obijciuntur.* Quod autem sic etiam apud

Christus nõ ob blasphemiam fixus.

Potius ob regni cupidinem.

Lib. v. Paulus Tit. XXII.

pud Pilatum accusatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen caussámque mortis inscripsit, *Rex Iudæorum.* Ex Iudæorum quidem libris si rem decidimus, intricamur: nec vsquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, nisi quod Philo prodidit de Homicidis. *contra quos ait Legislatorem mille mortis genera, si potuisset, delecturum fuisse: cùm non potuit,* τιμωρίαν ἄλλην προσδιατάττεται, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι: *pœnam aliam adiunxit, iubens homicidas & sicarios crucifigi.* Sed tuâ pace Philo, vbi hoc legislator? nusquam expressè. hoc tantùm vniuersè: *Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo.* Peccatum non designat: & frustrà credo fore, si quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento. ego * ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα οὐ τίθημι.

Cap. XXIII.

Apud Iudæos noxa cruciaria hodie incerta.

Libello de speciali lege.

Deuteron. c. XXI.

* *In alieno choro pedem non pono.*

CAP.

CAP. XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in fœminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux vsurpata. Interdum regnum ei largius, & præsertim apud reges. Nam hi ex libidine sæpe ita sæuierunt in hostes aut rebelles, & vno tempore multos. Alexander Magnus vt suprà tetigi, *duo millia Tyriorum*, captâ eorum vrbe, *crucifixit*. Alius Minutus Alexander in Iudæâ, ἑστιώμενος ἐν ἀπόπτῳ μετὰ τῶν παλλακίδων, ἀνασταυρῶσαι προσέταξεν Ἰουδαίων ὡς ω΄· *Conuiuans in publico & conspicuo loco vnà cum pellicibus, iussit in Crucem dari Iudæorum ad octingentos.* Quinctilius etiam Varus, ex eâdem gente, ob nescio quem motum, ἀνεσταύρωσε περὶ δισχιλίους· *crucifixit circiter bis mille.* At Titus in obsidione illâ exitiali, *quingenos, & plures, in singulos dies Crucibus affixit:* καὶ διὰ τὸ πλῆθος χώρα τε ἐνελείπετο τοῖς σταυροῖς, καὶ σταυροὶ τοῖς σώμασι: *& ob multitudinem terra Crucibus, & Cru-*

Ioseph. lib. XIII. Antiq. c. XXII.

Ioseph. lib. II. Excid. c. III. Idem lib. V. Excid. cap. XXVIII

Hostes sic puniti.

Aut turbidi.

Grandi numero sæpe.

Cruces corporibus deerant. Nota, nota. historicâ hæc fide, non attollendi caussâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Iosepho. Nec ego miseror. abi pessima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè posuisti nostro & tuo (voluisses modò) Seruatori. Iam & Augustus confecto bello Siculo, * *sex millia seruorum, quorum domini non exstabant, in Crucem egit,* Et in Christianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numerosos. Lego vno tempore, vno loco, *ad millia decem sic interfecta.* Atqui nec à fæmineo sexu abstinuerunt hoc supplicium. & Tiberius, ob adulteratam in templo Isidis Paulinam, τοὺς τε ἱερέας ἀνεσταύρωσε, καὶ τὴν Ἴδην ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν: *& Sacerdotes crucifixit, & Idam* (ancillę nomen) *quæ corruptelæ caussa fuerat.* E Christianis etiam Beata Eulalia, *vngulas flammásque perpessa, demum cruci affixa martyrij coronam accepit.* Sed & in Corsicâ, *sancta Iulia virgo crucis supplicio coronata est.* Plura in Martyrum historiis exempla reperies, &, si voles, addes.

Orosius. lib VI. cap. XVIII.

*Est idem quod ex Dione supra c. XII.

Martyrol. XXII Junii.

Interdum & fæmina.

Iosephus XVIII. Antiq. c. VI.

Martyrol. XII Febr.

Idem XXII. Maij.

DE CRVCE

LIBER II.

CAP. I.

Transitio ad Modum figendi. præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum.

IXI satis *Quid* Crux & *Cuiusmodi* fuerit, *Vbi* & *Quare* vsurpata: pergo longiùs, & uniuersum hoc pœnale ædificium exstruo, per singula etiam membra. Dicam enim *Quomodo* vsurpata: & non animis solùm, sed pænè oculis subjiciam sæuitatem & fœditatem eius supplicij: quæ sanè magna. Nec temerè Cicero *crudelissimum teterrimúmque* appellauit: & poëta Nonnus

Crudele hoc supplicium.

v. In Verr. *In cap XIX. Ioan.*

—— ἐλέγχιστόν τινα πότμον: *damnatissimum quoddam fatum.* Quin

etiam

etiam Iurisconsulti, nominè *Summi supplicij*, velut ob eminentiam, designant istud. Paulus: *Summo supplicio, id est Cruce, afficiuntur.* Ab eâdem mente *Supremum* Vlpianus dixit: *Si liberi sint, ad bestias dari; si serui, supremo supplicio affici.* cùm enim aliud non exprimat, & de seruis responsum sit, iure capio Crucem. Cur non ignem? inquies: cùm Tertullianus etiam dixerit & censuerit, *Summam ignium pœnam?* Quia ex Iurisconsultorum mente, Crux etiam supra ignem. Certè Paulus hoc ordine *Summi supplicij tria genera* recenset: *Crucem, Cremationem, Decollationem.* Præit, vt vides, Crux: & cum caussâ, si infamiam, magnitudinem, & præsertim diuturnitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipsa *Extrema pœna.* vt in Apuleio de seruo cruciando: *Certum extremæ pœnæ, quæ more maiorum in eum competit.* An & sic Arnobius? *Crucem mereatur extremam, quisquis vobis dominis supplicarit.*

Summum dictũ,

Lib. v. Sent. tit. xxi

L. viii. Ad leg. Corn. Falsi.

Supremum,

Ad Martyr. c. iiii.

Lib. v. Sent. tit. xvii.

Et Extremũ.

Lib. x.

Lib. i. aduersus Gent.

Quod tamen etiam laxè, & de peste aut pernicie cœpit interpretari.

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper anteiuit.

SED sæui fœdique quid in hoc supplicio fuerit, Modus ipse dixerit: quem graphicè imus repræsentatum. Vt magis possit; partimur, & duplicem eum facimus: *Vulgarem, & Rarum.* Illum, *qui receptissimus, & quo vulgò vtebantur.* Alterum, *qui magis sepositus, nec in tam assiduo vsu.* De illo priùs: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixionem, Quæ in ipsâ, Quæ post ipsam.* Ante fixionem duo adhibita: *Flagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem solennis antecessor, & rarò in crucem dati nisi sic purpurati. Apud Liuium, de seruis coniuratis: *Multi occisi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Petram obstinatè

Diuisio dicendorum.

Flagellati ante crucem.

Lib. XXXIV.

Lib. VIII.

natè defenderant, *omnes verberibus affectos, ſub ipſis radicibus Petræ crucibus iuſsit affigi.* Iudæi, apud Ioſe-
Lib. v. Excid. cap. xxxii. phum, μαστιγούμενοι καὶ προβασανιζόμενοι τοῦ θανάτου πᾶσαν αἰκίαν, ἀνεσταυροῦντο: *flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.*
Cōtra Flaccum. Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco: hoc addit: μετὰ τὸ αἰκισθῆναι ἐν τῷ θεάτρῳ: *poſtquam flagellati fuiſſent in theatro.* Solennis ergo
Apud Liu. Lib. I. mos, imò lex: & horrendum Carmen diſertè canebat: *Verbera intra aut extra pomœrium:* & tum deniqueſuccinebat: *Arbori infelici ſuſpendito.*

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum diſcrimen. Illa magis vilia, & magis acerba eſſe. ſolere & talis aſperari.

VERBERATI igitur: ſed vtrum virgis an flagellis? Illas interdum reperio: ſed magis crebrò iſta. Diſcrimen enim eſſe ſcimus: & quia Virgæ honeſtiores, in- Flagra
hone-

honestissimo huic supplicio adtributa Flagra. Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit; hic misericors flagella retulit.* Quomodo retulit? vnà cum Cruce scilicet, cui hæc adiuncta. Dixi inhonestiora fuisse. Ita, & propriè seruorum. Sic apud Terentium

Flagra cruciarius propria.

Orat. pro Rabir. perd.

Cicero explicatus.

Adelp. ———*ad necem operiere loris.* SAN. *loris liber?*

Terentius.

Exclamat & indignatur, ut in re insolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notâ seruilem conditionem Menæ Horatius opprobat:

Epod. Od. IV. *Sectus flagellis hic triumuiralibus*
Præconis ad fastidium.

Horatius.

Significat à Triumuiris (Imperium ijs & animaduersio in seruos) cæsum flagris publicè, idque sub præconis voce. Itaque & Macer IC.tus scripsit, *Ex quibus caussis liber fustibus, ex his seruum flagellis cædi.* Et Impp. rescripserunt, mulierem habere iustas diuortij caussas, *si se verberibus, quæ ingenuo aliena sunt, afficientem maritum pro-*

Vide Fabr. in Semestr. L. x. de Pœnis. L. VIII C. I. de repud.

Macer.

probauerit. Flagra hæc ipſa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fœminis remota maximè. Atque vt nouum & ſeuerum in

Lib. I. Cap. I. Licinio Pontifice narrat Valerius: quòd ei virgo Veſtalis, *quia parum diligens ignis æterni cuſtos fuiſſet, digna viſa eſt, quæ flagro admoneretur.* Flagella autem hæc aſpera. *Valerius.*

Lib. VIII. de pœnis. adeò vt Vlpianus ſcripſerit, *miniſtrorum immanitate, multos ſub eiuſmodi flagellis interiiſſe.* Et *Horribile* etiam id Horatio viſum agnominare.

Lib I Serm. III.

Nec ſcuticâ dignum, horribili ſectere flagello.

Quod magis fuit, cùm ea inſitis talis aut oſsiculis exaſperabant. Factũ Romæ, atque alibi. Euſtathius dici notat ἀςραγαλωτὰς μάςιγας, τὰς ἐξ ἀςραγάλων ἐνειρμένων κατακεπλεγμένας· *Flagra talaria, quæ talis inſertis inuolutiſque confecta ſunt.* Apud Athenæum quiſpiam recenſet, in Parthis optimates quoque & Satrapas, vbi viſum Regi, ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀςραγαλωτοῖς μαστιγοῦσθαι: *vir-* *Flagella taxillata*

Lib. IIII.

gis & loris taxillatis cædi. Apuleius agnoſcit, & *Flagrum pecuinis oßibus cathenatum*, ſcitè appellat. Ille idem Gallis Matriſdeûm adſcribit. *Arrepto flagro*, inquit, *quod ſemiuiris illis proprium geſtamen eſt, contortis tænijs lanoſi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium teſſellatum, indidem ſeſe multinodis commulcant ictibus.* Et Plutarchus appoſitè ad eius lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ἣ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι: *Nec qui liberæ verberationis egeat, ſed flagri illis taxillati, quo Gallos aliquid offendentes in ſacris Magnæ matris coërcent.*

Gallis viſitata. Lib. VIII.

Cõtra Color.

An tale aliquod flagri genus, quo Chriſtus etiam noſter cæſus? imaginantur aut pingunt per pietatem nonnulli. Haud ego aſſero: ſed illud Euangeliſtæ, cæſum eſſe & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ uoce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. *Ieſum cùm flagellaſſet, tradidit vt crucifigeretur.* Ιμάσθλῃ, id eſt,

Chriſtus flagris cæſus.

est, loreum flagellum appellat Nonnus.

Ριγεδανῇ Χριστοῖο δέμας φοίνιξεν ἱμάσθλῃ.

Horribili Christi corpus rubefecit habenâ.

CAP. IIII.

Solitos ad Columnam verberari; atque alias per viam. De ipsâ columnâ cui sacrum corpus annexum.

SED obserua. Flagellatio hæc non vno semper loco, aut tempore. Aut enim ante Deductionem vtebantur, idque domi, aut in prætorio: quod in Seruatore factum, aut in ipsâ Deductione, per viam: quod moris fuit magis prisci. Si domi, ligabant interdum ad columnam. Firmamenta huic ritui non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus vbi somnium narrat serui, qui visus sibi ab hero δέρεσθαι, *deglubi & turpiter tangi:* addit, προσδεθεὶς κίονι πολλὰς ἔλαβε πληγὰς *columnæ alligatus, multas accepit plagas*, Phileas etiam apud

Plurifariá flagellatio.

Ad columnâ domi.

Lib. VIII. Eccl.

Hist. cap. x. Eusebium, sæuitiam in Martyres, qui Alexandriæ referens: Ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο· *Alij autem ad columnas vultibus inter se aduersis, astringebantur*: & de flagellatione sentit. An & Plautum sic accipimus? Bacchid.

——Abducite hunc Plaut. lux.
Intrò, atq; adstringite ad columnam fortiter.

Ego quidem: etsi ad custodiam modò id factum aliquis pertendat. Sed de Seruatore nostro non ambiguum, pijs quidem & in religione antiquis. Id Christo factū. Etsi enim Euangelia non exprimunt: tamen secuti Patres. Prudentius clarè, & cum ritus quoque prisci attestatione:

Nouo Test. *——atque columnæ*
Annexus, tergum dedit, vt seruile, flagellis.

Epist. ad Eustoc. Hieronymus & suo æuo exstitisse commemorat: *Ostendebatur illi* (Paulæ) *Columna, Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagellatus.* Indicat fulcri vsum habuisse in ædifi-

Ibidē. dificio templi: quod ipsum Prudentius. *Perstat adhuc, templúmque gerit veneranda columna.* Etsi Bedæ tempore in medio Ecclesiæ fuisse, ipse testatur. Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonensis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? sub furcâ id factum, de quâ in * loco dicam.

De Glor. Matr. cap. II.

Lib. III c. III.

CAP. V.

Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem.

AD Deductionem venio, in quâ duo obseruo, *Ludibrium & Tormentum.* Ludibrium, quòd ipsi coacti crucem suam ferre, aut certè eius partem: vt verè esset illud quod dicitur, *Suo sibi iumento malum.* Artemidorus: βαστάζειν τινὰ τῶν δαιμόνων χθονίων, κακούργῳ μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῷ σημαίνει. ἔοικε γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει: *ferre aliquem Deo-*

Crucē humerus ferebāt.

Lib. II. c. LXI.

Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in eâ figendus, priùs eam portat. Plutarchus etiam comparatione quadam vtili: Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαστος τῶν κακούργων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἡ δέ κακία τῶν κολαστηρίων ἐφ' ἑαυτὴν ἕκαστον ἐξ αὐτῆς τεκταίνεται: *Et corpore quidem quisque maleficorum suam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in se, ex se, gignit & fabricatur.* Bene hoc & salubriter Plutarchus: *& Dij deæq; (*ait quispiam*) quàm malè est extra legem viuentibus? quidquid metuerunt, semper exspectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. atque ita Iohannes de Christo: βαστάζων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: *baiulans suam Crucem, exiuit in locum Caluariæ dictum.* Quâ solâ caussâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores nostri ad Christum trahunt. Vt Tertullianus hoc de Isaaco. *Cùm,* inquit, *Isaac à patre hostia duceretur, & lignum*

De tardâ Dei vindictâ.

Petrō. Satyr.

C. XIX.

Fecit Christus.

Vates testati sunt.

Aduersus Iu-

dæos cap. x. *lignum ipse sibi portaret, Christi exitum iamtunc denotabat, in victimam concessi à Patre, lignum passionis suæ baiulantis.* Idem in Isaiæ verbis istis: Eod. lib. *Cuius imperium factum est super humerum ipsius. Solus,* ait, *nouus rex Christus nouæ gloriæ potestatem & sublimitatem in humero extulit, id est Crucem.* Et Christus sanè totam plenámque Crucem tulit. Ni fecisset, quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset? Alij non semper totam: atque ideò cautè prædixi, *eius partem.* Nam qui ritu veteri sub furcâ cæsi ducebantur, * ferebant non nisi istam. Imò interdum nec istam. Nam fac in arbore aliquâ crucifixum, & subitò: profectò, præter se, nihil tulit.

* Vide lib. III.

CAP. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

Tracti per viá

TORMENTUM etiam in Deductione: quia trahere, diuexare, & stimulis agere per viam solent. Dionysius de tractione: Lib. VII. Antiq.

διάγω

δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν· per forum flagellatum ipsum, trahere eos iussit. Nec dubium est quin impulerint, deiecerint, erexerint, per sæuitiam aut per lusum. De Stimulis etiam non temerè addo. & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conseruo seruus:

Et Stimulis fossi.

Mostellar.

Plautus illustratus.

O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si noster huc reuenerit senex.

Habes *Stimulos*, idque in *Patibulato* (ad furcam adstricto) & *per vias*. Iungit iterum cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Crucésque.* & aliàs meminit, sed sic vt seorsim eos fuisse sciamus inter cruciatus & tormenta, sicut laminas & ignes. Pictores nostri asserculum siue tabellam imæ Christi vesti appingunt, quæ clauis præacutis consita pedibus calcibúsque euntis illidatur: nunquid alludentes

Asinar.

ad

ad hanc Destimulationem? quæ tamen stimulis aliis facta. quos oblongos, siue è sudibus præacutis, siue & ferro præfixis gestabant ad hunc vsum. Sumptum à bubus, quos sic exstimulabant. Sed nisi ea Pictorum mens, ipsi vidento: ego inuentiunculæ eius nec auctor sim, nec interpres.

CAP. VII.

In ipsâ Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depositam? id quæsitum, & vtrumque firmatum.

ISTA sunt quæ Ante fixionem: nunc quæ In ipsâ. Tria considero, *Suspensionem*, *Astrictionem*, *Inscriptionem*. Suspensio præit, & ante illam etiam Nudatio. *Nudati ante fixionē.* quia simul ad crucem ventum, spoliabant hominem, & sic in eam dabant. Receptum hoc in plerisque suppliciis, velut Naturæ suasu, quæ nudos induxit in vitam, & educit: etiam in isto. Artemidorus: *ib. II. ip. VIII.* Σταυροῦσθαι ἀγαθὸν τῷ πένητι· καὶ

γὰρ

γὰρ ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς. τοὺς δὲ πλουσίους βλάπτει· γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται. *Crucifigi bonum pauperi, quia sublimis est crucifixus: noxium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur.* In Christo factum hoc obserues: quem Euangelistæ narrant recepisse vestes post flagellationem iam deducendum, & posuisse iterum deductum. Ergo nudi dati in crucem: sed Iacentem an Erectam? Pro Iacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Vltrò se vestimentis spoliauit, & in cælum suspiciens ac Deo gratias agens, super lignum seipsum extendit, militique tradidit vt clavis configeretur.* Satis clarè: atque etiam mox clariùs: *Eum igitur ligno fixum erexerunt.* Dici nihil potest, quin fixio hîc in Iacente facta fuerit, quæ pòst erecta. Et ratio etiam aliqua suadet. Nónne enim faciliùs hominem sic affigere supinum & inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortasse & reluctantem? videtur. Tamen quòd in Erectam, plusculi adfirmant testes. Cicero in Gauia-

Quomodo in crucem dati.

Pro Iacente.

Pro sublata.

Lib. v in Verr.

Gauianâ cruce deſcribendâ: *Quid
attinuit, cùm Mamertini more atque
inſtituto ſuo Crucem fixiſſent poſt vr-
bem in viâ Pompeiâ, te iubere figere in
viâ quæ Rhegium ſpectat?* Et verba
& rei ſeriem vide; obſeruabis fi-
xam primò crucem; & tùm in eam
datum. Idem in Rabirianâ: *In
campo Martio Crucem ad ciuium ſup-
plicium defigi & conſtitui iubes.* Sta-
bat iam defixa, dum cauſſa diceretur,
tur, & cruciarium ſuum exſpecta-
bat. Galba apud Suetonium, cui- C. IX.
dam inclamanti ſe ciuem Roma-
num eſſe, *multò præter cæteras altio-
rem & dealbatam crucem ſtatui iuſſit.* Lib.
Statui, ac tum ſuffigi. Ioſephus de VII.
Iudæo quodam à Romanis capto: Excid. Iud.
Ὁ δὲ Βάσσος προσέταξε καταπηγνύναι
Σταυρὸν, ὡς αὐτίκα κρεμῶν τὸν Ἐλεάζα-
ρον· *Baſſus iuſſit defigi crucem, tan-
quam ſtatim ſuſpenſurus in eâ Eleaza-
rum.* Denique & libro Eſdræ:
Vt omnis homo qui hanc mutauerit In cap.
iuſſionem, tollatur lignum de domo VI.
ipſius, & erigatur, & configatur in eo.
Vtrobique hîc erectio, fixionem

 an-

antecedit. Nec video quid obduci possit: nisi istud infirmum, statutas quidem, sed sub aduentum noxij iterum demissas. Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt etiam phrases veteres, quas scimus plerumque adsimiles rebus ipsis. Dicunt enim *Tollere, Agere, Ferre, Dare* in crucem: quæ omnia elationis sunt, aut mollitionis. Item in ipsis fontibus, *Excurrere, Ascendere, Salire,* in crucem: quæ mihi videntur conuenire non nisi in Erectam. Priorum phrasium exempla nota atque obuia sunt: posteriorum cape ista. Plautus:

Reiectis cauillis.

Iterũ pro sublata.

Mostellar.

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit.

Prudentius.

Περὶ στεφ. Hym. x

Crux illa noſtra est, nos patibulum ascendimus.

Plautus.

Bacchid.

Credo hercle adueniens nomen mutabit mihi,
Faciétq; extemplo Crucisalum me ex Chrysalo.

Sed

Sed & testes, in ipsâ narratione, pro Erectâ. Nonnus de Christo:

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
Ὄρθιον ἐξετάνυσσαν.

In lignum quadratum, altum, terráque leuatum,
Rectum extenderunt.

De eodem Nazianzenus.

In Christo patiēte.

Αὐτίχ' ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο.
Ἐσκλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
Ἔτειναν, ἐξέτειναν, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum versuum (haud sanè * optimorum, liberè dicam) hæc sententia. *Ductum & subductum in altam crucem, ad vltimum eius finem: rectum ita statutum: tum ad transuersarium lignum manus fixas: denique & pedes ad stipitem defixum.* Atque ista pro Erectâ. In dissensu autem nos quid definimus? consensum, quâ licet. Dicimus utrumque vsurpatum, sæpiùs tamen hoc postremum. Imò interim neces-

* *Neq; scio an ipsa Tragœdia germana Nazianzeni.*

ſariò hoc poſtremum. Pone enim in arbore ſuſpenſos (ſæpe factum:) quomodo demitti ea potuit, & tunc attolli?

CAP. VIII.

Clauis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi.

SED iam ad *Adſtrictionem* tranſeo; quæ facta clauis, aut funibus, ſed
De vit. beat. c. XIX. plurimùm illis. Seneca: *Cùm refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrûm clauos ſuos ipſe adigit.* Ita legendum, *non adijcit.* Illi, inquit, conantur tollere ſe de crucibus ſuis: vos contrà, magis magiſque affigitis, & clauos adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quopiam, de Chriſto:

Apud Lactãt. Lib. IV. c. XIII.

Γόμφοις καὶ σκολόπεσσι πικρὼν ἀνέτλησε τελευτήν.

Clauiſque & palis mortem exantlauit acerbam.

Loquitur de hac eius morte per crucem: quia, vt Artemidorus ait,
Lib. II. cap. LVIII. ἐκ ξύλων καὶ ἥλων γέγονεν ὁ σταυρός. *ex lignis & clauis crux confecta eſt.*

Atque

Atque ab hac re Græcis passim ipsa crucifixio, προσήλωσις dicta: quasi dicas *claui-fixio*. Vlpianus in Demosthenem explicat προσηλοῦσθαι, Σταυρῷ προσηλοῦσθαι τοῖς ἥλοις· *cruci affigi clauis*. Et fortasse eò respexit Strabo cum de Cantabris dixit, ἀναπεπηγότας ἐπὶ τῶν Σταυρῶν· *suffixos in crucibus*. Ergo de clauis certum; an etiam de funibus? sunt exempla. Ausonius suum Cupidinem facit

Côtra Mid.

Lib. III

Deuinctum post terga manus, substrictáq; plantis
Vincula mœrentem.

Lib. II. cap. XVIII. Et communi *ligandi* verbo in hac re Artemidorus vsus: σταυροῦσθαι, inquit, ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσαγορεύει διὰ τὴν δέσιν· *Crucifigi* (in somnis) *viro cælibi nuptias designat, ob ligaturam.* quia scilicet ligno iungitur copulatúrque. Plinius inter magicas ineptias *Spartum* etiam è *cruce* numerat, id est sparteos funes. Quid, quod D. Andreas ita alligatus? Abdias apertè, & caussam etiam addit: *Proconsul mandat quæ-*

Lib. XXIIX. c. IV.

Lib. III Hist. Apo.

stionariys, vt ligatis manibus & pedibus, non clauis affixus suspenderetur, quo diutino cruciatu deficeret. Ex quo colligas, habitum id magis seuũ. Etsi prima fortasse crucifixio talis, & in Liuij priscis scriptisque
Lib. I. libris legas: *Arbori infelici reste suspendito.* Reste, inquam, additur: quod tamen heri ac nuper eiecerunt correctores. An sic quoque appensi latrones bini, qui cum Christo? Vulgò sentiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter
In cap. XIX. ac Christus, fixi. Nonnus adfirmat.

κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ σταυρῷ δεθέντες·

In cruce praeduris clauis fixi, inq; ligati.

Et magis Historia prisca, quæ est de Helenâ Constantini matre. Ea cùm venisset sacra & Deo-homini trita loca, cupidine visendi & venerandi: de Cruce etiam inquisiuit nostrâ illâ seruatrice. Fodit, tres reperit, ac diu animi anceps hæsit, quæ esset illa vera. Nam Titulus, quo dignosci potuisset, iacebat seorsim disie-

disiectus. Denique miraculo & diuinâ indicatione opus fuit ad discernendum. Quid autem opus, si vestigia clauorum modo in vnâ? Argumentum certum est, & res ipsa per Ecclesiæ annales.

CAP. IX.

In quibus partibus claui, & quo numero?

CLAVOS autem istos, siue & funes, in manibus pedibúsque fuisse satis notum. Nonnus de Seruatore:

Καὶ ποσὶ καὶ παλάμῃσι σιδήρεα κέντρα κομίζων·

Et pedibus manibúsque ferens stimulos ferratos.

Tertullianus de veteri vaticinio: *Foderunt manus meas & pedes*] *quæ propria atrocitas crucis*. Habent *atrocia* libri scripti: & rectè, vt amat loqui ille Scriptor. At quàm multi isti claui? enimuerò dissident. Alij de ternis asserunt. vt Nonnus, qui Christum depingit.

Adver. Iud. cap. x.

Quot claui in pedibus.

——ἀμετρήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ *Tres quidã volunt.*

Διπλόον ἦτορ ἔχοντα μιῇ τετορημένον ὁρμῇ,

Ποσὶν ὁμοπλεκέεσσιν.

Facit ecce *magno & singulari clauo pedis vtriusque pectusculum transfigi, & quidem vno ictu; idq; pedibus mutuò impositis & complicatis.* Clarum est etiam illud Nazianzeni, pariter de Christo, vbi cruce deponitur: *In Christo patiente.*

Γυμνὸν τριστήλῳ κείμενον ξύλῳ λαβών·

Nudum triclaui repositum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & suggerunt quaternos. De eodem Christo Gregorius Turonus: *Clauorum dominicorum, quòd quatuor fuerint, hæc est ratio. Duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior maiórq; auctor πληθυντικῶς scripsit: *Clauis sacros pedes terebrantibus.* Quid, quod Plautus ex more astruere videtur tantos? *De Glor. c. VI.* *Alii quatuor.* *Serm. De Passione.*

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit, *Mostellar.*

Sed

Sed eâ lege, vt offigantur bis pedes, bis brachia.

In Plauto noua explicatio. Nisi is tamen ibi sensus. vt seruulus ad maiorem quasi cautionem, & ne facilè se refigeret, voluerit non semel manus pedésque, sed bis singula figi: ita inquam, vt bini in quoque membro essent claui.

Pluribus clauis fixi. Quàm magis considero, tam magis hoc dictum censeo: cùm id quoque reperiam, per sæuitiam multiplicatos alibi clauos. Vt in Martyrologio: *Agricolam plurimis clauis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibúsque, ac demum capite clauis confixo, martyrium consummauit.* Itaque si morem veterem vides; arbitrarium fuit de clauis, & frustrà litigemus. Si de Christo tamen quæritur; nescio, & in dissensu Patrum non est mecum arbitrari.

IIII. Nouemb.

XXIX. Nouemb.

CAP. X.

Ordo & Modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppedaneum?

Manus primū fixæ.

ADDO magis de figendi modo. Is fuit, vt manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: Ἀνεσταυρώσθω, ἐκπετασθεὶς τὼ χεῖρε ἀπὸ τουτουὶ πρὸς τὸ ἐναντίον· *Crucifigatur, extensus ambas manus ab hac parte in aduersam.* Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo: Ἀλλ' ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δ' ὦ Ἥφαιστε, κατάκλειε, καὶ προσήλου, καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως κατάφερε· δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατειλήφθω εὖ μάλα καὶ αὐτή· *Sed præbe dexteram. tu autem Vulcane, astringe, & confige, & malleum fortiter demitte. Da & alteram, quò illa etiam rectè adstringatur.* Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúsne fuerint toti moli ferendę.

An ferre potuerint pendulum corpus?

Appâret enim corpus omne (præsertim si quis pedes inflecteret) pependisse à manibus solis. Ego ita arbitror. Quidni? Duræ & neruosæ illæ partes, & lentæ frangi. Fortasse nec in mediâ semper manus volâ claui fixi, sed superius paullò quā

An semper in ipsâ volâ fixio?

cum

cum brachio coit, id est, circa carpum. Plautus facit suspicari, qui disertè scribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem amplius. si corpus grauius, aut manus tenuior; adminiculum sæpe fuisse funes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pectus medium, ad crucem adstrictos. Hoc malim, quàm cum alijs asserculum siue tabellam inducere, in quâ innixi & fixi simul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Christi cruce Gregorius Turonicus agnoscit; quiáne fuit, an quia piè imaginatus est? Ipse quidem sic: *In stipite erecto foramen factum manifestum est. pes quoq; paruæ tabulæ in hoc foramen insertus est: super hanc verò tabulam, tanquam stantis hominis, sacræ affixæ sunt plantæ.* Nec scio an illuc Innocentij hæc referenda: *fuerunt in cruce dominicâ ligna quattuor, stipes erectus, & lignum transuersum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Nam vidi qui de *Trunco* sic acciperent: etsi vox videtur

De tabella suppedanea.

De Glor. Mart. c. VI.

Serm. I. de vno Mart.

tur abnuere: quæ parùm apta ad minutam illam tabellam. Verba etiam plura & sequentia Innocentij cùm examino, sentire eum dixerim non de hac impositâ, sed verè (vt loquitur) *supposito trunco*, è quo ipsa crux surgat. Ita enim sensisse videtur: truncum aliquem fuisse, siue fulciendæ cruci in imo appositum (*ἀντερείδια* Græci id genus obliqui sustentaculi vocant;) siue sub ipso recto stipite in terrâ, cui ille immissus, vt firmior staret. Neque ego assero id factitatum: sed mentem scriptoris pono. Trahunt etiam Irenæum istuc, qui crucem sic

Lib. II. c. XLII. deformat: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque: duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & vnum in medio vbi requiescit qui clauis configitur.* En, inquiunt, medius ille finis tabella est, in quâ corpus requiescit. Fateor verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Iustinus martyr, è quo sumpta hæc videntur, sic de isto fine; Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ

Vide. πηγνύ-

sup. Lib. I. cap. IX. *πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι* Ad vers. Tryph. Iud.

Et illud in medio defixum lignum, vt cornu ipsum etiam eminet, in quo feruntur & quasi inuehuntur, qui crucifiguntur. Cornu id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne vterque ille scriptor aliud intellegat à iam dicto sensu. Diuidunt crucem in quinque fines (*Apices* Tertullianus scitè appellat:) quatuor illos, qui noti sunt & incurrunt: Lib. III adver. Marc. c. XIX.

quin-

quintum, quem in mediâ cruce collocant, vbi lignum transuersum scindit transitque stipitem defixum Hac consideratione, quinque sunt fines: & vnus ille stipes (sed sectus) facit ternos. Quod autem aiunt *inuehi & requiescere*: verum est. corpus acclinatur ei & quasi innititur à tergo. Augustinus hoc sensu scripsit, *Longitudinem crucis à terrâ surgentem, cui corpus erat infixum.* An totum corpus? imò pedes tantùm quod liquet: sed adfixum innixúmque intellegit, nec scio an *innixum* scripsit. Tamen in picturis sculpturisque etiam priscis vestigium tabellæ hujus exstare audio: non ergo temerè spreuerim. non certè à Christi cruce: de alijs, audacius. Quod enim vestigium in scriptoribus antiquis?

Vide suprà Lib. 1. cap. x.

CAP. XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo asscriptus, aut prælatus.

POST Astrictionem *Inscriptio.* Quid ea est? Caussa supplicij, & ipsum

ipſum crimen, & Romanâ voce *Ti-* *Titulus quid Latinis.*
tulus: quâ & Iohannes eſt vſus. At-
que item Nonnus:

In c. XIX. Γράμμα, τόπερ καλέουσι Λατινίδι Τί-
τλον ἰωῇ.

Matthæus Αἰτίαν bene & ſignanter dixit. Gloſſæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, *cauſſa, materia, titulus*. Eædem Latinæ, *Titulus*, ἐλέγχιον. Latini etjam paſſim pro cauſſâ. Vt poëta:

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Lib. IX. cap. XII. Valerius: *Fine vitæ noſtræ varijs & occultis cauſſis expoſito, interdum quædam immerentia ſupremi fati titulum occupant.* Atque hic Titulus præferri, aut apponi ſolet damnatis. *Damnatis ante-ferri ſolitus.*
Cap. XXXIIX Præferri, vt in Suetonii Caligulâ: *Præcedente titulo qui cauſſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumducitur.* Apud Euſeb. Lib. V. cap. I. Epiſtola Lugdunenſium, de Attalo Martyre: Περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο ῥωμαϊστὶ, Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ χριστιανός· *Circumactus per amphitheatrum, tabellâ ipſum præeunte, in quâ Latinè ſcri-*

Vel iis apponi. *ſcriptum, Hic eſt Attalus Chriſtianus.* Sed & appendi, aut apponi damnatis ſolet. Suetonius Domitiano: *Patremfamiliâs detractum è ſpectaculis in arenam canibus obiecit cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius,* Cap. x. Quinctilianus oſtendit Gladiatores quoque ſic productos: *Quidam vt patrem ſepeliret, auctorauit ſe. Die muneris productus ſub titulo cauſſæ, rudem populo poſtulante accepit.* Declam. CCCII. Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de ſeruo, quem dominus agi in crucem, idque per forum iuſſit; Lib. LIIII. μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων· *Cum litteris* (ſiue Titulo) *quæ cauſſam mortis aperirent.* *Loco eius, ſæpe vox præconis.* Sæpe etiam neglecto aut ſpreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id eſt vt Præconis præeuntis voce populo id nuntiaretur: de quo more alij, & ego aliàs.

CAP. XII.

Poſt fixionem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorundam.

BENE

BENE iam & fideliter fiximus: quid post fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Custodia.* Mors, lenta, molesta, & vel à stillante paulatim sanguine, vel à fame. Quid si etiam ab auium ferarúmque laniatu? videbimus, & singillatim diducemus. De sanguine quem demittebant fixi, clarum est, nec testimonij eget: & tum eâ caussâ, tum ex acri verberatione, quæ præiuerat, credo inualidiores multos obijsse. At de fame, Eusebius vbi Martyres narrat crucifixos in AEgypto: Τηρούμενοί τε ζῶντες, εἰσότε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῷ διαφθαρεῖεν· *& seruati sunt viui, donec in ipsis patibulis fame morerentur.* Itaque legas quosdam diu in crucibus vixisse, vt ingenitum scilicet robur erat, aut vires. Beatus Andreas *in cruce suspensus, in eâ populum docens, (ô athletam Deo dignum!) biduo superuixit.* Victorinus sub Neruâ, *iussus suspendi capite deorsum, ita per triduum vixit.* Quod sanè miror in schemate illo minimè apto ad longam vitam. Magis

Mors varia in cruce, sed ferè lenta.

Lib. VIII. c. VIII.

Pluscu-los dies quidā vixére.

[...]fac-[...]yr. [...]xx. [...]ové. [...]ar-[...]yr. v. [...]epté.

Loquẽtes & sermocinantes. etiam istud: quòd *Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viui pendentes, ac se ipsos in fide corroborantes, martyrium consumpserunt.* Vnde hæc vis aut vitalitas, nisi à vitæ ipso fonte? Quamquam & alij quidam animosè egisse in extremissimis istis rebus legantur. velut Bomilcar ille apud Iustinum: *qui patibulo suffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adeò vt de summâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur.* Quidam etiam petulanter: vt *Alii illudentes.* proteruuli apud Senecam, *qui ex patibulo spectatores suos conspuunt.* Atque etiam adnotaui, quosdam miseratione Principis, aut Magistratuum è Cruce ablatos, pòst vixisse. Iosephus in vitâ suâ recitat: *Redibam,* inquit, *è vico quodam, & vidi multos ex hostibus* (Judæis) *crucifixos: & tres ex ijs adagnoscens, cum quibus antè mihi consuetudo, valde in animo dolui, & cum lacrimis progressus,* dixi Tito. *Ille autem statim depositos eos mandat diligentissimè curari;*

Martyr. III. Maii.

Lib. XXII.

De vit. beat. c. XIX.

ri, atque ex ijs duo inter ipsam curam obierunt, tertius superuixit.

CAP. XIII.

Quosdam à volucribus, aut feris etiam viuos laceratos, & plerosque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos.

Ab auibus laniati. AT de laniatu etiam addidi, & caussam illam quoque feci mortis. Haud temerè. quia sic ligati, & cùm se non commouerent, dati reuera * ἑλώρια, vt cum poëtâ dicam, κυνέσσιν Οἰωνοῖσί τε πᾶσι. Atque id etiam viui. Prudentius:

** canibus laniena Atque auibus cũctis.*

Περὶ στεφ. Hym. XI.

——Crux illum tollat in auras,
Viuentésq; oculos offerat alitibus.

Horat. lux. Horatius aspexit:

Lib. I. Epist. XVI.

Non hominem occidi. non pasces in cruce coruos.

quia sicarij scilicet & homicidæ dari solent in crucem. Item Iuvenalis:

Iuuenali.

Vultur iumento, & canibus, crucibúsque relictis
Ad fœtus properat, partémq; cadaueris affert.

Quin reperio in sententiâ iudiciali

quoque id aliquando expressum. Actis Martyrum: *Claudius, Asterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auibus laceranda relinquantur.* Itaq; Apuleius proprium hunc refert *Patibuli cruciatum, cùm canes & vultures intima protrahunt viscera.* Addit autem & *Canes:* & discas licet cruces non semper fuisse per-altas. Quomodo enim, si canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non nisi circumlocutio videtur cruciariæ hujus mortis.

Lib. VI. De Asin. in fine.

Apuleio.

Opini de Catulliano Epigrammatio

Si Comini arbitrio populi, tua cana senectus
Spurcata impuris moribus, intereat:
Non equidem dubito, quin primum inimica bonorum
Lingua exsecta auido sit data vulturio:
Effossos oculos voret atro gutture coruus,
Intestina canes, cetera membra lupi.

Istæ mortes. nisi quod interdum lanceis etiam transuerberatos lego, an

Lanceis transfixi quidā

go, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: *quibus ad stipitem ligatis in pedibus eorum affixi sunt claui; cúmq; transisset vnus dies & nox, iussit ambos* (Fabianus Iudex) *lanceis per latera verberari.* At istud in nostro Domino; cui miles jam mortuo lanceâ latus aperuit, scilicet periculum, an bonâ fide obijsset.

Martyr. XVIII. Iunii.

CAP. XIIII.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

NON autem & crura ijs fracta, inquies, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, sed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident disparata hæc supplicia, & seorsim fuisse. Induxit vulgum, quòd in sacrâ historiâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atqui sciant pro moribus Iudæorum id fuisse: atque illic fortasse tantùm. Lactantius monuit; *Suffixus*

Crura non iis fracta.

Nisi fortè in Iudæâ.

itaque Christus cùm spiritum deposuisset, necessarium carnifices non putauerunt ossa eius suffringere, sicut eorum mos ferebat. Ait cautè *eorum mos*: nempe Iudæorum. Et cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iusserat ad Solem occasum suspendiosos deponi. At deponi nisi mortui non debebant: diutiùs autem plerique vivebant: ergo hac, aut aliâ viâ mors festinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim fuisse hanc solam. Lex quam tango, est in Deuteronomio, & vertit sic doctor Afer: *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno, sed & sepulturâ sepelietis eum ipsâ die.* Ergo Crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia se ingerit, & vile, atque item sæuum est juxtà crucem, breuiter de eo dicam. Vox ipsa proba & vetus. Glossæ priscæ. *Crurifragium* σκελοκοπία. atque alibi *Crurifrangium* rectè etiam scribunt. Nam *Tago & Tangò, & Frago & Frango*, dixerunt: sed

Lib. IIII. c. XXVI.

Cur ibi?

Tertull. Adver. Iud. cap. X.

De Crurifragio.

sed prior scilicet scriptio magis pro archaïsmo. Diuisit elegantiæ gratiâ Apuleius: *Vxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fragium abominata.* vbi *adominata* pro vero magis & pro sensu. Ipsa res antiqua; & iam Plauti, & antè æuo, passim Crurifragium minati seruis. In eius Asinariâ: L. IX. de Asin.

Olim in vsu.

——*Crura herclè offringentur,* Asin.

Age impudice, nisi istum percies.

Ferè in seruos.

Et credam, vt crucem ipsam, peculiare fuisse seruis. Seneca: *Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus verberare statim, crura protinus frangere?* Suetonius Augusto: *Thallo à manu, quòd pro epistolâ proditâ denarios quingenos accepisset, crura effregit.* Idem in Tiberio: *Vtrique mox* (ministro cuipiam, & tibicini) *quod mutuò flagitium exprobrassent, crura fregisse.* De Ira III. Cap. XXXII. Cap. LXVII. cap. XLIIII.

Interdum & liberos.

Ergo in seruis: sed ita, vt liberi non immunes. siue in crimine, siue potiùs per sæuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Cornel.

Senec. de Ira III. cap. XVIII. Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit.* Et Spendiani rebelles in Africâ, cùm Pœnorum optimates cepissent, Κολοβώσαντες, καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔῤῥιψαν εἴς τινα τάφρον· *admutilantes, & crura conterentes, adhuc viuos proiecerunt in foveam aliquam.* Et in Martyres nostros plurifariam sic sæuitum. Eusebius de his quæ in Arabiâ aut Capadociâ: τῶν Μαρτύρων ποτὲ πέλυξιν ἀναιρουμένων, ποτὲ δὲ τὰ σκέλη καταγνυμένων· *Martyribus aliâs securibus interfectis, aliâs Crurifragio punitis.* Martyrologium memorat *Hadrianum Nicomediæ, cum alijs viginti tribus, omnes sub Diocletiano martyrium crurifragio consummasse.* Idem de pluribus, atque innominatis: *Commemoratio SS. Martyrum, qui in persecutione Maximini fractis cruribus necati sunt.* Et sæpius. Modus hujus supplicij, vt incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi imponerent, validis ictibus sic frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priscis, quæ Surius

Polyb. I.

Martyres sic occisi.

Lib. VIII. C. XII.

IIII. Martij

XXIII. Maij.

Ratio frangendi crura.

Tom.v die IIX Septē. rius vulgauit. Sublatum hoc ſupplicium à Conſtantino Victor aſſeuerat, de quo in * loco.

* Lib. III. c. XIV.

CAP. XV.

Corrumpi in cruce paßi ſunt, & nefas ſepelire.

CORRVPTIO jam poſt Mortem. Quam ſic intellego, quòd nec mortuos deponerent, ſed tabo illic paſſi ſunt diffluere, & à Sole ac pluuiâ corrumpi. Valerius impreſsè hoc narrat de Polycrate, qui ab Orœte cruci affixus: *E quâ* inquit, *putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam læuam, cui Neptunus annulum manu piſcatoris reſtituerat, ſitu marcidam, Samos lætis oculis aſpexit*. De quo ipſo Afer noſter, vt ſolet, ſuccinctè: *Polycrati Samio filia Crucem proſpicit de Solis vnguine & lauacro Iouis.* Tangit hiſtoriam, & ſomnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens ſomnij, ſublimen in cruce madidandum à Ioue cùm plueret, à Sole vngendum, cùm is calidus

Lib. VI c. IX. — *Corrupti in Crucibus.*

Tertull. de Animâ. — Lib. III — *Tertullianus explicatus.*

dus è nudo corpore saniem elice- ret adipémque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cùm Tyranno minanti eam respondit: *Suâ nihil interesse, humi, an sublimi putresceret.* Neque aliam Artemidorus, cùm malum diuitibus ominatur à somniatâ cruce: τὰς γὰρ σάρκας ἀπολλύουσιν οἱ σταυρωθέντες· *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi.* Ita inquam, amittunt, siue tempore & defluxu: siue & lanienâ volucrum ferarúmque, de qua dixi.

Apud Cic. & Valer.

Et Artemidorus.

Lib. II. c. LIIX.

CAP. XVI.

Custodia, & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

ITAQVE hoc fine asseruati in Cruce, & deponi rarum omnino fuit. Nisi quod Philo tamen notat, *receptum moribus fuisse in Natali Imperatoris, aut simili die festo quosdam è crucibus deponi, & permitti ad sepulturam: at Flaccum contrà nouos etiam tum iis affixisse.* Ne quis autem deponeret, miles & custodia assê-

Rarò ablati è cruce.

Contra Flac.

Custodes ibi.

dit.

dit. Petronius: *Miles cruces asseruabat, ne quis corpora ad sepulturam detraheret.* Plutarchus in Cleomene: Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμένον, καὶ ἀποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν ὄρνεον ἐφίπτασθαι σαρκοφάγον· *Paucis pòst diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus custodiebant, viderunt magnum serpentem capiti eius circumplexum, & faciem velantem tegentémque, ne qua carniuora auis attingeret.* Vbi vtrumque habes, & custodiri solitos mortuos; & aues faciem inprimis inuolasse. Possis ad hanc custodiam illud Euangelistæ referre: Ἔχετε κουστωδίαν, ἀπάγετε· *Habetis custodiam, abite.* Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes asseruari monumentum. Videtur autem intelligere custodiam, quæ paullo antè ad crucem. nisi quis malit, *Habete custodiam*; quasi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in vtrumuis valet.

In Satyr.

Matt. XXVII.

Ambiguus intellectus in Euangelistâ.

I. LI-

DE CRVCE
LIBER III.
CAP. I.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hîc de Ignominiosâ dictum.

ABUNDE, quæ ad *Vulgarem* crucifigendi modum, diximus: *Rarus* super est, quem ipsum pari curâ imus expunctum. Eum suprà descripsimus (& vox præfert) *sepositum, & minus in assiduo vsu.* Sepositum *æuo*, Inusitatum vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribus ordine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in lucem fortasse protraham, quæ vsque adhuc parum claro oculo conspecta. Æuo seposita *Furca* est: olim quidem in creberrimo vsu, sed quæ paulatim desiit atque aboleuit. Mentio cre- *Quid rarus modus? Is diuisus.*

bra

bra non in historiis solùm, sed Comœdijs priscis: mentio tamen magis, quàm explicatio. ego hîc faciam & pro copiâ ingenij dabo in splendorem. Vt possim, duplicem illam facio, *Veterem* & *Nouam*. Priorem, quæ priscis Romanis (non enim apud alias gentes legi) usitata: atque hanc iterum duplicem. *Ignominiosam & Pœnalem.* Illa est, *quâ collo impositâ serui circumduci solent ob culpam aliquam, ostentui & ad irrisum.* Isidorus: *Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis quàm supplicij caussâ, furcam circa vrbem ferre, prædicans peccatum suum, & monens ceteros ne quid simile peccarent.* Plutarchus in Coriolano, *Humanè habitos seruos à priscis dominis* notat, & addit: ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥύμον ὑπερείδουσιν ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν· ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ φουρκίφερ. *Erat autem magna castigatio serui delinquentis, si lignum currus,* quo

Furcæ duplex.

Iterum duplex

Ignominiosa.

Lib. 1. Orig.

quo temonem sustentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim passus, & sic conspectus, non vltrà fidem habebat, & vocabatur Furcifer. Talia idem in Quæstionibus Romanis. Et Glossæ veteres: *Furcifer,* σταυρηκόμιστος, δικρανοφόρος. οἱ πταίοντες ἀντὶ τιμωρίας δίκρανον ἐν τοῖς τραχήλοις ἔχοντες περιεκόμιζον, διὰ τῆς πόλεως περιαγόμενοι· *qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pœnâ furcam in collo habentes circuibant, per vrbem vndique ducti.* Atque hæc illa prima est, ab ipsâ re & fine *Ignominiosa* à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen *Pœnalis.*

CAP. II.

De Furcâ Pœnali, & cæsos sub eâ ad mortem.

EA est, *quâ item collo impositâ circumducti, sed cum verberibus & pœnæ caussa.* Atque adeò mors plerumque huic consequa: siue sub ipsâ Furcâ ad necem cæsis, siue *Sub*
cum eâ in crucem latis. Seorsim v- *furcâ*
trumque explicabo, & firmabo. *cædi.*

Sub

Nerō. Cap. XLIX. Sub eâ ad mortem cæsi: ex Suetonio, *qui pœnam more maiorum interpretatur, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem* *Ad mortē*
In Nerone. *cædi.* Atque idem etiam Victor: *Senatus sententiâ constitutum, vt, more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem cæderetur.* Ac reperio exempla etiam in historiâ, etsi haud crebra. Liuius * incestum cum Vestale sic punitum o- * Vide Festū in *Probrum.*
Lib. XXII. stendit: *L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Florianâ stuprum fecerat, à Pontifice Maximo eousque virgis in Comitio cæsus, vt inter*
L. IX. Antiq. *verbera exspiraret.* Dionysius in culpâ simili, & de iis qui Vrbiniam stuprarant: τῶν δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθορὰν, ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν. *Ex iis autem qui illicitam corruptionem patrauerant, alter seipsum interemit, alterum ij, qui sacris præerant* (ij sunt Pontifices)

ces) *comprehendentes, in foro flagris ſecantes tanquam mancipium, interemerunt.* Nam etſi neuter furcæ hîc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu priſco factum: hòc magis, quòd Dionyſius quaſi indicans addidit, *καθάπερ ἀνδράποδον, ſeruilem in modum*. Quòd autem liberi etiam ſub furcâ interdum cæſi, exemplum in Epitomâ Livij clarum, de C. Matieno: *qui accuſatus apud Tribunos, quòd exercitum in Hiſpaniâ deſeruiſſet, damnatúſque, ſub furcâ diu virgis cæſus, & ſeſtertio nummo vaniit.* Nam etſi ille non ad veram mortem cæſus, tamen ad ciuilem, & libertatem ciuitatémque pariter amiſit. Atque ideò dixi *plerumque* mortem conſequam: cùm & in Plauto legam:

Lib. LV.

Non ad mortẽ.

> *Et ob eam rem in carcerem ted eſſe compactum ſcio,*
> *Et poſtquam es emiſſus, cæſum virgis ſub furcâ ſcio.*

Menæch.

Quæ obijciuntur ſeni viuo etiam & videnti.

CAP.

CAP. III.

Ligatos ad Furcam in crucem solere tolli, Furcam & patibulam videri eadem, aut haud longè dissita.

SEd cum Furcâ in crucem latos etiam dixi: quod rei nostræ facit. atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & sub eâ cæsi, per viam ducebantur; fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem. Firmamus veterum scriptis. Arnobius: *Seruum pessimè meritum per Circi aream mediam traduxisse cæsum virgis, &, ex more, multasse pòst patibuli pœná.* Ita legimus, non *pœnam.* Et quod ait, *ex more,* huic rei seligimus: quasi receptum videlicet & tralaticium post cæsionem hanc, suspendi. Nam etsi Arnobius non expressit sub Furcâ cæsum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac narratiunculâ alij omnes consensu produnt. Liuius: *Seruum quidam paterfamilias nondum commisso spectaculo, sub Furcâ cæsum, medio egerat Circo.* Cicero: *Seruus per Circum, cùm virgis cædere-*

[Margin notes: Cum Furcâ suppēsi. — L. VII. adver. Gent. — Arnobius emendatur correctus. — Lib. II. — De Diuinat. I.]

H tur,

Lib. I. C. VII. *tur, Furcam ferens ductus est.* Valerius: *Cùm seruum verberibus multatum sub Furcâ ad supplicium egisset.* Denique Lactantius, qui & Patrisfamiliæ nomen expressit: *Antonius Maximus* (potiùs *Autronius*, ex Macrobio) *diuerberatum seruum sub Furcâ, medio Circo ad supplicium egerat.* Ergo sub Furcâ ad supplicium acti: sed nunquid in eâ appensi? Ita. quia hæc Furcâ non aliud, quàm Patibulum fuit. Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipso facto. *Autronius*, inquit, *Maximus quidam seruum suum verberatum, patibulóque constrictum, per Circum egit.* Quid hoc est, *patibulo constrictum*, nisi quod alij omnes *Furcam* dixerunt, & Liuius de Horatio, *sub Furcâ vinctum?* Nam ita res fuit. Alligari brachia manúsque ad hanc furcam solent: atque ita circumduci, mox in eâ attolli. In Plauto legis, *Dispessis manibus patibulum habere.* item: *ire patibulatum per vias.* Et quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre per vrbem,*

Lib. II. c. VIII.

Furca & patibulum eadem.

Lib. I. Satur. cap. X.

Mostellar. In patibul.

Plautinis locus factus lux.

bem, deinde affigi cruci. Nota verba & seriem: *Ferre*, deinde *Affigi*. Quæ ipsa in Licinij historici fragmento apud eundem Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere, pro *patibula*) *deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur.* Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari constringique ad patibulum; habes, circumferre; habes defigi. *Circumferre* inquam. nam quod vulgò est *circumferuntur*, vereor ut rectum sit. quia non profectò circumlati, sed ipsi pedibus suis ibant: nisi tamen capias quasi circumductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt sit ligatos ad patibula, ea ipsa circũtulisse. Ita Plautus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras.* Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs, dixit. sicut & hîc: *Cum furcâ in vrbem, tanquam Carbonarium.* Atqui docendum etiam est, inquies, in eâ appensos: Nónne res clamat? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Constat certè in patibulo suspensos. Sed firmo & testibus.

Correctus Licinius Macer

Casina.

In ipsâ furca appẽsi.

Festus: *Furcillæ siue Furcilla, quibus homines suspendebant.* Cedò de quibus alijs hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani, furcâ sambuceâ, arbori fixi.* Vix est ut aliter intellegas, quàm in furcâ ad arborem fixos. At clarissimè jam Firmicus: *Seuerâ animaduertentis sententiâ patibulo suffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primò patibulo suffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phrasis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum scilicet, hoc sensu, pars crucis. Distinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces.* & quod patens hæc transuersáque pars sic dicta, Seneca indicat: *Alii brachia patibulo explicuerunt:* sicut inferior defixúsque stipes, *Crux* propriè dictus.

Lib. VI. Mathes. Cap. XXXI.

Patibulum propriè à Cruce diuersum.

CAP. IV.

Quæ forma Furcæ fuerit, obscurè traditum in veterum scriptis.

SED qualis hæc suspensio, & quâ verâ germanáque facie ipsa Furca;

ca; vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; & planè quod Græci dicunt, τὴν γνώμην ταλαντεύω. Suidas Furcam sic describit: Φοῦρκα παρὰ ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον· *Furca Romanis est lignum duplex siue geminum.* Plutarchus paullò magis videtur aperire: διπλοῦν ξύλον ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν· *duplex lignum quod curribus subijciunt.* Tamen hoc ipsum satis γλισχρῶς & ἀορίστως; itaque distinctiùs alibi: ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι· *lignum currus, quo temonem sustentant.* Atque addit: ὃ γὰρ ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι· *quod enim Græci Hypostaten & Sterigma (* suffulcimentum & sustentaculum*) id Romani appellant Furcam.* Bene & clarè pro suis Græcis: nos an scitiores? In Hesychio hoc saltem reperio: στήριγγας (idem quod στηρίγματα) *dici à quibusdam,* τὸ δικροῦν ὅπερ ὑποτιθέασι τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ· *illud biceps aut furcatum, quod subijciunt currus iugo.* Iuuat, an mora-

Quid Furca quæsitum.

In Caussis.

Plutarchi designatio.

In Coriolano.

Dubitatum de Hesychii loco.

moratur? iſtud potius, quoniam ζυγὸν ſcribit ſiue *Iugum*, quod Plutarchus *Temonem* & ῥυμόν. Vtri accedimus? Plutarcho magis, nec video, quid Iugo fulciendo ſubieceris, quod dependet & fertur collo boum. Ergo, me quidem arbitro, Heſychius, in vicinis voculis, ſic corrigatur. Atque ex iſtis rem factam habeamus, ſi nota veterum curruum membra. Opinamur tamen ſimilia noſtris fuiſſe, & Dionyſium etiam audiamus. In eo, vbi pœnam deſcribit ſerui illius Autronij Maximi (de quo pluſcula ſuprà) hæc lego: Ἀνὴρ ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ περιφανὴς ἡ τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου γίνηται, δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴ τις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τόπος ἐπιφανής. οἱ δὲ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρίαν τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες περὶ τὰ στέρνα τε καὶ τοὺς ὤμους, * καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διήκοντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα·

Fortaſſi emendādus.

Dionyſij verba de Furca.

Lib. VII. Antiq.

Vix,

Vir Romanus haud ignobilis, seruum suum ad mortis supplicium tradens conseruis alijs ducendum, vt conspicua & illustris pœna hominis eius fieret, per forum verberibus affectum trahere ipsos iussit, & si quis alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducebant eum ad pœnam, manus eius ambas extendentes, & ad lignum alligantes, quod circa pectus & humeros ad manuum volam pertingeret, sequebantur flagris cædentes sic nudum. Iam Plautus imagine etiam videtur voluisse expressam: *Plauti comparatio.*

Casin. *——ego remittam ad te virum*
Cum furcâ in vrbem, tanquam carbonarium.

CAP. V.

Ex ijs tres sententiæ erutæ, & singulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri.

HÆC sunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic illustrandæ. Nos ex ijs sententias, an somnia nostra? proponemus: impetrabili tamen veniâ, sicubi in anti-

quitatis illis tenebris ſubſiſtemus, aut labemur. Sententias, dixi. nam tria ſunt, quę ex deſcriptiunculis e- licio iam dictis. Primùm, Furcam potuiſſe eſſe facie, quâ noſtrum hodie Patibulum: atque idipſum reliquias & exemplar eſſe à pœnâ priſca. Ait Plutarchus, *curruі aut temoni ſubiectum fuiſſe*. quid olim, neſcio: tale aliquid in noſtris curribus ſupra ipſum axem. Ait Dionyſius, *per humeros, per pectus iiſſe*: hoc in iſto, ſi collo imponas. Obſtat tamen huic, quod diſertè aiunt ξύλον διπλοῦν, δικροῦν, δίδυμον. *lignum duplex, biceps, geminum*. Nam certè hoc triplex lignum eſt: etſi iſta quoque forma Furca olim dicta. Sentenția altera, Lignum fuiſſe geminum, quod à tergo per humeros, & ante per pectus, hominem medium includeret; atque ita rectum ad expanſas vtraſque manus iret. Forma, quam Dionyſius ingerere videtur & ſuadere. Quid tamen hîc ſimile Furcæ? quomodo in vtroque iſto ligno

Opiniones tres de Furcâ.

Prima.

Secunda.

ligno homo suspensus? Nam anterius illud incommodauerit, imò ad guttur strangularit. Sed nec in curribus quid simile, scio. Sententia tertia. Furcam, veram esse furcam: quam * hodiéque dicimus, & quam Varro indicat, vbi Vallum ἐτυμολογεῖ· *quòd singula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ* V. Pro hac sententiâ multa sunt. Primum quod *Furca* δίκρανος· in bonis priscisque Glossis. item *Furcifer*, δικρανοφόρος. Atque δικράνους Hesychius describit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπὶ δύο σχιζούσας, οἷον δύο τέλη ἐχούσας· *eas quæ ab vno initio & capite in duo desinunt, tanquam duos fines habentes.* Est planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quâ Temo cum axe coit, Furca est sustentando illi aut fulciendo? Quâ mente in Sidonio, de Bacho:

Tertia: atque ea firmata.

* Etiã Belgæ, *vercã* à Larino. IV. De L.L.

Vite capistratas cogebat ad esseda tigres,
Intrabat duplicem quà temo racemifer arcum.

 Deni-

Denique cum descriptione Dionisij mihi conuenire videtur examussim. Da Furcam istam paulatim diuaricantem ; ab humeris per pectus & inde manus veniat; est illud ipsum lignum quod descripsit. Iam Plauti Carbonarium, quò nisi huc referas? Ecce qui lignarios fasces aut carbonum saccellos hodiéque ferunt, furcam jungunt. cujus caput cum exstantiâ aliquâ bacillorum à tergo est ; longiores duo fines diuersi per pectus descendunt, & manu vtrâque (quasi ad cõtranixum) sustentantur. Atqui, inquies, manus hîc non in alto expansæ. Fateor non in alto, expansæ tamen : & cùm funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etjam protendebantur tollebantúrque. Quin alius locus Plauti est, qui videatur ab hac modestâ expansione, si attendis. Nam in milite, servus quispiam in ostio stabat, mulierculam redituram exspectans, & ne qua elaberetur. Ad eum seruus alter ; *Iniectio remota.*

Cre-

Credo ego istoc tibi exemplo eundum
esse actutum extra portam,
Dispessis manibus, patibulum cùm habebis.

Bene est, inquit. forma & status in te, qui mox erit; cùm herus alligatum te patibulo per vrbem ducet. Atquin stetisse ego eum opinor,

manibus ante ſe proiectis & leuiter diductis, habitu quo ſolent captantes & apprehenſuri.

CAP. VI.

Ratio ſuſpendendi per ſingulas illas formas expoſita, atque etiam oculis propoſita.

TRES ſententias ſuper Furcæ formâ habes: tu elige: etſi nos ad vltimam vides proclinatos. Quomodo autem nunc Suſpenſio? Pro formis diſtinguenda eſt. Si prima placet, res facilis, in trunco abſciſo, in paxillo infixo, imò in fiſſurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res, quàm verborum eſt) infrà habes. Si altera, tùm ſic cenſeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, ſed non cum vtroque in eam actos. Quod ante pectus, depoſitum putem: manus fixas in altero: atque id ipſum in trunco, paxillo, fiſſurâ (vt prius) firmatum. Imaginem vide. Nec abſur-

In primâ Furcâ appenſio.

In ſecundâ.

Pati-bulum vnus stipes etiam. surda aut vero nimis extranea sententia est: cùm & Patibulum reperiam singularem eiusmodi rectúmque stipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

* Malim præter-hac. vt post-hac, ante-hac.

——*si quisquam hodie* præter hanc* *In Patibulū.*
Posticum nostrum pepulerit, patibulo d hoc
Ei caput defringam.

Et interpretatur *Seram, quâ ostia occluduntur, quò hac remotâ valuæ pateant.* Credo eum ex ipso argumento fabulæ sic proferre, & quòd Janitor aliquis, atque ostii custos hæc dicat. Certè quidem Sera est lignum transversum quod ostiis opponi solet, in postem vtrimque immissum. Hodie quoque vsus. Itaque Glossæ: *Sera,* μοχλὸς θύρας Et Poëta aliquis

——*excute poste seram* Ovid. in Amor.

Furcæ species Atq; ego amplius arbitror, etiamsi olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi caussâ, & quia pronior faciliórque hæc appensio successisse singulare hoc rectúmque lignum, & id tulisse in humeris, mani-

manibus inibi reuinctis, in eôque mox figendis. At ſi tertia ſententia ſedeat, facilis ſuſpenſio, ſiue in ipsâ furcâ defixâ in terram ſimpliciter; ſiue cum eâ in altiorem arborem aut lignum ſint ſublati. Figuræ videantur.

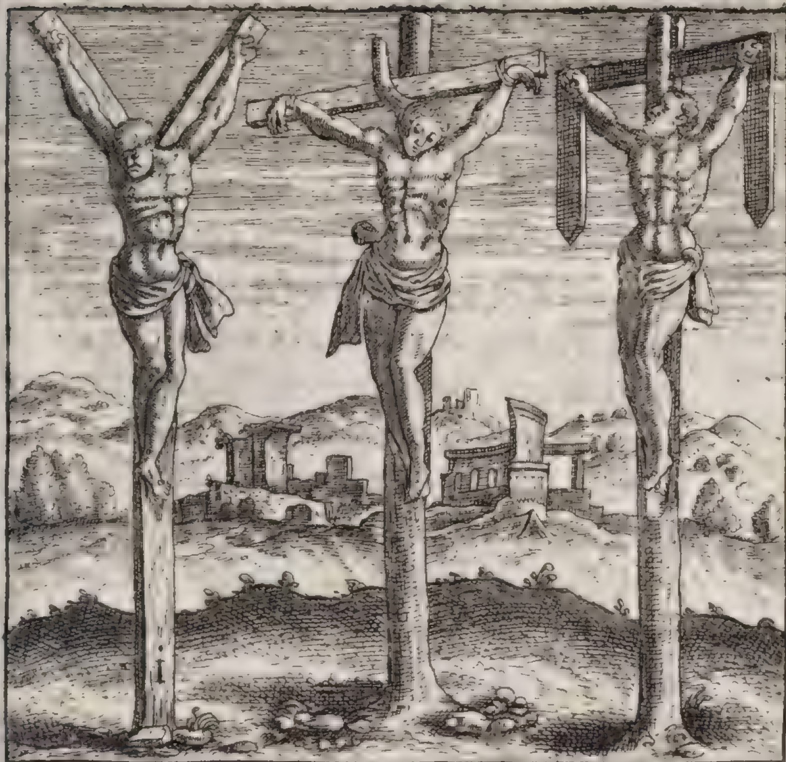

Fuerunt in primis Editionibus hæc verba:

At ſi tertia ſententia ſedeat, duplex potuit fuiſſe

fuisse suspensio. Prior ista, quòd hominem sic reuinctum clauis in loco fixerint: tum Furcâ sublatum appenderint funibus iis ipsis [sine & alijs, non refert] quibus traxissent. Figuram infrà vide. Posterior, quòd Furcam ipsam, sed inuersam, in trunco, aut paxillo appenderint, facie quam hîc quoque vides.

Et additæ erant figuræ, quas nos etiam hîc, etsi ab auctore postea, ut uidetur, rejectas, expressimus, ut lector, si uelit, consideret.

CAP.

CAP. VII.

De nouâ Furcâ, quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse passim in Legum libris.

DE veteri Furcâ sic censemus, cum lege resipiendi & resiliendi, si quis meliora. Mutare in his talibus non mihi probrum. *Noua* sequitur quam dixi, quia inferioris æui inuentum. Ea est *instrumentum è ligno triplici, formâ Iugi veteris, cui appensos homines laqueo strangulamus.* Hodie quoque vsum & speciem hanc habet in plerâque Europâ. Non & priscis cognita? non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expressa, qui facit impudicas ancillas ab Vlysse sic puniri, atque idem infamen καὶ μὴ καθαρὸν θάνατον (ita loquitur) *& impuram mortem* ostendit: vti & Plinius, qui *præposteram*, dixit. quia *spiritus intercluditur, cui exitus quærebatur.* Sed à Græcis vsurpatam vix reperias: nec à Romanis quidem in publico. etsi ii, in carcere, damna-

Quid noua Furcâ?

Laqueo an prisci necauerint.

damnatis gulam * laqueo frangebant. Credo cœpisse, cùm crux desijt, & vicariam illi factam. Isidori quidem æuo nomen hoc & vsum habuit. *Patibulum vulgò*, inquit, *Furca dicitur* (ita nunc quoque in Hispaniâ, vbi ille scripsit) *quasi ferens caput. Suspensum enim & strangulatum hæc exanimat*. In libris legum, quas Tribonianus atque eius adjuuæ collegerunt. satis frequens hoc nomen: & vt opinor, significatione nouitiâ: quia sublato Crucis supplicio, quidni etiam Furca vetus? Itaque ipsos Iurisconsultos usurpasse, non habet fidem apud * juris & moris antiqui peritos. qui verè notant, substitutum id pro Cruce: caussâ apertâ & liquidâ, quia Constantinus lege latâ sustulerat Crucem. Ergo ipsi quoque, qui leges collectum ibant in æui illius & sequentis vsum. Exempla plura sunt, & notata alijs: quædam etiam vbi inconspectio. vt in isto Callistrati, de Pœnis: *Famosos latrones furcâ figendos placuit*. Incon-

Lib. v. Orig.

* Sed non vt appenderēt. *Quando id cœperit?*

*Cuiacium, Fabrū, alios.

Lib. xxix.

ſpectè, inquam, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouam homines figuntur? certum eſt aſtringi. Sed fuerat *Cruci figendos* : mouerunt alterum, altero retento, quod non debebant. Simile in Vlpiani de Pœnis : quod exſcriptor etiam fortaſſe corrupit. *Decuriones in metallum dari non poſſunt, nec furcæ ſubijci. Cruci in* Vlpiano fuerat : ſed quis dixerit, *Cruci ſubijci?* Itaque * *ſubfigi*, vel *ſuffigi*, verum cenſeam ; & eamdem ἀβλεψίαν hîc agnoſcam. L. IX.

*Vt in libris aliquoties ſcriptũ vidimus cauſsã corruptelæ.

CAP. VIII.

De Raro modo in Schemate. & primùm de Inuerſa ſuſpenſione.

Varij figendi modi.

ADFATIM de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter, qui *Schemate* à vulgari diuerſus. Intellego, *cùm alio atque alio habitu hominem affigebant.* Id quoque factitatum, vt ingenioſa crudelitas eſt in pœnas. Ioſephus, vbi narrat Iudæos juſſu Titi crucifixos : Προσήλουν δὲ οἱ στρατιῶται δι' ὀργὴν καὶ μῖσος τοὺς ἁλόντας, ἄλλον

Lib. v Excid. Cap. XXVII

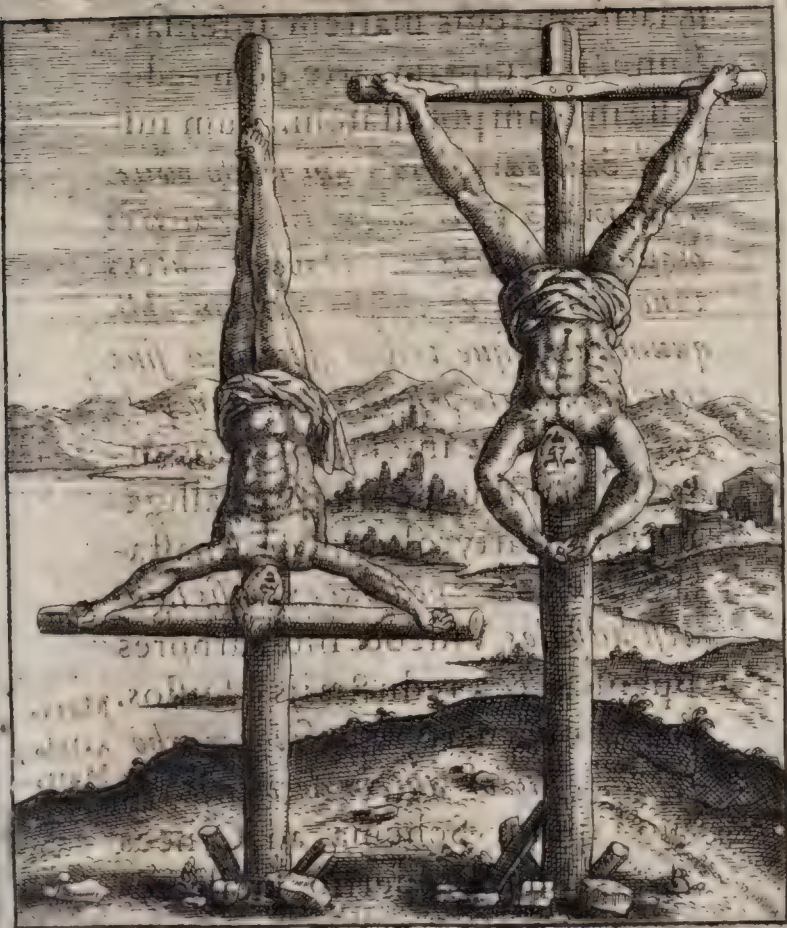
λον ἄλλῳ σχήματι, πρὸς χλεύην. *Affigebant milites, ab irâ & odio, eos quos ceperant, alium alio schemate, ad ludibrium.* Hæc schemata varia fuêre, quæ in lectione vidi, tangam. Est illud, quod *Inuersum* dixeris, cùm hominem in caput suspendunt, pedibus sublatis. Seneca: *Alij capite conuerso in terram suspendêre.* Cōsolat. ad Marc. C. xx. Eusebius ostendit Martyribus in Ægypto id factum: *Inuerso capite.* καὶ ἄλλοι πάλιν μὲν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκάρα προσηλωθέντες. Lib. VIII. c. VIII. *Atque alij iterum crucifixi, quidam more in maleficis recepto; quidam etiam deterius, inuersâ figurâ, & in caput pendentes.* Quod ipsum in D. Petro, sed eo rogante, ne assimularetur Magistro: Abdias. *Et accedens ad Crucem, rogauit vt inuersis vestigijs figeretur.* Chrysostomus: χαίροις Πέτρε ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου συσταυρωθῆναι οὐ θελήσας ἐν ὀρθίῳ σχήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἀπὸ γῆς ποιούμενος. Orat. in Pet. & Paul. ὑπὲρ ... ὑπαν-

deas ô Petre, crucis lignum degustans, & ad instar Magistri crucifigi recusans in recto Schemate, sed magis in caput obuersus, tanquam in cælum viam à terrâ faciens. Et Petrum quidem etiam clauis inibi fixum, idem Chrysostomus testatur: Ὦ εὐλογημένοι ἧλοι, οἵτινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον· *O benedicti Claui, qui sacra illa membra penetrarunt!* Sicut & Calliopius

Martyr. VII. April. Martyr, *post tormenta, verso in terram capite Cruci affixus est.* Affixus, non deuinctus. Tamen & funibus adstricti. vt Symeon Metaphrastes de Philippo Apostolo: *Flagris cædunt & verberant, deinde cum funibus à talis vinxissent, sublimem suspendunt præcipitem.* In cruce enim aut stipite sic suspensum accipio. Nec aliter Ammianum:

Lib. XXII. *Dracontius & Diodotus, iniectis per crura funibus, exanimati sunt.*

CAP.

CAP. IX.

De obliquâ suspensione, de varicante, & inter arbores scißione.

REPERIO & obliquos super crucem crucésve positos: vt in Plutarchi Artaxerxe; Is narrat Pa- *Obliqua infixio.*

rysatidem regis matrem infensam Eunucho cuipiam, arte eum redegisse in suam potestatem. tum iussisse ἐκδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σταυρῶν ἀναπῆξαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς διαπατταλεῦσαι: *cutem viuo detrahi, & corpus quidem obliquum iacénsque tribus stipitibus siue crucibus infigi, pellem seorsim in palo poni.* Video & inter duos palos dispessis manibus pedibúsque alligatos, vt in Martyrologio, de Anastasiâ. *Manibus & pedibus extensis ligata est ad palos.* Video & inter arbores appensos, &, reductis ijs, scissos. De Coronâ martyre; *Ipsa inter arbores scissa; Victor autem decollatus est.* Quod ipsum Schema ad Cruces referendum Propertio facilè accredam, qui sic appellat:

Decussata. (margin)

Mart. XIIII. Maij. (margin)

Arboreasq; cruces Sinis, & non hospita Grays
Saxa, & curuatas in sua fata trabes.

Senecam etiam huc traham, si fidem libris priscis habeo, qui inter genera Crucium recenset, *distracta in di-*

Epist. XIIII (margin)

in diuersum actis cruribus membra. Ita libri inquam, quos ego vidi. Est tamen vulgò *curribus*, bono & suo sensu. ad Metium enim respiciat: etsi vetus, desitúmque id supplicium, nec inter vsitata fortasse ibi referendum.

CAP. X.

De Modo qui Fine diuersus. primùm de his qui in Cruce vstulati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui *Fine* diuertit à vulgato. Quem intellego, cùm *cruces aliò spectant, & hominem capiunt, moriturum in ipsis, non per ipsas.* In exemplis disces. Tale, cùm appensi flammâ aut fumo necati. Olim factum ex Cicerone discas: qui fratrem obiurgans, *Quid opus fuit*, inquit, *ejusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? Illum crucem sibi constituere, ex quâ tu eum antè detraxisses. te curaturum fumo vt comburatur, tota plaudente prouinciâ.* Verba Quincti & minæ eò spectant; vt homo in cruce fixus vstuletur fumo, Alexander

Fumo necati in cruce.

Lib. I. ad Q. Frat. Epist. II.

 etiam

etiam Imp. quempiam qui fumum vendiderat, quasi compari pœnâ affecturus, *ad stipitem ligari praecepit, & fumo apposito quem ex stipulis & humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum.* Atque in Martyribus nostris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: *Confixus clauis in cruce, aggestis lignis, flammâ combustus est.* Nec aliter Polycarpus mortuus, antistes Smyrnæorum. Ipsi in epistolâ: Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ προσηλοῦν, εἶπεν, Ἄφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ δοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδησαν δὲ αὐτόν· *Cùm pararent eum cruci suffigere, dixit, Relinquite me sic. qui enim dedit exspectare ignem, dabit & sine vestrâ clauorum firmitate, solutum manere in rogo. Illi autem non confixerunt eum, sed ligarunt.* Quin vno etiam tempore plures, *appensi pedibus in sublime* (nota hîc & Schema inuersum) *capite verso deorsum, suffocati fumo, & len-*

Lamp. in Alex.

Aut flammâ.

Apud Euseb. L. IIII. C. XV.

Martyr. XXIII. Iunii.

& lento igne consumpti sunt. Non ergo injuriâ Tertullianus scripsit: *Licet nunc Sarmentitios & Semaxios appelletis, quòd ad stipitem dimidij axis reuincti, sarmentorum ambitu exu-*

Tertullianus explicatur.

Apolog. c. vlt.

rimur. significat enim adeò crebrum in majores illos nostros & in religione proceres supplicium hoc fuisse, vt in illudium conuitiúmque venerit; & Christiani vulgò *Semaxij*, à stipite cui astringebantur, & *Sarmentitij*, à sarmentis quibus vrebantur, sint dicti. Atque hoc est

 quod

quod *Axem* vocat alibi *incendio*
Lib. de pudic. c. vlt. *constrictum*, id est, ad incendium iam cum homine ligatum.

CAP. XI.

De his, qui bestijs in Cruce obiecti.

Bestiis obiecti in cruce.

Apud Euseb. lib. v. cap. I.

CRVX & ista Fine alia, cùm homines in eâ fixos bestijs obijciebant. In publicis spectaculis id sæpe factum. Epistola Lugdunensium, de Blandinâ Martyre: Βλανδίνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἡ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει: *Blandina in ligno suspensa prostituta est esca, & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in specie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem inijciebat certantibus.* Sed factum & non Christianis, vt illi apud Martialem Laureolo:

Lib. I. *Qualiter in Scythicâ religatus rupe Prometheus*
Aßiduam nimio pectore pauit auem,

Nuda

Nuda Caledonio sic pectora præbuit urso
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Martialis explicatus. Nec satis capiunt, certè non reuelant, interpretes. Vult quempiam sustinuisse velut in fabulâ personam Laureoli: & cùm is pro argumento crucifigendus esset, sed in speciem & moris caussâ: rem ex fabulâ Titus fecit, & noxium quempiam ita fixit, & fixum bestijs etjam objecit. Dico *obiecit*, atque ita propriè: aliud est, dare ad bestias. Vopiscus in Aureliano; *Sanè Mnestheus postea surrectus ad stipitem, bestijs obiectus est.* Surrectus, valet rectus ligatus. Hic est *stipes*, Tertull. quem Tertullianus appellat *Leoni concessum*. Ita lego, non *Leone*, libello De Pudicitiâ extremo. Atque ad huncipsum morem infamis & in- Suet. Et Suetonius. fanda illa turpitudo Neronis: *quâ* Cap. XLIX. *viros feminásque ad stipitem deligatos*, ipse *feræ pelle contectus*, *emissus è caueâ*, medios inuadebat. Xiphilinus è Dione; Μειράκια καὶ κόρας

In Nerone. σταυροῖς γυμνὰς προσδέων. θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφίσιν ἠσέλγαινεν, ὥσπερ τι ἐσθίων.

CAP. XII.

De mortuorum in Cruce suspensione.

AC postremò Crux *Fine* alia, cùm non viui, sed mortui in eâ appensi. Notabis. & quod nobis sollenne in rotâ exponere supplicio jam affectos, ad notam sceleris & infamiam, id olim in Cruce, & Orientalibus præsertim, De Romanis *Mortui in Crucem dati,*

non-

nondum legi. nisi quòd Cæsar *piratas, à quibus captus esset, cùm in deditionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci iurauerat, iugulari priùs iussit, atque ita suffigi.* Sed id per clementiam, & vt subtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per sæuitiam & ad infamiam, vt dixi. Ita Carthaginenses in Hannone, *qui captus virgísque cæsus, effossis oculis, & manibus cruribúsque fractis, velut à singulis membris pœnæ exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in cruce figitur.* Idem Parysatis in Eunucho, de quo * supra. Item Ptolomæus Ægypti rex, in Cleomene. qui etsi manu suâ animosè cecidisset, tamen προσέταξε τὸ σῶμα κρεμάσαι καὶ ἀβυρσώσαντας *iussit corpus crucifigi, cùm cutem priùs detraxissent.* Vbi obseruo obiter, antiquum hunc morem excoriandi in supplicijs: Ægyptijs Persisque fuisse, quem & hodie Ægyptij tenent. nam grassatores sicariósque ita puniunt, diu viuos, donec ad vmbilicum carnifex perueniat: quod nar-

Suetō. Cap. LXXIV.

Iustin. L. XXI.

* Cap. IX. huius libri.

Plerūque post mutilationem.

Deglubere olim crebrū Orientalibus

narrat Iohannes Leo, qui cum fide satis & iudicio res Africæ & Ægypti scripsit. Nec cadauer solùm, sed imagines sublatæ in crucem. exemplo in Celso: cujus *corpus à canibus consumptum est, & nouo iniuriæ genere imago in crucem sublata.* Auctor Pollio in xxx. tyrannis.

CAP. XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in monte plerumque defixam, ipsam sæpe altiusculam.

PEREGIMVS, de Formâ & Modo: duo velut succisiua & extra diuisionem relicta; nunc adjungo *Materiam & Locum.* E quâ materie Crux? ex obuio & prompto aliquo ligno. E quâ nostri Seruatoris? censemus è quercu. Primùm quia viri fide digni asserunt, frusta sacratissimi hujus ligni, quæ hodie exstant, speciem hanc referre. Tum, quia crebra & frequens in Iudæâ olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia robustum lignum & fixioni laturæq; aptum. Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

Crux Christ è quercu.

Quem

*possis tamen pro quouis ligno capere more poëtarum.

*Quem postquam diro suspensum * robore vidit.* Lib. x.

Iterum.

——*Erecto suffixum robore mæstis Ostendebat ouans populis.* Ibidē.

Nam quòd superioris aliquot æui scriptores tria aut *quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoscũt, curiosè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerũque cõspectus aliquis, & juxta vias. Exempla enim exempla esse desinunt, nisi aliorum animũ oculósq; in se vertant. Quinctilianus: *Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, vbi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu possint.* Ita Alexander Imp. Eunuchum *in crucem tolli iussit per eam viam quâ erat seruis suis ad suburbana Imperatoria iter frequentissimum.* Quin etiam opida, certa loca habuisse videntur, huic rei adtributa. Sic Mamertini, *more atque instituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ.* Sic Romæ juxta vrbem Tacitus agnoscit *Locum*

* Cedrum, Palmam, Cupressum, Oliuā.

Cruces ubi? iuxta vias.

Declā. CCLXXV.

Cic. v. in Ver.

Annal. XV. *cum seruilibus pœnis sepositum*: quod de Cruce & Crurifragio interpretamur. Hac ipsâ de caussâ posita ea sæpe in monte. Vt Seruatoris nostri, in Caluariæ: vt Polycratis, *in* In alto.

Valer. Lib. VI C. ult. *excelsissimo Mycalensis montis vertice*. Quin ipsa sæpe alta, præsertim in noxio aliquo insigni. Irrisio Galbæ huc pertinuit. qui cuidam *implo-*

Suetõ. cap. IX. *ranti leges, & ciuem Rom se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multoque præter ceteras altiorem, & dealbatam, statui crucem iussit.* Altiorem, vt digniori; albatam,* vt ciui, qui in veste albâ. Tale in Iustino, de Cartha-

Lib. XXVIII. lone: quem pater, *cum ornatu suo, in altissimam crucem, in conspectu vrbis suffigi iussit.* Et Pœni factitarunt in Regulo. Apud Silium:

——vidi cùm robore pendens
Italiam cruce sublimis spectaret ab altâ.

In Esthere c. VI. & VII. Iam illa Amanis præalta; qui Mardochæo *crucem quinquaginta cubitorum* posuit, sed ipsi ascendendam. Sanè pleræque omnes altiusculæ.

Ipsæ cruce sæpe altæ.

* Siue etiam vt magis notabilis cõspicuáq; esset.

ſculæ. atque ideò communiter Tertullianus: *Timebit forſitan caro gladium grauem aut crucem excelſam.* Quam ipſam rationem Lactantius in Dominicâ aſsignat. *Nam quoniam,* inquit, *is qui patibulo ſuſpenditur, & conſpicuus eſt omnibus, & ceteris altior: crux potiùs electa eſt, quæ ſignificaret illum tam conſpicuum tamq; ſublimem futurum, vt ad eum cognoſcendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent.* O inopinatam, ſed veram dictionem! cui fides maximè noſtro æuo facta: cùm, virtute & gloriâ magnâ Hiſpanicæ gentis, Nouus etiam orbis venit in Chriſtianas leges.

Ad Mart. IIII. Lib. IV. c. XXVI.

Crux omnia amplexa.

CAP. XIV.

Crux ſublata, atque etiam Crurifragium fortaſſe. Quando id factum, quæſitum.

NVNC pedem in vltimo velut ſpatio pono, quod eſt *Quatenus* Crux vſurpata. Poſtquam enim Vitam ipſam interfecit, non diu illi vita: & ſuſtulit ex huma-

Constantinus crucem è supplicijs tulit. nis, aut certè Romanis rebus, Constantinus. Seriò jam ille Christianus, noluit salutare signum subseruire ad perniciem; & colendum illud atque eximium, pœnis vilescere damnatorum. Ergo sustulit. Victor: *Vetus veterrimumq; supplicium patibulorum, & cruribus suffringendis, primus remouit.* (In Cōstant. Histor.) Cassiodorus: *Supplicium Crucis, quod primitus apud Romanos erat in vsu, lege prohibuit.* (Tripar. 1. cap. 1.) Atq; efficaciter etiam sustulit: nec posteà reperies reductam. Augustinus: *Antea homines crucifigebantur, quod posteà edicto prohibitum, manet.* (Quæst. in Vet. Test.) Scholiastes Iuuenalis ad illud

-----*Partémque cadaueris adfert*, notat: *Hominum. nam antiqui crucibus figebant.* Non ergo eius æuo. atque ex eo discas non nimis antiquum ipsum, etsi antiqua doctum. *Tempus inuestigatum.* Quando autem sustulit? serò, nec nisi sub imperij extrema, Colligo, quia illo iam imperante mentio etiam crucium: quid, quòd apud ipsum? Lex in eius nomine exstat Theodosij Codice: (Lib. IX Tit. V.) quâ serui ac liberti, *qui dominos aut patronos accusare aut defer*

deferre tentauerint, denegatá audientiá, patibulo adfiguntur. Iam Iulius Firmicus, qui eius regno ſcripſit, non ſemel Crucis meminit vt recepti ſupplicij atque vſitati. Suprà exempla reperies, atque adde
Lib. iſtud de latronibus: *Hi*, inquit, *in*
VIII. *crucem tollentur, aut publicâ animad-*
c. XX. *uerſione damnati crudeliſsimâ nece peribunt.* Atquin illa ipſa Firmicus ſcripſit, ſub finem eius imperij, & liberis iam adultis. Diſces ex fine libri primi. Ergo ſerò, vt dixi, & ſub vitæ finem. Indicat clarè
Lib. I. Sozomenus, qui inter omnes ab
c. VIII eo leges hanc recenſet poſtremam. Ἀμέλει τοι πρότερον, inquit, *νενομισμένην ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν νόμῳ ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων· Denique priùs vſitatam Romanis crucis pœnam, lege ſuſtulit ex vſu tribunalium ac judiciorum.*
Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quòd nondum ſublata ex vſu omni priuato? & quòd dominis etiam in ſeruos vetus ſuum ius? cogitandum ſit. Sicut & illud, ſatis- *Appenſa verba Sozomeni.*

 ne

An Crurifragiũ vnà sublatum. ne Victor ex vero de Crurifragio pariter sublato scripserit, verbis quæ iam antè dedi. Ratio vix esse videatur. Quid enim Cruci, aut Christo etiam cum Crurifragio? nisi quia latrones fortasse iuxta Christum. Lib. II. c. XIV. Ridiculum videatur. & si fuit; illud magis sit, quòd martyres multi eo tætro supplicio sint interfecti. Sed profectò sub Constantio eius filio viuum id reperio. *Apollinares ambo*, ait Ammianus, *pater & filius*, L. XIIII. *vt mandatum est, fractis cruribus occiduntur*. Firmicus etiam agnoscit: Lib. VIII. cap. VI. *Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicâ iudicum animaduersione franguntur.* Vbi notabis, palàm, vt diuersum, à cruce seiungi: Lib. II. c. XIV. quod suprà monui.

CAP. XV.

Honores quos Constantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis imposita, aut inserta.

HIC exitus Pœnalis Crucis fuit: & iam à Constantini primordiis Salutaris nostra cœpta honorari. Caussa & origo à victoriâ contra

Zonar. in Cōstantino. tra Tyrannum. Nam cùm Maxentium aggressurus esset, ἀγωνιῶντι διὰ ταῦτα, τύπος αὐτῷ σαυρικὸς μεσούσης ἡμέρας διὰ ἀστέρων ἐφάνη κατ᾽ οὐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σαυρὸν ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις, Εν τούτῳ νίκα. Ἐκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σαυρὸν κατὰ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συῤῥήγνυται καὶ ὑπερτερεῖ: *ambigenti & animo anxio ob ista, figura ei crucis mediâ die, stellis effecta, apparuit in cælo, & scriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro statim subitario opere efformans crucem, iuxta speciem quæ apparuisset, & hanc iubens prægredi exercitum, cum Maxentianis prælium commisit, & superauit.* Itaque statim victrix illud signum militaribus signis inseruit, & maximè Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipsam Romam.

Honos primus Cruci.

In signus militaribus.

Cōtra Symmach.

Agnoscas Regina lubens mea signa necesse est,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,

 Aut

Aut longis solido ex auro præfer-
tur in hastis.

Dupliciter Poëta notat Crucem insitam signis, semel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expressam: iterum in hastarum vertice superstantem, solido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maximè ea conspicua. de quo Prudentius:

Christus purpureum gemmanti tex-
tus in auro
Signabat labarum.

Duplex nota in Labaro. Quomodo Christus? quia & nomen eius in ipso velo expressum, & crux nihilominus in hastâ. Eusebius diffusè: Ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα, τοῦ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ P κατὰ τὸ μεσαίτατον: *Sublimis hasta auro circumuestita cornu* Lib. 1 c. xxv De vita Cōstant.

trans-

transuersum habebat effictum in formâ crucis. Suprà verò, in ipso culmine omnium, corona è lapidibus pretiosis & auro contexta insigebatur: iuxta quam salutaris appellationis, symbo-

lum, duæ litteræ Christi nomen expri-

mentes, per primos dumtaxat characteres, litterâ Græcanicâ P scilicet decussatâ & scissâ per medium ipso X. Eusebi. De vitâ Cõstant. L. IIII. C. XXI.
Neque cruces modò signis inseri voluit; sed hoc amplius, solas: καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηθέν. *& aurearum imaginum cuiusmodi anteà solebant, nullas.* Intelligit aureas imagines vultúsque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

CAP. XVI.

Crux in Militum armis: in Imperatorum capite & manibus; & pro insigni.

NEc verò in Signis solùm Crux expressa, sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius: Ἤδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει: *Iam verò in armis ipsorum militum salutaris tropæi signum iussit exstare.* Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: sed ita, vt Christi quidem ipsum nomen (litteris & notis, quibus Ibid. *In Clypeis Christus.*
bus

bus in Labaro) clypeis inſcriberetur, Galeis autem imponeretur ſupernè Crux ipſa. Prudentius ſic diſcriminat: *Crux in Galeis.*

Contra Symmach.

-----clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat, ardebat ſummis crux addita criſtis.

Et meritò Chriſtus in clypeis, eo ritu quo ſolent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Conſtantinopoli ſunt columnæ, à Conſtantino, vt putatur: in quarum baſibus clypei cum his notis A ☧ Ω.

Sed & crucem in ſuum caput & ad Diadema Imperator tranſtulit, hícne, an alius? In Hieronymo quidem lego: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli Saluatoris pictura condecorat.* Et credo ab ipſo eſſe Conſtantino: qui, *& in figurationibus ſolidorum & in imaginibus propriis ſignum crucis iuſſit inſcribi.* Id Sozomenus quoq; aſſerit: πλατlομένων τε ἐν νομίσμασι, καὶ εἰκόσι γραφομένων ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγρά-

Crux in Diademate. *Epist. ad Lætam.* *Historia Tripart. Lib. 1. cap. IX* *Et in effigie Imperatoris.*

Heraclij Imp. nummus æreus.

φεῖσθαι καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον· καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ ἐπὶ τούτου ὄντοι τοῦ σχήματος: *Impresso autem sibi in nummis, aut picto in imaginibus, iussit semper adprimi & adpingi istud diuinum symbolum: & testantur etiamnunc imagines quæ in eo schemate exstant.* Statuam etiam sibi erigi fecit Romæ in vrbe mediâ, quæ manu hoc salutare signum teneret, cum inscriptione quam apud Eusebium, qui volet, leget. Et exemplum secuti Imperatores alij, in quorum * Nūmis hodiéque cruces variè videmus. Aliâs victoriæ sunt quæ manu eas leuent; aliâs ipsi, idque dupliciter. aut enim solam eam gestant, aut globulum cui ea infixa. De globulo Suidas etiam tangit, & caussam aperuit, in Iustiniano. Qui, inquit, ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐπὶ κίονος ἐφ' ἵππου· καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμπεπηγότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς ἐγκρατὴς γέγονε· σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ

De vita Cōstit. l. 1. cap. xxiii & alibi.

Manu id tenet.

* Etiā quorundam, qui nec Christiani. Occo notat in *Gallieno* & *Romulo* Augustis *In globo*...

ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος· πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα θεόν· Iustinianus *imaginem suam posuit super columnam in equo. Ea sinistrâ manu fert globum, cruce in eo infixâ: significante quod per fidem in crucem, terræ dominus sit factus. Globus enim terra est, ob hanc eius rotundam formam: fides autem crux, ob Deum qui carne in eâ affixus.* Nec tamen Iustinianus inuenti eius auctor: exstant Theodosij aliorúmque nummi sic insigniti diu ante illum. Quin obseruo Principes Bizantinos in progressibus publicis crucem hanc prætulisse suâpte manu. Ioannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο, τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει αἰεί. *E reliquis gestaminibus gestat Imperator quæ voluerit cunque: Crucem autem dexterâ semper gestat.* Atque infrà: Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν σταυρὸν ὡς σύνηθές ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ. *Et dextrâ quidem manu tenet cru-*

Eum Princeps manu ferebat.

Lib. d Offic. Aulæ Constant.

crucem, sicut sollenne est teneri ab Imperatore , quoties & Stemma fert, id est diadema. Ab hoc ritu etiamnunc crucifer ille globus inter Sacri illius Imperij insignia: quod tu RVDOLPHE CÆSAR per tot

inclytos maiores ad te missum tenes, tenebisque diu (ita voueo) bono Christiani orbis.

CAP. XVII.

Laudatiuncula Crucis.

SEd jam mihi salve
Ω ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' ᾧ θεὸς ἐξετανύσθη.
O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Sibylla apud Sozo. II. c. I.

Quod his elogiis cum Damasceno lubens meritò afficio, Θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου, σφραγὶς ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου· *Clypeus & armatura, & tropæum contra diabolum, signaculum ne tangat nos euersor, iacentium erectio, stantium fulcrum,*

Li IV. de Orig. Fide.

orum, infirmorum scipio, pastorum virga, reuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ conseruatio & corporis, omnium malorum auersio, omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, stirps resurrectionis, lignum vitæ æternæ. Da hanc nobis ô ÆTERNE.

FINIS LIBRI III.
DE CRUCE.

IVSTI LIPSI
AD EOSDEM LIBROS
NOTÆ.

ALLOCVTIO.

D TEXTVM etiam meum, Lector, visum fuit breuiter hæc notare. Cur non in ipso? quia non pro omnium gustu hæc talia, & plerisque satis est capita rerum delibasse. Caussa etiam, quia placuit quædam explicatiùs aut firmiùs iterare. Debui sanè, vt hoc æuum est: in quo calumniæ, vt ille inquit,

*Quasi herba irrigua, succrerunt v-
berrimè.*

In culpâ sumus, siue quid commisimus, siue etiam omisimus: & plerisque pulchrum, non nisi τὰς ἀκάνθας τῶν βιβλίων ἐκλέγειν. Ego verò scio *neminem esse tam felicem, qui non subiectus sit errori, & hoc non demen-*

Spinas librorum eligere.

dementis esse proprium, verùm hominis. Itaque ne nunc quidem cùm caueo, satis cavero: vtique in isto vario & diffuso scribendi genere, in quo *alius alio plura inuenire potest, nemo omnia.* Quò magis mirum, quosdam nobis insultare: nec cogitare quàm multa ipsi fortasse non repperissent, si primi quæsissent. Non sum tam Lynceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egóne? testor te summe Deus, non videor: & siquid olim in calidâ illâ ætate calidius, abijt, & veris me pretiis nunc æstimo & pendo. Quò longius in hac vitæ viâ progredior, magis magísque aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus, vt aiunt, olim dicere solitus, *Se cùm iuuenis esset, nihil scire; cùm senex, nihil ignorare:* mihi planissimè contrà euenit, & qui olim aliquid scire visus, nunc parum, aut nihil. Et ô miseri, quid nos, doctrina, fama sumus? Ipsi puluis, illa opinio, ista ventus. Atqui etiam tangunt quasi manum

iniecerimus ſcriptis alienis. Vellem parciùs: certè non merito meo ſit, qui prolixè & libenter honorem ingeniis inuentoribúsque habitum iui, niſi ſicubi Dialogorum ratio & decorum id impediuit. Tale in Saturnalibus. neque negamus virum magnum multa ante nos in eo argumento obſeruitaſſe: ſed ſcripta eius exſtant, quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi inſigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude in nomen meum transſcriptam. Tetigit aliquis hanc, aut illam materiam? quid tum? ego fortaſſis impleui. Et vt ſeriò loquar, lectionis, aut collectionis tota iſta res eſt: cur alteri imputemus? Tot iam annos, imò luſtra, in iisdem illis ſcriptoribus verſor, voluo reuoluo in easdem curas: malè mehercules de induſtriâ ingenióq; noſtro ſentit, quisquis aut non lecta ea nobis cenſet, aut neglecta. Vt è fonte quod haurimus, noſtrum eſt, quisq; tamē ſuo vaſe: ſic quod è communib. illis

ſcri-

ſcriptoribus, ſed quisque pro iudicii ſui modo. Denique legere aut colligere, parum eſt: ſeligere, diſponere, eloqui, poſcit laudem. Hæc & talia ſatiare nos ſcriptionis poterant; melior ratio reuocauit, & ſuaſit publico prodeſſe quâ poſſum. Opes atque arma noſtra, ſtilus. Quem tamen in alium nunquam ſtringam aut proferam: abſit: Chriſtianum me commemini, id eſt, Sacerdotem pacis. *Habet quidem gloria*, ait Plinius, *præſertim in ſtudijs, quiddam* *ἀκοινώνητον nolo in me expetat. & quandocumque moriar, feram mecum hanc conſcientiam, nullius me famæ inuidiſſe, quosdam meæ. Quod ſi æuum hoc parum etiam gratum ſit: quid noui? *Suum cuique pretium poſteritas rependet.* Tu Lector vale, & iuuantem, aut certè volentem, ama.

* *Inſociabile.*

NOTAE AD LIB. I.

CAP. II.

G*ABALVM] Exoticam vocem esse per me suspicabar, didici & Hebræam origine à Mart. Antonio Delrio, doctissimo & amicissimo viro. nam illis* Gab, *excelsum:* Gabal, *terminus, aut rectus stipes in agris. Quid nisi tale crux, quæ erecta, & in excelso? Reperio & in Persicarum vocum indice (à Franc. Raphelengio nostro habui)* Gali *notare excelsum. Iam nostras vox quantulum abit, qui Patibulum* Galgam *appellamus? Sed nec Gallica valde abludit.*

Cruces Caucasorum] *Potes pro ipsis suppliciis accipere, & cruciariâ morte. Ausonius de hac quoque Prometheâ:*

Sic inter rupes Scythicas stetit
alitibus crux.
Vnde Prometheo de corpore
sanguineus ros.

Iunius Bassus apud Senecam lib. I. Contron.

trou. III. Nihil amplius putabam adiici istius audaciæ posse, quàm quòd in illâ cruce Vestam nominauerat. *Nusquam sanè crux, sed virgo deiicienda de saxo erat, Vestam inuocauit, & cecidit illæsa.*

AD CAP. III.

Confixum esse Christo dicit.] *Est illud Pauli ad Romanos cap.* VI. ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη.

Cruciarius.] *Quo modo &* Verberonem, Flagrionem, Mastigiam *dicimus, verbere, flagro, mastige dignum. Tertullianus aliter hac voce vtitur.* Febris per cruciarios & mortiferos exitus erogat hominem: *id est, cruciantes. Quâ mente &* Vinum crucium *in Lucilio Festus obseruat, insuaue, acerbum.*

AD CAP. IV.

Σταυρὸς & Σκόλοψ.] *Nec tamen nego pluribus etiam verbis in hanc rem vti. Ecce &* Ικρίον *appellant crucem. Scriptor anonymus apud Suidam:* Ικρίῳ Ιουδαῖοι τὸν σωτῆρα προσήλωσαν·

Ligno recto Iudæi Seruatorem affixerunt. *Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vitâ quam scripsit Marcellinus:* Ἰκρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων. *Ait quosdam opinari Thucydidem peregrè & in exsilio mortuum.* Lignum enim siue Tabulam super sepulchrum eius positum esse. Hoc autem inanis & honorarij tumuli patrium signum & sollenne Atticum haberi, in iis qui tali infortunio obiissent, nec Athenis sepulti essent. *Sunt, inquam, qui* Crucem *aut* Furcam *vertant, nec mihi probant. Magis est, vt* Ἰκρίον *hîc lignum nauale sit (peregrinantis, aut absentiæ indicium, quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Hesychium vide. Ille idem Grammaticus addit:* Ἰκρίον, σανίδωμα, ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακοῦργοι ξέονται. *Melius* δέονται. *Id esset,* lignum siue axis in quo malefici ligantur. *Atq; ita Eustathius in*
Ex versu 174. *Iliad. X.* Σανὶς, ἐν ᾗ τοὺς κακούργους ἔδουν: Asser,

ſer, in quo maleficos ligabant. *Item Ariſtophanes:* βασανίζων παντα τρόπον, ἐν πίνακι δήσας· Omni modo torquens, in aſſere ligans. *Reperio & in Euſebio* Ικρίον *pro cruce, & ſuprà adduxi, lib* II. *cap.* XII. Σανίδα *in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope:* Ἀπαγαγόντες ἢ αὐτὸν ἐς τὴν ἀκτὴν, σανίδα προσπασσαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. *Quod vertunt:* Adductum hunc in litus depactis humi aſſeribus ſuſpenderunt. *Vide an non* σανίδι *legas potiùs, hoc noſtro ſenſu:* Abducentes eum ad litus, aſſeri affigentes ſuſpenderunt. *Eſſet affixio in ſtipite ſimplex.*

Κρεμᾶν.] *Ita palàm Plutarchus in Cæſare, de piratis:* πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν αὐτούς: Sæpe minatus crucifigere eos, *vt Latini omnes loquuntur & narrant. Eſt & Antiochi regis edictum, quo philoſophos regno pellit, & pœnā etiam aſſectantibus ponit iſtam:* τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἐὰν ἁλίσκωνται πρὸς τούτοις γινόμενοι, διότι κρεμάσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις· Iuuenum verò quicumque reperientur apud

iſtos, ij ſuſpendentur, & patres eorum hærebunt in maximâ noxâ. *Ita Athenæus recitat lib.XII. ſed vtrum de hac noſtrâ in cruce ſuſpenſione, an de aliâ in trabe accipimus? In trabe, inquam, ad verberandum flagellandúmque. quem morem Græcis Latinisq; fuiſſe, comœdiæ atque alia docent.*

Aliorum inanes logos.] *Ita verè, inanes. Nam Alciati quale eſt? Ait* Hiſtiæum Mileſium *intellegi*, quem Sardibus præpoſitum Artaphernes & Harpagus crucifixerunt, capite deſecto & ad regem miſſo. *Ita Herodotus, inquit libro ſexto. Quod verum eſt: ſed quid Hiſtiæo, cum Achæo? Reſpondet*, ideò ſic vocari à poëta, quia Hiſtiæus Mileſius fuit. Mileſii coloni Ionum, Iones Achæi. Ergo à patriâ, Achæus. *Quis color in hoc ſermone? Sed nec amicum noſtrum audio ſine auctore ſcribentem:* Achæum intellegi Lydiæ regem, qui ob auaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.

Lib. x. parerg. cap. XXIV.

AD CAP. V.

Memorem Veneris Proſerpina Ado-

Adonim.] *Ausonius fabellã aspicit, quæ est ista. Venus jam olim puerum hunc deamauerat, & vt sola frueretur, clàm deposuerat apud Proserpinam. Sed hæc mox in eàdem flammâ: ac repetenti Veneri negat dare. Lis est, itur ad Iouem. Ille rem sic componit, vt Adonis, quod ad vsum, in tres anni partes secaretur. Primâ, vt Adonis, Adonidis esset: secundâ, Veneris: tertiâ Proserpinæ. Acquieuerunt, sed enim Adonis pronior in Venerem suum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. III. Bibliothecæ. Ergo istud est, quod Proserpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipse huc aspexit. Eidyll.* XV.

Ερπεις ὦ φίλ᾽ Αδωνι, καὶ ἐνθάδε κ᾽ εἰς
Αχέροντα
Ημιθέων, ὡς φαντὶ, μονώτατος.

Migras, ô bone Adoni, istuc &
ad infera regna,
Semideum, vt dicunt, solus.

Nam vult non alteri concessum, vt modò ad inferos, modò ad superos iret, & alternis copiam sui faceret duabus deabus.

Arbores recisas leuiter.] *Ad has,*

vel ad nudum alium ſtipitem. alluſit Quinctius in epigrāmate quo poetam Græculum facetè eſt vltus. Ille Philippum & Macedones inſigni victoriâ fregerat, cuius laudem ad Ætolos transferre Alcæus quiſpiam voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripſerat igitur:

Ἄκλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷ δ' ἐπὶ τύμβῳ
Θεσσαλίας, τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' ἄρεος, ἠδὲ Λατίνων,
Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλίας·

Indefleti, inhumati his campis ecce iacemus
Theſſaliæ, cæſi millia ter decies,
Ætolo domiti ſub Marte, & Marte Latino,
Quos Titus è latâ duxerat Italiâ.

En Ætolos Romanis præpoſitos, & quaſi hi acceſſio illorum. Momordit Titum, & vltus eſt, ſed verſus verſu. Reſcripſit alludens:

Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοιπόρε, τῷ δ' ἐπὶ νώτῳ

Αλ-

Ἀλκαίῳ σταυρὸς πήγνυται ἠλίβατος·

Corticibúsque & fronde carens, hæc monte viator,

Alcæo crux defigitur aëria.

Quibus versibus significat crucem defixam ibi stare; quæ hominem illum exspectet. Plutarchum in Quinctio lege: & simul nota, altam hic Crucem poni, quasi in scelere insigni, suo loco à nobis dictum.

Isidem verò Cererem.] *Ipse Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis:* Prima Isis repertas spicas capite circumtulit. *nam quæ hæc Isis quæ spicas repperit, nisi Ceres?*

AD CAP. VI.

Nescio an Mæcenati descripta.] *Ambiguè profero, quia etsi Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans subdit:* Suffigas licet, & acutam sessuro (*ita legendum, non* sensuro) crucem subdas, est tanti vulnus suum premere & patibulo pendêre districtum.

ctum. *At qui* pendêre, *&* patibulo *quidem, vix est vt conueniat in nostram Acutam. Nisi si tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo quomodocumq; expansus: quod haud nimis velim sperni. Si displicet: alia interpretatio quærenda sit crucis hîc* acutæ. *An ideò talis, quia cum dolore acri necat? vt morbi quidam acuti medicis. Lentè probem: & mauelim opinari genus aliquod crucium triste, rarum, in quo stipes, cui homo acclinatur, stimulis clavisque acutis sit præfixus. vt cùm acquiescere vellet* (sessuri *vox in Senecâ) pungeretur ac scinderetur in corpore auerso. Nihil super hoc legi, fateor: commentum est merum, nisi si quid iuuat illa Reguli machina, quæ sic armata, & in eam ipse inclusus. Quæ etsi nostra crux non fuit (aumarium potiùs quoddam & arca) tamen &* crucem *Seneca appellauit epistolâ* XCVIII. *itémque libro de prouidentia cap.* III. *Certè quidem* Acutæ *vocem in Mæcenatis versibus non sic leuiter & in ventum additam, ipse indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quasi in eâ sententiæ momentum.*

Iam

Iam olim sic legimus.] *Nempe in Curis secundis: idq; è libris. tantùm? imò ante me Pincianus, vir fidei & iudicii bonus. Muretus tamen aliter: sed qui bene examinat, stabit à nostrâ. cuius sententia,* Hanc vitam mihi sustine & proroga, etiam sedenti in acutâ cruce.

AD CAP. VII.

Ipsi verterunt *ξύλον δίδυμον.*] *Quod ipsum pro cruce posuit incertus scriptor apud Suidam:* Εὑρὼν δὲ Ἰλλοῦστον φθορέα, ἐκρέμασεν ἐπὶ διδύμου ξύλου: Inueniens Illustum corruptorem, suspendit in gemino ligno. *Id est* cruce; *etsi Suidas interpretatur,* τὴν παρὰ Ῥωμαίοις φοῦρκαν. *Vide ipsum in voce* Δίδυμον *&* Ἰλλοῦστος.

Vt Christum deformantes.] *Puto scribendum,* vt Chi deformantes. *Intellego. X. litteram Græcanicam, quæ verè figura manuum illarum fuit.*

AD CAP. VIII.

Penulæ aut manui.] *In penulâ aut veste monachorum crux, imò & cruces, si rectè capio Nicephorum Gregoram, qui sic de Imp. Andronico mona-*

cho novello: ἄνω μὲν ἐρυθρὸν πρὔθηκε τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα· Supernè rubrum prætulit divinæ crucis signum, infernè nigrum. *Duas diuersi coloris cruces appositas videtur dicere: nisi tamen vnam intellegit, sic distinctam. Quòd manu autem tulerint, hodiéque in Æthiopibus siue Abyssinis ille mos, vti vulgus reliquum cruces è collo pendulas gestet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud etiam mihi nouitium legi, miseros oppressósque cruces prætulisse, haud aliter quam olim infulas & velamenta. Ligurinus lib.* VIII. *de Italis hoc notat, qui ius auxiliúmque poscebant ab Imp. Frederico:*

----ex omnibus undique multi
Vrbibus ac vicis aderant, querulóque ferebant
Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelas
More solent aperire suas.

Cum anulo vel ansulâ.] *Ansulam Becanus facit; & interpretatur (ita ingenium & scopus viri fuit)* μυστικῶς, *quasi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid si oculum*

esse

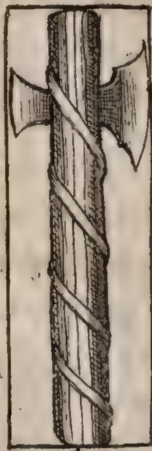
esse dicam? Iuuet aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & significare ait Solem. Lib. 1. Saturn. cap. xxi. Osirim Ægyptii vt Solem esse asserũt, quoties Hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum, inq; eo speciem Oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: quia Solem, Iouis oculum, appellauit antiquitas. *Et sanè quia signum hoc Tau* Vitam venturam *designauit: nónne appositè Sol asscriptus, qui auctor vitæ?*

AD CAP. IX.

Vnicornis enim cornua.] *Curiosè & pænè dixerim morosè explicat Iustinus. simpliciùs multò Tertullianus aduers. Iud. cap.* x. Tauri decor eius, cornua vnicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter vsq; ad summum terræ. Non vtiq; Rhinoceros destinabatur vnicornis, nec Minotaurus bicornis: sed Christus in illo significabatur. cuius cornua essent crucis extima. Nam & in antennâ nauis, quâ crucis pars est, hac extremitates huius cornua vocantur. vnicornis autem medii Stipitis palus.

*Αλων

* Ἄλλων μὲν καὶ τῶν τροπαίων.] *Mutilus locus. & aptant quidem hæc ad trophæa vulgaria, siue monumenta victoriæ: ego cùm in verba intendo, ambigo: & nescio quid de fascibus potiùs subolet dictum.* Per illos (*ita verterim* δι᾽ ὧν) progressus in publicum fiunt: *illi verè* signa imperij & potestatis. *Atque cùm insertâ securi, crucem referunt planissimè. Nonne etiam Tropæa? inquies. Quis nescit? sed præiuit fortasse aliquid de Tropæis illis: hic magis de fascibus (mihi quidem) dixisse videtur. Nec moueor quod* Τροπαίων *voce utatur: nonne & suprà Malum in naui sic vocauit? & Eusebius etiam Labarum illum militarem. Possunt & verba alia excidisse. Nec pono tamen ista, sed propono.*

Αὐτοκρατόρων ἀποθνησκόντων τὰς εἰκόνας.] *Quæ illæ sunt? quis me docet? In Nummis, in statuis nihil tale video, nec usquam in cruce propositos Principes defunctos. Subdubitabam an ad aquilas respiceret, quæ volantium habitu,*

bitu, & in cælum tendentium paſſis alis conſpiciuntur in Nummis, & additum CONSECRATIO. *Scilicet quaſi Iouis illa ales animam defuncti ferret in gremium Iouis. Certè quidem eam formam crucis eſſe & Patres monent & res ipſa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorum Principum, quæ ordine innexæ in militaribus ſignis. Nec enim viuorum ſolùm illîc effigies, ſed magis mortuorum. De iſto ipſo æuo Conſtantini Euſebius, lib.* II. *De vita eius, cap.* XVI. *Deſcribit Licinii milites in pugnam, more veterum, id eſt, gentilium exeuntes:* οἱ δὲ, *inquit,* πολυπληθείᾳ θεῶν θαῤῥοῦντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπῄεσαν, νεκρῶν εἴδωλα θανόντων ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι περιβεβλημένοι. Hi quidem numero deorum freti cum multâ manu militari ingruebant, mortuorum imagines in ſignis inanimatis præferentes. *Et ſcripſi de hoc more in Militiâ Romanâ. Ergo hoc Iuſtinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cùm Imperatorum & quidem Diuorum imagines proponitis in haſtis & vexil-*

lis, quid nisi in crucibus? Nam ea illis figura. Respexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: Quod non simulacrum prius argilla deformat, cruci & stipiti superposita? *Sed hoc diffusum nimis est, nec tangit Imperatores tantùm.*

AD CAP. XI.

Populariter & ad caussam Cicero dixerit.] *Quòd historicâ fide, non opinor. Plinius non ei fautor lib. XXXVI. cap. XV.* Nouum & inexcogitatum anteà posteáque remedium inuênit ille rex (*Tarquinius Superbus*) vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, spectanda ciuibus, simul & feris volucribúsque laceranda. *Nam liquet eum loqui de mortuis & iis, qui se interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. Ad non id in viuis vsurpauit primus, vt ait, vltimúsque.*

Arboribus suspendunt.] *Haud iniuriâ ambigo, ad vtram pœnam referam, laquei, an Crucis. Nam nec verba alterutrum euincunt, nec alia exempla.*

pla. Lego in Martyrologio, die XIV. Martii. de duobus Monachis, quos Longobardi ſuſpendio necauerunt in arbore. *In ipſis Longobardorum Legibus, Tit. c. XIV.* Si ſeruus regis Morth fecerit, ita decreuimus vt componatur ipſa perſona ſicut adpreciatus fuerit: & ſeruus ipſe ſuper foſſam mortui appendatur, & in eum vindicta detur, & ſit cauſſa finita. *Plurium (antiquorum quidem) nunc non memini: & hæc ipſa incerta, nec diiudicauerint litem.*

JVSTI LIPSI

AD LIB. II. NOTAE

CAP. II.

CAPVT obnubito] *Quod plerisque puniendis factum, præsertim si gladio. Hegesippus lib.v.cap.XLVII.* Dum percussor moratur, clausis iam fasciolâ oculis, sese proripuit ad Romanos. *In vitâ Cypriani:* Posteà verò B. Cyprianus manu suà oculos sibi texit. *Sed & cùm ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus IIII. Annal.* Trahebatur damnatus, quantum obductâ veste & astrictis faucibus niti poterat, clamitans. *Ammianus lib.XIIII.* Carnifex rapinarum sequester, & obductio capitum, & bonorum vbique multatio. *Imò & torquendis hoc factum. In Curtio lib. VI. de Philotâ.* Dum obligantur oculi, dum vestis exui-

exuitur, deos patrios, gentium iura inuocabat. *Propriè autem de crucifigendis, vetus illud carmen quod iam explico: & in libro Esther, cùm Aman ad crucem rapitur*, Statim operuerunt faciem eius.

AD CAP. III.

Ἀστραγαλωτὰς μάστιγας.] *Addo, si nosse lubet, quasdam etiam dictas* στραγγαλωτὰς, *istis haud absimiles, contortas scilicet & nodosas. Suidas:* στραγγαλιῶδες, διεστραμμένον· Καὶ στραγγαλωτὴ μάστιξ. *Addit deinde verba incerti scriptoris:* Ὁ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιγοῦσθαι τῇ στραγγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAP. V.

Quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset? *Ita vulgata quidem opinio est, dumtaxat adleuasse. At D. Hieronymus in Matthæum censet etiam tulisse, sed seorsim & post Christum. Nam cùm Ioannes apertè scribat Christum tulisse, alii tres Euangelistæ Simonem Cyrenæum: ipse conciliat*, & hoc intellegendum est, *inquit*, quòd egrediens de Præ-

torio Iesus ipse portauerit Crucem suam: posteà obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerunt.

AD CAP. VII.

Super lignum se ipsum extendit.] *Quid si de transuersario tantùm ligno capias, in eo figi solitos, & deinde subduci atque appendi? Pugna omnis cesset; & breuiter fortasse rem dixi.*

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] *Nescio an Lucanus non vtrosque memoret in his occultioris sententiæ versibus; qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib. VI. de magâ Thessalâ.*

----Laqueum nodósq; nocentes
Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,
Abrasitq; cruces, percussáq; viscera nimbis
Vulsit, & incoctas admisso Sole medullas:
Incertum manibus chalybem, nigrámque per artus

Stil-

Stillantis tabi saniem, virúsque coactum
Sustulit, & neruo morsus retinente pependit.

Quod ait laqueum & nodos nocentes: *alii* nocentum *edunt: atque ita haud incommodè ad vincula aptes, quibus noxii ad cruces astricti. Tamen in aliquot scriptis libris,* recentes. *& id malim: credámque ad suspendiosos dumtaxat referendum, & qui seipsos illaquearunt. Reliqua iam de Cruce: &* percussa viscera nimbis, & incoctas sole medullas. *signanter dixit de corporibus quæ (vt lib. II. cap. XV scripsi) in crucibus relicta, situ marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Iam* Incertum manibus chalybem, *clauos intelligi liquebit, si emendes* Insertum. *Nam his quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius ostendit, in describenda ferali illa officina, lib. III.* Hic nares & digiti, illic carnosi claui pendentium. *Sed & amplius de his funibus addo. Videri, quorundam iudicio, necessarios fuisse in omni fixione. Nam volunt manus*

ligatas, ne se subducerent ad ictum aut commouerent. tum etiam vt firmiùs & cum adminiculo penderent. deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambiisse sub ipsas alas, eóque subleuatum hominem & attractum in summam crucem. Id porrò factum admotis vtrimque scalis. Eius sententiæ vir stirpe & moribus antiquis Ioannes Boisotus est, qui amicè hoc suggessit. Et sanè de scalis, apponere eas penè necessarium videtur, vtique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs subduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus sunt quæ suadeant, præter antè dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. x. Penduli in cruce corporis pœnæ, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum vulnera. *Iungit simul & funes & clauos, vt Lucanus. Etiam illud Christi vaticinium in Petri mortem, poscit funes. Ioannis cap. XIX.* Extendet manus tuas, & alius te cinget. *Cinctio ista vinculorum in cruce est. Theophylactus:* τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔκτασιν καὶ τὰ δεσμὰ δηλοῖ· Extensionem in cruce & vincula

Aeschylus μασχαλιστῆρα appellat, in Prometheo.

cula notat. *Tertullianus in Scorpiaco:* Tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci adſtringitur. *Videndum, an non in Auſonii Cupidine ſimile, qui adſtrictus deſcribitur, & mox addit,* Adfigunt. *Atque ecce in tabulâ formam duplicem fixionis, pro duplici ſubductione.*

Tres repperit.] *An & duas latronum transtulit, non cultus, sed memoriæ caussâ? Videtur ex Suida, si tamen ex meo nunc sensu corrigendus. In voce Φόρος inquit: κάτωθεν τοῦ Φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ*

τῶν

τῶν δύο λῃστῶν, καὶ βικίον μύρου ᾧ ἠλείψατο ὁ Χριστὸς, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικὰ, τεθέντα μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου. *Nam puto legendum* δύο σταυροί. *Qui verò fuerint* στρατηγοὶ, *siue* duces duorum latronum? *nec id sit idonei vllius sensus. Vertam igitur:* Infra forum defossæ erant duæ cruces duorum latronum, & vasculum vnguenti quo Christus vnctus, & alia multa insignia, posita quidem à Constantino magno, sublata verò sub Theodosio magno. *Admonitus posteà per litteras sum à Ioanne Liuincio amico nostro, seriò & sine ambitione docto, vitium esse ab imperitia transscriptorum. qui cùm in autographo repperissent στρ̃ι, quod compendiariâ illâ scripturâ σταυροὶ erat, fecerunt flagitiosè* στρατηγοί.

AD CAP. IX.

Ἀμετρήτῳ δέ.] *Ita bene & doctè Franc. Nansius, cùm anteà esset* ὁμοτρήτῳ. *Et sanè claui isti grandes: atque ita ipse Nonnus identidem* σιδήρεα κέντρα *appellat* Stimulos ferreos.

Con-

Contrà tendunt alii & ſuggerunt quaternos.] *Atque ego, etſi negaui me decidere, pronior ſum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego paßim Chriſtum cruci affixum, diſparatis pedibus ſic pingi. Vidimus id ipſi Venetiis in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treuiris clauum qui aſſeruatur, diſertè in memoriis antiquis ſcribi* clauum pedis dextri. *Addo autem, Conſtantinum Imperatorem quosdam ex his clauis (id quoque multitudinem ſuadet) inſeruiſſe capiti ſtatuæ quam ſuo nomine Conſtantinopoli poſuit. Zonaras:* ὁ δὲ θειότατος αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄγαλμα (τοῦ Ἀπόλλωνος) ἔστησε, τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἥλων ἐναρμοσάμενος, οἳ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ.

AD CAP. X.

Extenſus ambas manus.] *Proprium hoc Crucis, extendi. Itaque Euangeliorum vetus Gothica translatio (auctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifigere,* Vfraemen / *quaſi*

quasi dicas extendere, & quidem propriè de pannis, quos in palis vallisque distendit fullo. Ea extensio ad manus maximè refertur. Artemidorus lib. I. cap. LXXVIII. Εἰ δέ τις ὑψηλὸς ἐπί τινος ὀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται. κακοῦργος δ' ὤν, σταυρωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: Si quis sublimis in loco quopiam saltet, in periculum & metum incidet. maleficus autem existens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extensionem. *Epictetus apud Arrianum, ab hac caussâ comparat salsè eos, qui in balneis se distendunt, & lauandos fricandósque præbent, cum crucifixis; lib. IIII. Dissertat. cap. XXVI.* Ἵν' ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενος, καὶ ἐκτείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, τρίβῃ ἔνθεν καὶ ἔνθεν: Vt in balneo exutus & teipsum distendens, vt solent crucifixi, fricêris hinc atque illinc.

Vestigium huius tabellæ exstare audio.] *Imò & video: ac misit ad me Dionysius Villerius vir veteri doctrinæ & mihi valdè amicus ectypon nummi Græ-*

Græcanici veteris, qui aureus asseruatur in monasterio Laetiensi in Hannoniâ, quem ecce habes.

Inscriptio in eo est: Κόσμου τὸ λύτρον αἷμα τοῦ θείου λόγου: Mundi redemptio, sanguis diuini verbi. *Missus is nummus cum aliis sacris donariis est ab Henrico Imperatore, tunc Constantinopoli, anno Christi* ∞. CC. VIII.

AD CAP. XI.

περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου.] *Id dicunt Circumduci; sicut Traduci, cùm ostentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & sæpe alibi puniendi. Suetonius in Tito, cap. VIII.* Hos (*Delatores*) nouissimè traductos per amphitheatri arenam, partim subiici in seruos ac venire præcepit, partim

tim in aſperrimas inſularum auehi. *Neſcio an Martialis verſus, qui iamdiu cubat in morbo, ſic ſanandus, lib. 1. de his ipſis Delatoribus & Titi facto:*

Turba grauis paci placidæq; inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes:
Traducta eſt titulis, nec cepit arena nocentes, (exſilium.
Et delator habet quod dabat

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nónne omnium vnus eſt communis? non hîc: quia additum, quos & quàm illuſtres quisque detuliſſet. Exempli cauſſâ: Hic eſt Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum, *& talia. In libris legitur:* Traducta eſt gætulis, *in aliis,* Tradita Gætulis: *& emendarunt,* Traducta eſt Gyaris, *quod ego & ratio facilè refellant.*

Πίνακος αὐτὸν προάγοντος.] *In tabellâ enim hæc talia ſcribi ſolent: ſicut & Titulus Seruatoris. Cyprianus de montibus Sinâ & Sion:* Pontius Pilatus impulsâ mente à Deo accepit Tabulam, & titulum ſcripſit tribus lin-

linguis: & in capite ligni clauis tribus Tabulam cum nomine regis Iudæorum confixit. *Ex cuius verbis vides etiam Tabulam non super lignum (vt multi repræsentant & pingunt) sed in ipso supremo ligno clauis fixam.*

De quo more alii.] *Inter eos P. Faber libris Semestrium; vbi & sparsim plura de Cruce, & quædam selecta atque edecumata.*

AD CAP. XIV.

Disparata hæc supplicia.] *Notauit & publicè ante nos monuit Cæsar Baronius, vir sacra profanáque doctus in Martyrologio. Sed cur frangebant iis, quos statim mortuos vellent, crura? An non caussa in Plinio? Ille lib. XI cap. XLV. notat in iis vitalitatem esse: atque addit.* Namque in ipsâ genus vtriusque commissurâ, dextrâ læuâque, à priore parte, gemina quædam buccarum inanitas inest: quâ perfossâ, ceu jugulo, spiritus fugit. *Aliud autem est à fragio crurum,* Exsecare crura: *quod in Ammiani lib. XXII. leges, in oratione*

Iulia-

Iuliani: Quisque agmini cohærens incedat, ſciens quòd, ſi remanſerit vſquam, exſectis cruribus relinquetur. *Hoc enim proinde eſt, quaſi dixiſſet, neruis aut ſuffraginibus inciſis. Vetus ſæuitia, & Annibali vſurpata in Romanos. Ennius:* His pernas ſuccîdit iniqua potentia Pœni. *Potentia Pœni, more Græco, eſt Pœnus. Liuius de eaipsâ re, in clade Cannenſi:* Quosdam iacentes viuos ſucciſis feminibus poplitibúsq; inuentos fuiſſe. *nempe ne attollerent ſe, & vt deſolati morerentur. Vſurpatum eſt Tyrannis in Chriſtianos. Sozomenus lib. I. cap. X. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit,* Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών. Maximinus ad opus metalli condemnauit, dextros eorum oculos excutiens & ſiniſtri pedis ſuffragines abſcindens. *Euſebius oſtendit aduri etiam ſolere, lib. VIII. cap. XII. vbi quorundam meminit* τοὺς λαιοὺς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀχρειουμένων·

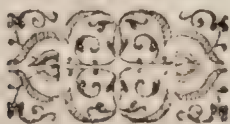
qui ſiniſtris pedibus, circa poplites, ferro aduſtis, inutiles facti eſſent.

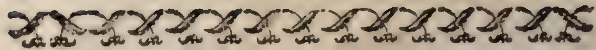
Liberi non immunes.] *Lego in Euſebii lib. VI. cap. XIX. de Apollonio Martyre, cùm is ſub Commodo Principe delatus eſſet vt Chriſtianus, accuſatori, ex lege, crura fracta fuiſſe. Verba huic rei: ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα κατάγνυται τὰ σκέλη·* quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, ſtatim crura ei fracta ſunt. *Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Chriſtianos? Non opinor ipſius Commodi. Nunquid M. Aurelii? de quo Tertullianus Apolog. cap. V.* Qui ſicut palàm ab eiuſmodi hominibus (*Chriſtianis*) pœnam dimouit, ita alio modo palàm diſperſit, adiectâ etiam accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore. *Et quod ait de* damnatione tetriore, *poſſis vel ad Crurifragium iſtud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accuſatores Chriſtianorum iubet eiuſce Principis epiſtola apud Onufrium in Faſtis expreſſa.*

AD

AD CAP. XV.

A Sole ac pluuiâ corrumpi.] *Exemplum huic rei etiam in libris sacris, vt Reg. II. cap. XXI.* Dedit eos *(septem viros)* in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Respha filia Aia cilicium substrauit sibi supra petram ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cœlo, & non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias per noctem. *Hoc de pluuiâ: de sole, in Artemidoro lib. V.* Ἔδοξέ τις λαμπάδας ἀπὸ τῆς ἑστίας μὴ δύνασθαι ἀνάψαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάψαι ἐσταυρώθη καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τῷ οὐρανίῳ πυρὶ ἐθάλπετο· Visus aliquis faces è foco non posse accendere, & à cælo eas accendit. crucifixus est. atque hoc modo igne cæli concalefactus.

IVSTI LIPSI
AD LIB. III. NOTAE

CAP. III.

VERBERATUM patibulóq; constrictum.] *An ergo huc referas Dionis etiam illud lib.* XLIX. *de Antonii sæuitiâ in Iudææ regem Antigonum?* τὸν δὲ Αντίγονον, *inquit*, ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπεπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν· Antigonum flagellauit cruci siue furcæ alligans (quod nemo alius rex à Romanis vnquam passus erat) ac posteà interfecit. *Verba ita præferre videntur: nec abhorreat ab Antonii impotentiâ, vt seruiliter sæuierit etiam in regem. Tamen verius puto vt capias vertásque* Palum. *Vt Palo, inquam alligatus fuerit, solenni Romanis more, & tum securi percussus. Quod ipsum huic Antigono factum,*

factum, etsi Dio non expreßit, notauit Strabo, citante Iosepho (nam hodie non exstat) lib. XVI. Antiq. cap 1. Αντώνιος Αντίγονον τὸν Ιουδαῖον ἀχθέντα εἰς Αντιόχειαν πελεκίζει, καὶ ἔδοξε μὲν οὗτος πρῶτος ῥωμαίων βασιλέα πελεκίσαι. Antonius Antigonum Iudæum Antiochiam perductum securi percutit, & visus est primus Romanorum securi subiecisse regem. *Idem Plutarchus, in Antonio.*

Furcillæ, quibus homines suspendebant.] *Nec negauerim tamen, etiam ita accipi posse, quasi his furcillis sublatum erectumque ipsum patibulum, postquam homo in eo affixus. Non enim dicit* in quibus, *sed* quibus suspendebant. *Certum enim est siue funibus subduci in stantem crucem debuisse, siue furcis: nisi quis aximetas arbitretur & scalas* λεπτολογήματα *hæc videantur, sed necessaria rei capiendæ.*

Patens hæc transuersáque pars sic dicta.] *Strictè & propriè inquam. Alias quis nescit totam crucem sæpe venire in hoc nomen? Sallustius 1. 1. o*

modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum est apud Nonium è IV. Hist. In quîs notissimus quisq; aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo eminens affigebatur. *Lego* mutilato corpore: *quia mos ille frequens Orientalibus, vt priusquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes in hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud* improbi, *quî reformandum ignoro. Tentaui olim* in proris. *An &* imprope? *quod sic compositum pro simplici, vt* inante *& talia, apud Tertullianum reperies Exhortat. ad Castitat. cap. X. An etiam* improbè? *vt sic corpus fuisse improbè mutilatum? Credo enim hæc narrasse de sæuitiâ Mithridatis in Cyzicenos, quos terrâ marique obsêdit.*

AD CAP. V.

Facie quâ nostrum hodie patibulum.] *Quæ sententia fuit Antonii Morilloni, viri summi futuri si diutiùs vixisset. Argumenta habebat (vidi & legi in epistolâ eius ad Lindanum, quam heredes adseruant) quod*

id re-

id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quasi comminatio huiusce mortis. itaque illinc petenda forma. Amplius, Liuius ait lib. 1. Romanos spectasse furcis duodenos à terrâ spectacula alta sustinentibus pedes: *eas furcas proclinantia vtrimque ligna fuisse cum tertio transuersario supernè immisso, quod genus* Capreolos *Latini vocant, & nos hodie* Schragas: *ergo hanc esse faciem Furcæ. Tertiò Hebræos hodiéque suum Tau sic pingere: cum eo autem comparari passim: tale igitur esse. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, sed addi potest) Ausonium cum Φ. litterâ Græcâ Crucem comparare: at ea quoque istuc abit. Sed hæc sententia, etsi arguta, proba mihi non est ob multas caussas, atque hanc vnicam firmissimam, quòd refellunt spectiones & monumenta omnia antiqua, omnia inquam consensu. Quid Christianis nobis fiet, si ipsa imago crucis aliter vbique non pingenda solùm, sed manibus cottidie deformanda? At enim iugum tale olim.*

Ita, sed quid ad rem? militaris saltem ignominia illa fuit: & liberorum ea hominum, non seruorum, vt latura furcæ. De Liuio, nihil impedit Furcas nostro vulgarique more intellegi, quibus ligna transuersa iniecta, & super ea asseres, ad spectandum insistendúmque. Fit & hodie, & olim primas domos sic erectas ex Posidonii sententiâ puto Senecam alibi tradere, & vti pariter voce furcæ. *De Hebrais, verum est, sed hodiernis. Priscas eorum litteras alias & diuersiformes fuisse, periti eius linguæ atque ipse Hieronymus tradiderunt. Jam de Ausonii versu, is talis:*

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etsi alii libri proferunt gruis : *nec id malè. Sed esto* crucis : *verissimum est in nostrâ etiam formâ. quomodo? in cruce inquam vestitâ, & in quâ homo appensus. Vide faciem & pendula à ligno bracchia, est hæc ipsa litteræ forma.*

Sed enim cùm multa de Furcâ, & variè dubiéque dixerim, hoc etiam lubet. Quid si ipsa crux nostra vulgaris,

ris, vetus furca sit? Plutarchus cum temonis aut iugi sustentaculo confert: certè in antiquis curribus tale reperio, qui sunt in Columnâ Traiani aut Antonini. Vide imagines. Dixeris hoc non falsò iugum sustinere aut sufferre, quà collo supero boum impositum est, & iugum illi adnexum.*

* Facit huc quòd suprà in Minutii verbis: *Cùm erigitur iugũ, crucis signum est.*

Sed & ipſum temonem: (nam lectio Græca variat, vt dixi) hoc ipſo, quod ita in collo firmum, temonem attollit & prohibet à caſu aut delapſu. An & ad Dionyſii deſcriptionem aptari poteſt? poteſt dupliciter. Siue vt à pectore ſtipes longior & ipſe temo propendeat: ſiue potius vt à tergo, quod res magis poſcit. In figuris vide, & cogita. Subiicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD CAP. VII.

Impudicas ancillas ſic puniri.] *Et eſt*

Et eſt ſanè ignaua mors, & Fæminea *etiam Panegyriſtæ dicta.* Alteri manibus ſatellitum Britannorum gula domi fracta, & inuſta fœmineæ mortis infamia, vt ſcilicet maluiſſe vir ferri amantiſsimus videretur laqueo perire, quàm gladio. *Victor postremam appellauit, viliſsimámque, in Maximiano:* Pœnas mortis genere poſtremo, fractis laqueo ceruicibus luit.

Patibulum vulgò Furca dicitur.] *Quo ipſo ſenſu inferiores Græci dixerunt* φȣλκίζειν in furcam agere, *aſperiore illâ litterâ mutatâ. Cedrenus in Juſtiniano Rinotmetâ:* Εν τῷ τείχει πάντας ἐφȣ́λκισεν. *quod vertendum eſt,* In muro omnes de furcâ ſuſpendit. *Docet Zonaras qui in ea ipſâ re:* Εν ξύλοις παρὰ τοῖς τείχεσιν ἀπηώρησε: In lignis apud muros ſuſpendit. *Credo autem hanc Furcam primò non niſi dimidiatum Patibulum fuiſſe, id eſt, facie adhuc aliquâ Furcæ; paullatim, & quo plures appendi poſſent, immutaſſe.*

AD

AD CAP. IIX.

Iniectis per crura funibus.] *An magis placet hic sensus, Funes ipsos per crura eorum traiectos & transmissos? Tale in Curtio lego Alexandrum vsurpasse in Batin quendam, lib. IIII.* Per talos spirantis lora traiecta sunt, religatúmque ad currum traxêre circa vrbem equi. *Id factum à rege exemplo Achillis, qui Hectorem sic fœdauit, vt Curtius inibi notat. Sed tamen Ammianus* Iniectos *ait, non* Traiectos, *nec id supplicii credam vulgò vsitatum.*

AD CAP. X.

Moriturum in ipsis, non per ipsas.] *Præter exempla quæ dedi, hoc rarum videatur in Philippo, de quo Eusebius in Chronico, anno XII. Claudii:* Philippus Apostolus Christi apud Hierapolim Asiæ ciuitatem, dum Euangelium populo nunciaret cruci affixus, lapidibus opprimitur. *Quasi in ipsâ cruce lapidibus obrutus esset. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manu-*

manuſcripto veſtigium non eſt horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni aſſerunt.] *Inter eos eximius Theologus Alfonſius Ciacco, qui de ſignis Crucis nunc nuper accuratè ſcripſit.*

Iam illa Amanis præalta.] *De quâ accipienda quæ in Codice Iuſtinianæo leguntur, De Iudæis & cælic. vbi ſcribuntur* Iudæi quodam feſtiuitatis ſuæ ſollenni, Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimilatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei exurere, *atque id facere deinceps vetantur. Totidem pænè verbis in Codice Theod. lib XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis inimici ſui mortem annuâ memoriâ repræſentaſſe, & in cruce ſuſpenſum cum eâ ipsâ combuſsiſſe: ſpecie Amanem, re & mente Seruatorem & noſtram crucem. Ideò meritiſsimò interdicti.*

Nouus etiam orbis.] *In quo ſanè hoc mirum, cruces repertas fuiſſe plurifariàm in templis atque in ſepulchris.*

De

De Indiâ Occiduâ loquor. Quâ origine aut fine? nescimus, nisi si iam tunc prouidus ille Deus exstare voluit omen & signum dominaturæ illic crucis.

AD CAP. XIV.

Edicto prohibitum manet.] *Atqui in Panegyricâ oratione, sanè disertâ, quæ Theodosio dicta, mentio etiam crucis quasi licitæ & manentis.* Et post hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo insui, non discerpi in frusta iussisti. *Et fieri sanè potest vt apud gentiles, & Christo aduersos, supplicium etiam manserit. sicut de Slauis in Helmoldi Chronico scriptum lib. I.* In illis diebus Slaui quendam Danum suffixerunt cruci: *In ignominiam scilicet diuinæ crucis.*

AD CAP. XV.

In hoc vince.] *Nummis hoc pluribus expressum cernitur, atque etiam quibusdam vberiùs.* In hoc signo vince. *Sanè Christiani libenter appellarunt* Signum Dei, *aut* Christi *ipsam crucem, quasi Imperatoris illius tesseram aut vexillum. Justinia-*

neo

næo Codice vetatur, ſignum ſaluatoris Chriſti humi vel in ſilice inſculpi. *Quid, quod Græci interpretes ſic legem Scæuolæ accipiunt, XXXVIII. De aur. arg. mund.* Fieri volo iubeóque ſignum Dei ex libris centum. *Accipiunt inquam, & reddunt* Crucem. *An verè? minimè. ſcimus* ſignum Dei *ſtatuam eſſe apud Scæuolam ſiue Solis, ſiue indigenæ cuiuspiam & familiaris dei. Sed pietas, non error, Græcos eò traxit. Monuit ſuper hac interpretatiunculâ Petrus Oranus, iuris & litterarum conſultus, & germanum in modum mihi amicus.*

Ἐκ χρυσοῦ σχεδιάσας σταυρόν.] *Quem ſuo æuo extitiſſe in Palatio Socrates aſſeuerat, Eccl. Hiſt. lib. 1. cap. 1.* Τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται· Huic oraculo fidem habens, conficit ſimile illud cruci tropæum, quod uſq; nunc in regiâ ſeruatur. *Idem Cedrenus:* τότε σταυρὸν χρυσοῦν σχεδιάσας, ὅς ἐστι μέχρι καὶ νῦν· Tunc crucem auream efformans quæ etiamnunc exiſtat. *Non opinor tamen hanc eſſe, de quâ*

Sui-

Suidas: σαυρὸς ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ Φόρου μέρος ἵστατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσταντῖνος, χρυσέμπλαστος ἐν τοῖς ἀκρωτηριακοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσέμβαφον: Crux ad partem Borealem fori stabat. vt vidit eam Constantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, vbi & ipse & filii eius conspiciebantur aurati.

----gemmanti textus in auro Signabat labarum.] *Dixi ipsi velo nomen intextum: & poëta hîc apertè. Tamen ex descriptione Eusebii, videbis & suprà velum sæpe ex auro statui: & exempla in nummis vtriusque posituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipsa Labari vox qualis? vereor vt peregrina, certè nouitia, & sub Traiani aut illud æuum nata. Vetustior Tertulliano, qui hodie extant, non commeminit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait* Καμάτων λυτήριον εἶναι, καὶ κατὰ ῥωμαίους ὀνομάζεσθαι· Laborum leuamen pausámque esse, & à Romanis sic appellari. *Igitur à labore deriuauit, eo procliuiùs, quia ipsi Græci* λάβωρον *scribebant. Sed no-*

Orat. III in Iulian.

stri

ſtri poëtæ nonne corripiunt? Quomodo etiam pauſam laboris, non alia additione, vox ea ſignificet? niſi fortè, quia vbi laborabatur in acie, ſignum illud eò ſolet ferri. Longinquum eſt, & perſeuero externam vocem eſſe.

Duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes.] *Ita eſt, & conſpicuæ ſunt in Nummis. Ipſum etiam Chi ſolitarium ſignabat Chriſtum. In Antiochenorum dicteriis recenſet Iulianus, Miſopogone:* Τὸ χῖ, φασίν, οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Κάππα. *& addit:* ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνσταντῖνον. Chi, inquiunt, & Kappa nihil iniuriæ intulerunt ciuitati. Nos autem didicimus initia nominum eſſe has litteras, & ſignificare velle illud quidem Chriſtum, hoc Conſtantinum. *Ita Julianus, qui has ipſas litteras è Labaro poſteà conatus remouere. Fruſtrà, & vicit nomen quod æternùm viuit & vincet.*

AD CAP. XVII.

Ω ξύλον μακαριστὸν.] *Verè, quia nos per illud μάκαρες. Atque ita* προσ-

κυνητὸν καὶ τίμιον, adorandum & venerabile, *Imperator appellat nouellâ quintâ. Eáque caussâ vetitum in lapidibus sculpi, quæ in solo. Lex exstat in Codice Justinianæo: & apud Paullum Diaconum sic Tiberius:* Crucem domini quâ frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculcamus? *Tale & Synodus habita in Trullo, Can.* LXXIII. *Quamquam autem è pauimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulsit iam olim ibi, clarum certúmque symbolum Christiani cultus. Nicephorus Gregoras lib.* IX. *in descriptione tempestatis quæ Constantinopoli:* Τηνικαῦτα μὲν τοι πεπλώκασι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεὼς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν· Tunc cecidêre multæ crucium, quæ templis imponi è ferro solent, sufferre non valentes vim venti.

FINIS.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

LIBRI

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

Liga-

DE

DE
VERA FORMA
CRVCIS

APPENDIX

E PRÆLECTIONIBVS

GEORGII CALIXTI

S. THEOL. D. ET IN ACADEMIA
IVLIA PROFESSORIS.

SÆpe miratus ſum, maximum in literis virum Juſtum Lipſium, quum de Cruce accuratè & copiosè commentaretur, præteriiſſe lignum medio arrectario ſtipiti impactum, cui inſederunt, & in quo quaſi vecti ſunt crucifixi, ne ruptis manuum neruis & tendinibus proni corruerent: præſertim quòd videam hunc ipſum menti eius ſcrupulum obverſatum fuiſſe, & mox adducta ab eo antiquiſsimorum ſcriptorum Juſtini & Irenæi loca, quibus eius, quod diximus, ligni, ſiue ſedilis, ut Tertullianus appellat, luculentum fieret indicium. Quod autem Lipſius inobſeruatum reliquit, optimè animaduertit & monuit alius vir ſummus, Joſephus Scaliger, Animaduerſionibus Euſebianis, ubi de Phœnicio alphabeto agit. Rem paululum conſideremus. A ſolis manibus transuerſo ligno ſiue antennæ per clauos affixis corpora pen-

Lib. II. c. x.

pendere, dico esse ἐκ τῶν ἀδυνάτων, quamuis non admodum diu pendeant, quum tamen quod nullum letale vulnus infligeretur, diu pendere solita, vt aliquando fame eneccarentur, à feris & volucribus laniarentur, & tandem in sublimi putrescerent. Remedium Lipsio à funibus, quos *additos* putat, *& circa humeros, aut pectus medium ad crucem adstrictos. Hoc malim*, inquit, *quàm cum aliis asserculum siue tabellam inducere, in quà innixi & fixi simul pedes.* Fateor sanè Gregorium Turonensem, è cuius De gloriâ martyrum libro pro suppedaneo fulcro testimonium profertur recentiorem esse, quàm vt rei adeo antiquæ in silentio veterum fidem possit facere. *Quod enim vestigium in scriptoribus antiquis?* ait Lipsius.

Sed nec ipse funibus suis ullo autoris dicto fidem adstruit: qui
Lib. I. c. XIII. tamen alibi *silere* se profitetur, *quæ testibus aut tabulis non consignet.*

Cæte-

Cæterùm neque funibus, neque ſuppedaneo opus fuerit, admiſſo *ſedilis exceſſu.* Ita enim loquitur Tertullianus libro è duobus ad Nationes, ante aliquot annos primùm in lucem prolatis, priore, Cap.XII. Reſpondet autem illis, qui Chriſtianos cultæ crucis inſimulabant, aitque ſi maximè colerent, conſecraneos ſuos fore gentiles, qui etiam ipſi colant cruces: nam pari modo obiectionem de culto capite aſinino diluit. Sed verba auctoris ſubiicimus. *Quod ſi de hoc differentia intercedit, quanto diſtinguitur à crucis ſtipite Pallas Attica & ceres Faria, quæ ſine formarum dipalo & ſoliſtaticulo* (ſuſtentaculo) *ligni infirmis repræſentatur?* Tangit ſuperſtitionem aliquam gentilem.

Pars crucis, & quidem maior, eſt omne robur, quod de rectâ ſtatione defigitur. Stipes arrectarius maior pars eſt crucis, quę proinde in Pallade Atticâ & Cerere Phariâ, *ſine Effigie*, ubi in Apolegitico hisce

ad Na-

Cap. XVI. ad Nationes libris gemino loquitur, *rudi palo & informi ligno prostantibus colitur. Sed nobis* Christianis *tota crux* (totius crucis cultus) *imputatur, cum antennâ scilicet suâ, & cum illo sedilis excessu.* Quod prius *dipalum* siue, duplicem palum dixerat, nunc antennam vocat, & quod *solistaticulum* (quæ vox alibi fortè vix occurrit,) nunc vocat, sedile. De quo accipiendus etiam Seneca, effæminatos Mæcenatis versus, in quos meritò invehitur, in hunc modum interpretatus: Epist. CI. *Suffigas licet, & acutam sessuro crucem subdas, & tanti vulnus suum premere, & patibulo pendere districtum.* Versus autem sunt:

Vita dum superest, bene est.
Hanc mihi, vel acutam,
Si das, sustineo crucem.

Lipsius cum Pinciano è vestigiis veterum codicum mauult legere:

Hanc mihi, vel acutâ
Si sedeam Cruce, sustine.

Acuta itaque crux est, acutum in cruce augendo cruciatui sedile. Absque quo sanè siue acuto, siue alio

alio fuiſſet, ſupplicio afficiendi in erectam crucem (vti moris fuiſſe Lipſius pluſculis teſtibus confirmat) vix, aut non niſi perdifficulter dari potuiſſent; neque dati ita, vt dati erant, in ſublimi pendere. Nec pegma ſuppedaneum, ſi maximè ponatur, ſuſtinendæ moli quidquam feciſſet. Quò enim corpus & pedes recto ſtipiti arctius applicantur, eò illud prorſum ruere pronius. Quod cuiuis experiri in procliui eſt, ad proximum ſaltim parietem corpus & pedes ſtrictè applicanti. Auguſtinus quidem Enarratione in Pſalmum CIII, concione primâ, de cruce loquutus, *Erat*, inquit, *latitudo, in quâ porrectæ ſunt manus; Longitudo à terra ſurgens, in quâ erat corpus infixum.* At in longitudine, ſiue recto ſtipite infigi corpus, niſi ope ſedilis, non potuit: absque quâ, vt modo diximus, quò ſtrictius applicatur, eò minùs figitur. Memini me videre iconem Domini crucifixi à Petro Paulo Rubenio, inſigni pictore deformatam, qui vt παραδόξῳ mede-

Lib II. cap. IIX

mederetur, manus in ſublime ſupra caput ſuſtulerat, & iunctas magis, quàm diſpeſſas, pendulo ab iis corpore, fecerat. Sed ne ſic quidem ferendo oneri fuerint. Et eſt contra omnium antiquorum ſententiam & fidem. Pulcrè & piè Athanaſius περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου πρὸς Μακάριον· Ἐν μόνῳ τῷ σταυρῷ ἐκτεταμέναις χερσί τις ἀποθνήσκει. δι' ὃ καὶ τοῦτο ἔπρεπεν ὑπομεῖναι τὸν κύριον, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι, ἵνα τῇ μὲν τὸν παλαιὸν λαὸν, τῇ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἑλκύσῃ, καὶ ἀμφοτέρους ἐν ἑαυτῷ συνάψῃ. *In ſolâ cruce extenſis manibus homo moritur. Atque ideo hoc ſupplicium Dominum ſubire par erat hac quidem veterem populum, illa verò gentiles attraheret, & vtroſque in ſemetipſo coniungeret.* Porrò Tertulliani, quem teſtem producere cæpimus, alia quoque loca eodem vergunt, & ſedile, etſi non ita clarè, exprimunt, innuunt tamen libro adverſus Iudæos, cap. XI. Verba Moſis, de Ioſepho aliàs prolata, Chriſto aptat; idémque repetit tertio aduerſus Mar-

Marcionem, Cap. XIIX. Verba Mosis sunt: *Sicut primogeniti tauri, decor eius, & vt cornua vnicornis cornua eius.* Tertulliani verò: *Christus in illo significabatur, taurus ob vtramque dispositionem aliis ferus vt iudex, aliis mansuetus ut Saluator, cuius cornua essent crucis extima. Nam & in antennâ nauis, quæ crucis pars est, extremitates* (paullò inferius *apices* appellat) *cornua vocantur: vnicornis autem, media stipitis palus.* Beatus Rhenanus exponit: *Vnicornis secundum media, id est, mediam stipitis partem palus.* Expeditius fuerit, si unicâ literulâ immutatâ legamus, *medio stipitis.* Palus, qui medio stipitis est, vnicornis cornu refert, & tale haberi, aut vocari potest.

Deut. XXXIII. v. 17.

Imitatus est Tertullianus, quæ dialogo cum Tryphone Judæo pridem docuerat Iustinus Martyr. Quæ hic apponi operæprecium fuerit. Μονοκέρωτος κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν, καὶ ἀποδεῖξαι, εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ τὸ ἓν ξύ-

Post medium.

λον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος, εἰς κέρας ὑπερηγμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται· καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι· καὶ βλέπεται, ὡς κέρας, καὶ αὐτὸ σὺν τοῖς ἄλλοις κέρασι συνεσχηματισμένον, καὶ πεπηγμένον. *Vnicornis cornua nemo alterius cuiusquam rei aut figuræ dixerit, vel ostenderit esse similia, quàm typi crucem designantis. Rectum enim vnum est lignum,* stipes videlicet arrectarius; *vnde summa pars, in cornu* verticem, cui titulus affixus erat, *attollitur, quum ei aliud lignum,* antenna stipitem superne transuersim secans *aptatur, & vtrimq; extremitates, tanquam cornua vni isti cornu adiuncta, apparent: & quod in medio impactum est lignum ipsum etiam instar cornu eminet, in quo vehuntur, qui crucis supplicium subeunt; & cum aliis cornibus iunctum & conformatum ipsum quoq; ut cornu conspicitur.* Sic Justinus extrema crucis, lignum ferendo homini in medio stipite impa-

impactum, cornibus adsimilat. Hinc etiam Julius Firmicus qui sub Imperatoribus Christianis vixit, *Cornua*, inquit, *nihil aliud nisi venerandum signum crucis monstrant. Huius signi vno extenso ac directo cornu mundus sustentatur, terra constringitur;* id est, ipso à summo ad ima pertingente ęther & terra combinantur; *& è duorum, quæ per latus vadunt, compagine oriens tangitur, occidens sublevatur.* Sed hic cornua, siue extremitates crucis quasi per saturam digerit. Nam si accuratè rationem ineamus, quinque fuerint, quemadmodũ disertè scribit Irenæus, auctor quantò antiquior, tantò præstantior, lib. II. cap. XLII. verba eius: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque: duos in longitudinem, & vnum in medio, vbi requiescit, qui clauis configitur.* Lignum itaque siue palum medio stipiti fuisse impactum, cui insederit, & quasi inequitauerit crucifixus, res est certa, & testibus exceptione maioribus

De errore prof. rel. c. XXII.

bus abunde comprobata. Mirum autem poterit videri, quî factum, vt cruces, quas postea Christiani siue pingerent, siue fingerent, sedili isto omnes carerent. Primis equidem Christianis, vti & nobis, solenne fuit, crucem ductibus digitorum in aëre deformare, & sibi, imprimis suæ fronti, quasi imprimere, vt fidem passionis & mortis Domini in cruce exantlatæ, palam profiterentur, séq; eius memores imò participes esse, inq; eâ spem & fiduciam contra mundi & dæmonum insultus ponere testarentur. Tertullianus De coronâ militis. Cap. III. *Ad omnem progressum atq; promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunq; nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Secundo ad vxorem cap. v. *Latebis ne tu, quum lectulum, quum corpusculum tuum signas.* Nempe quidquid Deo consecratum, quidquid commendatum cupiebant, cruce signabant, & pro-

& proinde non immeritò recens baptizatorum frontes, Hinc De resurrectione carnis cap. IIX. *Caro signatur, ut anima muniatur.* Cyprianus libro primo testimonium aduersus Iudæos, cap. IIX. *Signo Domini omnes signantur.* Lib. II. cap. XXII. docet, *quod in hoc signo crucis salus sit omnibus, qui in frontibus notentur.* Epistola LVI. *Muniatur frons, ut signum Dei incolume seruetur.* Basilius Magnus De Spiritu sancto ad Amphilochium, cap. XXVII. *τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠλπικότας κατασημαίνεσθαι.* Cyrillus Ierosolymitanus catechesi XIII. *Non pudeat nos crucifixum confiteri, sed in fronte confidenter signaculum crucis digitis imprimatur: in aliis etiam omnibus crux fiat, in panibus comedendis, & in poculis bibendis, in egressu & ingressu, ante somnum recumbendo & surgendo, & quiescendo.* Ambrosius Epistolâ LXXVII. *Populus Christianus mortem Domini circumferens per momenta singula fronti propriæ mortis con-*

 tem-

temtum inscribit, vtpote qui sciat sine cruce DOMINI *salutem se habere non posse.* Augustinus tractatu XI. in Johannem: *si dixerimus catechumeno, Credis in Christum? Respondet, Credo; & signat se cruce* CHRISTI: *portat in fronte, & non erubescit de cruce Domini sui.* Chrysostomus homiliâ XXI. ad populum Antiochenum: *Quum limen transgressurus es hæc prius profer verba; Renuncio tibi Satana, & iungor tibi Christe. Noli vnquam absque hac voce exire: hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis. Cum hoc dicto etiam crucem fronti imprime: Sic enim non modo homo obuiam factus, sed ne Diabolus quidem te lædere poterit.* Et præclarè homiliâ LV. in Matthæum: *Quando cruce te signas, vniuersam Crucis causam tecum verte. ---- ---- quam non simpliciter digito in corpore, sed magnâ profectò fide in mente formare oportet. Nam si hoc modo eam impresseris, nullus scelestorum*

ſtorum dæmonum, quum haſtam videat, à qua letale vulnus accepit, congredi tecum audebit.

Sed in re non dubiâ teſtimoniorum ſatis, ſi non fortè nimium. Crux in aëre, vt diximus, digitis formata, frontique aut aliis etiam rebus impreſſa ſymbolum iſtâ ætate fuit Chriſtianiſmi, & quaſi quotidiana quædam & familiaris teſſera, quâ vel ſolâ Chriſtiani, etiamſi aliis nullis ſe proderent indiciis, à paganis diſcernerentur. Et obſervatu dignum eſt, quod ſcribit Lactantius: *Quum diis ſuis immolant, ſi adſit fortè aliquis ſignatam frontem gerens, ſacra nullo modo litant, nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates.* Conſtat autem crucem, quam diximus, non niſi duobus ductibus, atque ita ſolas duas præcipuas partes formari, ſedilis autem, vtpote partis præ ſtipite & antennâ exiguæ, & quaſi ſuper additæ, rationem non haberi, nec haberi quidem

Inſtitut. L. IV. c. XXVII.

commodè, talibus & eum in modum aëri inſcriptis lineamentis, poſſe Hoc itaque reſpiciens Gregorius Nyſſenus, oratione prima in Reſurrectionem Chriſti, τὸ σχῆμα τοῦτο, ait, τέτρασι περιβολαῖς ἀπὸ τῆς ἐν τῷ μέσῳ συμβολῆς μεριζόμενον, τὴν διὰ πάντων ἥκουσαν τοῦ ἐν αὐτῷ φανέντος δύναμίν τε καὶ πρόνοιαν διασημαίνει. *Figura iſta quatuor extremitatibus à iunctura, quæ in medio eſt, prodeuntibus diſtincta, illius, qui in ea manifeſtatus fuit cuncta attingentem potentiam, & prouidentiam deſignat.* Neque Conſtantino inter ſuperſtitiones gentiles & religionem Chriſtianam ambigenti, ſed in hanc proniori, & militibus, qui cum ipſo erant, aliud apparuit, quàm hoc ipſum hactenus receptum & vulgatum Chriſtianismi ſymbolum. Σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνιστάμενον, vnà cum inſcriptione, τούτῳ νίκα. Nam hoc ad eum porro permouendum & indicium faciendum, vtrum cultum præferri oporteret, ſatis erat. Et ipſe in

somnis monitus, vt tali signo post hac in præliis vteretur, fieri fecit ob longum hastile auro obductum, eique iunxit κέρας ἐγκάρσιον *cornu transuersum*, siue antennam. Ab eâ suspendit pretiosum ὕφασμα, supparum, siue velum, longitudine & latitudine ipsi cornu σύμμετρον, & proinde æqualibus lateribus quadratum. Hastili summo & supra velum eminenti imposuit coronam, insertis primis nominis Christi characteribus, τοῦ P per medium X transeunte: infra velum porrecto suam, & filiorum imagines apposuit. Hoc Constantini Labarum, de quo Eusebius in primo de vita eius, vnde hæc depromsimus. Τῶν δὲ στρατοπέδων, ait, ἁπάντων ἡγεῖσθαι τούτου ὁμοιώματα προσέταττεν. *Vt exercitus omnes signa ad huius similitudinem facta antecederent, mandauit.* Rursus libro quarto: Ἤδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει, τοῦτε ἔνοπλου στρατοῦ προπομπεύειν χρυσῶν μὲν ἀγαλμάτων ὁ-

ποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηθὲν, μόνον δὲ τὸ σωτήριον τρόπαιον.

Salutaris Tropæi symbolum in ipsis etiam armis insculpi fecit, & armato exercitui præire, aurearum verò imaginum, cuiusmodi antea solebant, nullum, sed solùm hoc salutare tropæum. Ex eo itaque cruces quales hactenus digitis in aëre formatæ erant, ex materiâ fieri, & pluribus rebus appingi, vel apponi cœperunt. Chrysostomus Demonstratione contra gentiles, quòd CHRISTUS sit Deus: *Vbique fulget, & sparsa est in parietibus domorum, in culminibus, in libris, in ciuitatibus, in vicis, in locis quæ habitantur, & non habitantur.* Julianus apud Cyrillum obiicit *crucis lignum adoratis, imagines illius in fronte, & ante domos pingentes.*

Lib. VI. Cõt Iulián. Respondet autem Cyrillus: Humiliationis & passionis Domini, nostræque redemptionis *recordari nos facit salutare lignum, & suadet vt cogitemus, quod, quemadmo-*

admodum dicit divinus Paulus, *v-nus pro omnibus ſit mortuus, vt qui viuunt, poſthac non ſibi vivant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. ---- propterea, precioſi ligni crucem facimus, in memoriam omnis boni & omnis virtutis.* Cæterùm quomodo aliquando ipſe Julianus, quum dæmones conſuleret, dum ſpectris territus trepidat, frontique crucem ex priſtinâ diſciplinâ & conſuetudine etiamnum adhæreſcente imprimit, dæmones abegerit, qui volet, videre poterit apud Gregorium Nazianzenum Invectivâ in illum priore; Theodoretum hiſtoria libro III. cap. III. Sozomenum libro V. cap. II. Exemplum memorabile, & divinitus editum, vt miſer homo in viam, & ad ſanam mentem, quam eiurauerat, ſi per ſummam obſtinationem fieri vlla ratione poſſet, revocaretur. Sed, vt ad propoſitum

II. Cor v. 15.

redea-

redeamus, ſimplici Cruci ſeriùs & ſequioribus ſeculis pendulæ Crucifixi imagines acceſſerunt, quum iam pridem ſupplicium crucis abrogatum eſſet, ac vera & perfecta crucis ſtructura in obliuionem veniſſet. Auguſtinus Tractat. xxxvi. in Iohannem: *Modò in pœnis reorum non eſt apud Romanos. Vbi cum Domini crux honorata eſt, putatum eſt, quod & reus honoraretur, ſi crucifigeretur.* Qui primi igitur effigiatas cruces ſtatuerunt, formâ ſimplicibus hactenus frequentata contenti, ſedile aut neglexerunt, aut, quod veroſimilius eſt, ignorauerunt. Dudum enim, vt diximus, ſupplicio illo flagitioſi plecti deſierant: idque ne crux ipſa, quæ Chriſtianis redemptionis & ſalutis ſymbolum, ignominia affici videretur. nam ne contemtum quidem haberi voluerunt. Hinc edicunt Theodoſius Junior & Valentinianus: *Quum ſit nobis cura diligens, per omnia ſuperni numinis religionem tueri; ſignum Saluatoris Christi nemini liceere*

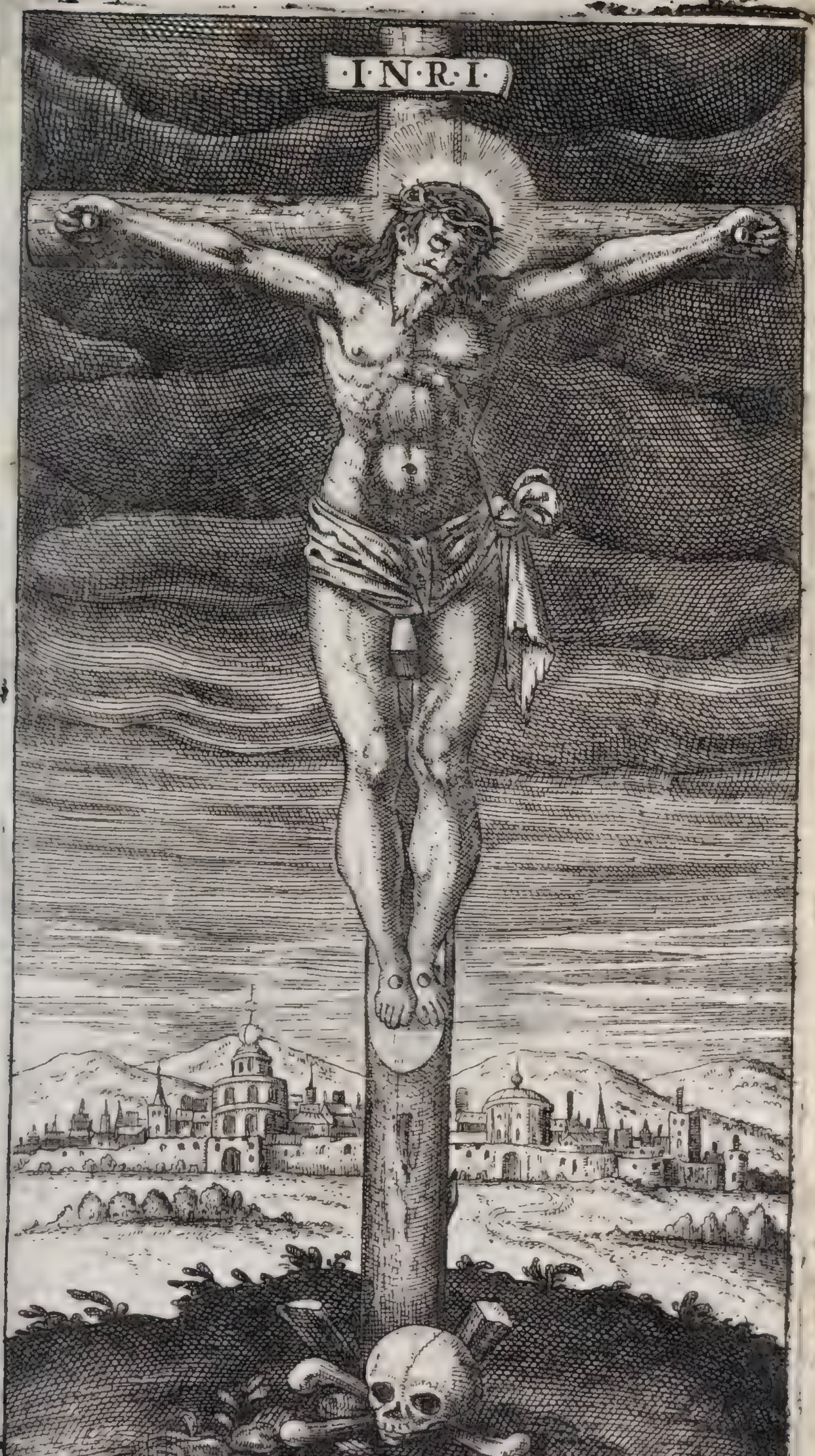
A Conſtantino videlicet.

aere vel in solo, vel in silice, vel in marmoribus humi positis insculpere, vel pingere, sed quodcunque reperitur, tolli; gravissimâ pœnâ mulctando eos, qui contrarium statutis nostris tentauerint, specialiter imperamus. Constitutio lata est anno æræ Christianæ CCCCXXVII; & exstat codicis Iustinianæi libro I. titulo IIX. Sub finem seculi septimi itidem figuras crucis in solo vel pauimento fieri prohibent Patres Trullani, Canone LXXIII. Alium crucis cultum, meliora illa secula, & præsertim prima, ignorarunt. Audiuimus paulo antè, Cyrillum Iuliano cultum crucis obiicienti non assentiri, & crucis figuras non nisi recordationis adminiculum statuere. Tertullianus quomodo responderit, pariter prius ex parte dictum fuit. Plena & solida responsio (nam aliæ de societate criminis ad hominem sunt, vt loquimur, non ad rem) hæc est: *Quod colimus nos, Deus vnus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spiri-*

ſpirituum, verbo quo iuſsit, ratione quâ diſpoſuit, virtute quâ potuit, de nihilo expreſsit, in ornamentum maieſtatis ſuæ. Minutius Felix ætatè Tertulliano Suppar: *Cruces nec colimus, nec oramus.* Ita enim cum Elmenhorſtio legere malo, quàm cum aliis, *optamus*. Dixerat enim Cæcilus: *Ecce vobis minæ, ſupplicia, tormenta, & iam non adorandæ, ſed ſubeundæ cruces.* Pergit autem Minutius, & gentilibus id criminis impingit. *Vos planè*, inquit, *qui ligneos Deos conſecratis, cruces ligneas, vt Deorum veſtrorum partes, forſitan adoratis.* Ambroſius Oratione in obitum Theodoſii Imperatoris: *Habeat Helena, quæ legat, vnde crucem Domini recognoſcat. Invenit ergo titulum, Regem adorauit, non lignum vtique; quia hic gentilis eſt error. Adorauit illum, qui pependit in ligno, ſcriptus in titulo.* Cui in æternum honos eſto & gloria.

Et nunc de Cruce tantum.

FINIS.

·I·N·R·I·

VIdes hic icones crucium duas, alteram additâ imagine Domini crucifixi, alteram nudam, vtramque formâ, quali ueras fuisse credimus. Quum autem incideremus in eiusdem argumenti epistolam, ab optimo & eruditissimo uiro Georgio Cassandro scriptam, inter epistolas eius editas numero vigesimam, hanc etiam subiici operæ precium fore existimauimus. Bene quidem animaduertit, fieri non potuisse, quin corpus, præsertim morte iam imminente ingrauescens, pondere suo palmas discerperet. Suppedaneum autem in subsidium aduocat frustra, sicut in Appendice ostensum est. Quin recte Lipsius: *Nimis accurata ea fabrica, imò delicata.* Nempe ex obuiis & rudibus lignis cruces structæ: & impacto in stipitem sustentaculo, quò uectari corporis moles posset, de pegmate operosè addendo, cui cruciarius commodè pedes imponeret, haut verosimile est sollicitos fuisse. Quamuis igitur hac in parte aberrauerit vir optimus monet tamen & docet, quæ legi digna. Quibus fruere lector, & vale. *Lib. 2. c. 10.*

D. Richardo Coxio Episcopo Eliensi.

CCepi abs te, Reverende Domine, literas IV. Martii Londini scriptas, quibus quod tardiùs & breviùs respondeo, in causa fuit vehemens morbus, qui me paullò post acceptas literas invasit, unde vix dum convalescere cœpi, evectum te ad dignitatem, seu potius munus & officium Episcopi libens intellexi, rogóq; Deum, ut suum tibi spiritum impertiatur, cuius subsidio munus illud ad tuam salutem, & gregis tibi crediti ædificationem impleas: te autem in eo fastigio collocatum nostræ adhuc tenuitatis & humilitatis non immemorem fuisse, habeo gratiam, ac munusculum illud duorum coronatorum, quod literis inclusum erat, pro symbolo pristinæ nostræ consuetudinis libenter accepi. Intelligo de imagine Crucis seu Crucifixi in templo collocanda non per omnia inter vos convenire; nec satis tamen intelligo, an de Crucis tantum nuda figura, an de imagine Christi Cruci quoq; appendentis, agatur. Vidimus hîc figuram quandam typis expressam, quæ

in medio Crucem tantum continebat, testimoniis quibusdam scripturæ sacræ lingua Anglicana utrinq; ascriptis, unde suspicor de Crucis tantũ figura quæri. Quod autem meam sententiam hîc postulas, modestiam vestram agnosco: cur enim cum tot uberrimis fontibus abundetis, tam exiguo & turbido fonticulo aquam potatis? Dicam tamen breviter, quando ita vultis: Scit vestra excellentia apud priscos Christianos quàm frequenti in usu, & quanto in honore fuerit Crucis character, ut passim in ædibus sacris, prophanis, publicis, privatis collocaretur & depingeretur, idq; antequam consuetudo aliarum imaginum, vel Christi ipsius, vel sanctorum in templis constituendarum recepta esset, ut monumentis omnibus idololatriæ, quibus omnia contaminabantur, abolitis, in eorum locum Crucis figura, quæ Christianissmi tanquam sacrum quoddam Symbolum erat, auspicio meliore succederet. Et quemadmodum in Euangelicis & Apostolicis literis Crucis vocabulum mysticè passionem, mortem, triumphum Christi, & afflictiones Sanctorum significat; ita figura quoq;

Q 2. Cru-

Crucis passim constitua, & in oculos incurrente, tanquam mystico quodam symbolo, hæc omnia designari & hominum animis infigi voluerunt: quare inter Crucis figuram seu characterem, & reliquas imagines magnum discrimen posuerunt. Qua de re videre licet Carolum Magnum lib: II. cap XXVIII. contra Synodum Græcorum; In his enim simplicem & nudam esse significationem; in illa verò arcanam & mysticam repræsentationem. *Quare non pro nudo signo, sed pro mysterio quodam habebatur, sic ut non tantùm materia & coloribus in templis, ædibus, & parietibus exprimeretur, sed etiam manibus in fronte & pectore crebrò deformaretur, cui rei antiquissimi scriptores Ecclesiastici Græci, Latiniq; summa consensione testimonio sunt: quæ observatio cùm antiquissima sit per omnes Ecclesias, nolim eam superstitionis argui: superstitionem verò populi, quæ optimis quibusq; rebus & institutis annasci solet, rescindi & caveri velim; quod in figura illa, quam nos hic vidimus, studio habuisse videmini; sed boni consuletis quæso, si, quid in ea desidе-*

ſiderem, liberè dixero: Primum enim in hoc Crucis ſigno efformando optarim ad ipſius archetypi, hoc eſt, veræ Crucis, in quo ſervator noſter oblatus eſt, ſpeciem & ideam reſpectus haberetur; quod in reliquis quoq; imaginibus illuſtrium & ſanctorum hominum, ſi diligenter obſervaretur, minus eſſet incommodi; videlicet, ut ad ſolam memoriam conſorvarentur & inſpicerentur, quomodo hodieq; in numiſmatis Romanorum Principum et aliorum inſignium virorum effigies ſervari videmus. Porrò Crucis figura quæ fuerit; tum ex vetuſtis aliquot imaginibus & ſtatuis, quarum aliquot vidimus; tum perſpicuè ex antiquiſſimo ſcriptore Irenæo, & recentiore Greg. Turon. apparet, cui rei & ipſa quoq; ratio ſuffragatur. Nam qui, quæſo, fieri poſſet, ut humanum corpus iam morte quoq; imminete ingraveſcens, & exporrectum dependens, non mole ſua & pondere palmas affixas diſcerperet? Cui rei ita proſpectum erat, ut in medio ferè ſtantis & erecti ſtipitis tabella immitteretur, cui plantæ hominis eo ſupplicio affecti inſiſtebant, & clavis affigebantur, ita ut non

 tam

tam pendentis, quàm stantis hominis speciem repræsentaret. Verba Irænei perspicua sunt: Ipse, *inquit,* habitus Crucis fines, & summitates habet quinq;, duos in longitudine & duos in latitudine, & unum in medio, ubi requiescit qui clavis affigitur. *Iis plane consentit Gregorius Turonensis:* Clavorum ergo, *inquit* Dominicorum gratia, quod quatuor fuerint, hæc est ratio; duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis, & quæritur; Cur plantæ affixæ sint, quæ in Cruce sancta dependere visæ sunt potius, quam stare? Sed in stipite erecto foramen factum manifestum est: Pes quoq; parvulæ tabulæ in hoc foramen insertus est: super hanc verò tabulam tanquam stantis hominis sacræ affiixæ sunt plantæ. *Huiusmodi Crucis figuras non paucas vidi, tum in his locis antiquitus expressas, tum unam insignem in ultima Armenia depictam, quam Armenius quidam sacerdos in libro sacrarum precum suæ gentis lingua & characteribus descriptam circumferebat: in quibus omnibus figuris tabella huiusmodi ex descriptione Irenæi, & Gregorii Turonen-*

Lib. II. c. XLII.

Lib. I. de glor. Mart. cap. VI.

nensis manifestè imminebat; quæ etsi minutiora quidam iudicabunt, in aliis tamen decori amantibus displicitura non puto. Alterum est, quod vobis exponendum propono; num convenientiùs esset loco illorum testimoniorũ scripturæ, quibus undiq; Crucis istam figuram cinxistis, & muniistis, ea testimonia adscribi, quæ Crucis mysterium & arcanam significationem explicant, quæ & satis multa, & ad institutionem populi aptissima in scriptis Novi Testamenti exstant, ut quæ totum & redemtionis nostræ per Christum & regenerationis nostræ in Christo mysterium continent, cuiusmodi sunt, Coloss: cap II. Et vos cum mortui essetis in delictis & præputio carnis vestræ, conviuificavit cum illo, donans vobis omnia delicta delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; & ipsum tulit de medio affigens illud Cruci; & exspolians principatus & potestates traduxit confidenter palam, triumphans illos in semetipso: *& cap. I.* Et ipse(*scilicet filius Dei)* est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex

mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens; quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, in ipsum pacificans per sanguinem crucis eius, sive quæ in cælis sunt. *Et Gal. VI.* Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. *1. Cor. cap. 1.* Vt non evacuetur Crux Christi. *Gal. II.* Ego enim per legem, legi mortuus sum, & Deo vivam: Christo confixus sum Cruci. *Et Matth. X.* Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. *Et cap. XVI.* Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat Crucem suam, & sequatur me. *Hæc & his similia testimonia populum de vero usu mysterii Crucis edocerent; sed hoc vos pro vestra prudētia melius. Ego imprudens, qui* sus Minervam, *nisi mihi non aliquo modo meam erga te observantiam declarare nefas duxissem. Tu (non dubito) qua modestia & humanitate ad nos scripsisti, eadem hæc nostra rudia & inculta scripta suscipies. Vale.*

F I N I S.